

А. П. ГОЛУБЕВ, А. П. КОРЖАВЫЙ,
И.Б.СМИРНОВА

ТЕХНИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРҒА АРНАЛҒАН АҒЫЛШЫН ТІЛІ

ENGLISH FOR TECHNICAL COLLEGES

ОҚУЛЫҚ

Барлық техникалық мамандықтар бойынша ОКБ
бағдарламаларын жүзеге асыратын білім беру мекемелерінің
оқу процесінде оқулық ретінде қолдануы үшін «Федералдық
білім беруді дамыту институты» («ФБДИ» ФМAM)
федералдық мемлекеттік автономиялық мекемесімен
ұсынылған

«ФБДИ» ФМAM 2012 ж. 10 мамырдағы №197 рецензияның
тіркеу нөмірі

7-ші басылым, стереотиптік

Мәскеу

«Академия» баспа орталығы

2016

ӘӨЖ 802.0(075.32)
КБЖ 84.2Англ-9я723
Г621

Бұл кітап Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі және «Кәсіпқор» холдингі» КЕАҚ арасында жасалған шартқа сәйкес «ТЖКБ жүйесі үшін шетел әдебиетін сатып алуды және аударуды ұйымдастыру жөніндегі қызметтер» мемлекеттік тапсырмасын орындау аясында қазақ тіліне аударылды. Аталған кітаптың орыс тіліндегі нұсқасы Ресей Федерациясының білім беру үдерісіне қойылатын талаптардың ескерілуімен жасалды.

Қазақстан Республикасының техникалық және кәсіптік білім беру жүйесіндегі білім беру ұйымдарының осы жағдайды ескеруі және оқу үдерісінде мазмұнды бөлімді (технология, материалдар және қажетті акпарат) қолдануы қажет.

Аударманы «Delta Consulting Group» ЖШС жүзеге асырды, заңды мекенжайы: Астана қ., Иманов көш., 19, «Алма-Ата» БО, 809С, телефоны: 8 (7172) 78 79 29, эл. поштасы: info@dcg.kz

Рецензенттер:

Н.Ә.Бауман атындағы ММТУ Калуга филиалының шетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы *И.В.Журавлева*;

Калуга электронды аспаптар техникумының оқытушысы *О. И. Иевлева* **Голубев А. П.**
Г621

Техникалық мамандықтарға арналған ағылшын тілі = English for Technical Colleges : орташа кәс. Білім беру мекем. студ. арн. оқулық / А.П.Голубев, А.П.Коржавый, И.Б.Смирнова. — 7-ші бас-м, стер. — М. : «Академия» баспа орталығы, 2016. — 208 с.

ISBN 978-601-333-338-0 (каз.)

ISBN 978-5-4468-3660-4(рус.)

Оқулық ЖГӘЭ.03 «Шетел тілі», техникалық мамандықтар бойынша орташа кәсіптік білім берудің Федералдық мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес әзірленген.

Оқулықта негізгі жалпы қолданыстағы сөйлеу тақырыптары, диалогтар мен оларға арналған тапсырмалар ұсынылған. Фонетика мен грамматика негіздерінің қазақ тілінде жеңіл түсіндірілуі, машықтануға арналған жаттығулардың болуы оқулықты тіл меңгеруді жанадан бастап жүргендер үшін қолдануға мүмкіндік береді. Жекелеген бөлім – «Маманның кәсібі қызметі» - білім мекемесі түлектерінің болашақ қызметімен тікелей байланысты тақырыптарды қамтиды.

Орташа кәсіптік білім беру мекемелерінің студенттеріне арналған.

ӘӨЖ 802.0(075.32)
КБЖ 81.2Англ-9я723

© Голубев А.П., Коржавый А.П., Смирнова И.Б., 2012 ©
Голубев А.П., Коржавый А.П., Смирнова И.Б., 2016,
өзгертулерімен
© «Академия» Білім беру-баспа орталығы, 2016

ISBN 978-601-333-338-0 (каз.)

ISBN 978-5-4468-3660-4*(рус.)

© Дайындау. «Академия» баспа орталығы, 2016

АЛҒЫ СӨЗ

Бұл оқу құралы Федералдық мемлекеттік білім беру стандарттарына және орта кәсіптік білім беру мекемелері үшін техникалық мамандықтар бойынша шет тілі бағдарламасына сәйкес әзірленген.

Оқулық т ө р т б ө л і м е н тұрады.

Білім беру талаптарының бірі – қарапайым коммуникативтік дағдыларды дамыту болып табылатындықтан, авторлар оқулықты қысқаша **кіріспе-түзетуші фонетикалық курстан** бастау қажет деп тапты, себебі дұрыс айту сөйлеудің маңызды шарттарының бірі болып табылады.

«**Тәжірибелік грамматиканың негіздері**» деген келесі бөлімде қысқаша теориялық ақпарат, грамматиканың негізгі тақырыптары бойынша бақылау сұрақтары, оқу мәтіндері және оларға арналған жаттығулар бар. Авторлар бүкіл курс бойы грамматиканы меңгеруді тиімсіз деп санады. Олардың пікірінше, ағылшын грамматикасын басынан қысқаша және толық бейнесін ұсынған дұрыс, ол болашақта қажетті мәліметтермен толықтырылуы мүмкін.

«**Маманның кәсіби қызметі**» атты үшінші бөлімде, оқу орны түлектерінің болашақ жұмысымен тікелей байланысты тақырыптар меңгеріледі. Бұл бөлімнің басты мақсаты – кәсіби тақырыптар бойынша әңгімелесу жүргізу және арнайы әдебиеттерді оқып үйрену дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Әрбір тақырыпта алдыңғы бөлімде оқылған грамматикалық құбылыстар қайталанады.

«**Іскерлік ағылшын тілі**» деген төртінші бөлімде жалпы тұрмыстық немесе арнайы тақырыптармен байланысты алдыңғы бөлімдердің тапсырмаларының орнына студенттерге әлдеқайда шағын іскерлік тапсырмалар беріледі.

Барлық бөлімдердің материалы ыңғайлы болу үшін сабақтарға бөлінген. Мұнда «сабақ» термині тақырыптық, яғни белгілі бір мәселелер шеңберін біріктіреді және «бір сағат» немесе «бір сабақ» дегенді білдірмейді. Әр сабаққа бөлінген сағаттардың нақты саны топтың дайындық деңгейінің мақсаттары мен дәрежесін ескере отырып, мұғаліммен белгіленуі мүмкін.

I БӨЛІМ

КІРІСПЕ-ТҮЗЕТУШІ

ФОНЕТИКАЛЫҚ КУРС

Жалпы мәліметтер

Ағылшын тілінде 44 дыбыс бар (12 дауысты, 24 дауыссыз және 8 дифтонгтар деп аталатын, яғни екі дауысты элементтерден тұратын дыбыстар). Назар аударыңыз: дыбыс саны ағылшын әліпбиіндегі әріптер санына тең емес, олардың саны 26!

Ағылшын әліпбиі

Әріп	Айтылуы	Әріп	Айтылуы
Aa	[ei]	Nn	[en]
Bb	[bi:]	Oo	[эи]
Cc	[si]	Pp	[pi]
Dd	[di]	Qq	[kju:]
Ee	[i]	Rr	M
Ff	[ef]	Ss	[es]
Gg	[dʒi:]	Tt	[ti]
Hh	[eiff]	Uu	[ju]
Ii	[ai]	Vv	[vi]
Jj	[dʒei]	Ww	['dʌbəl ju:]
Kk	[kei]	Xx	[eks]
Ll	[el]	Yy	[wai]
Mm	[em]	Zz	[zed]

Транскрипция

Транскрипция – бұл дыбыстарды шартты белгілермен белгілеу болып табылады. Бұл жағдайда транскрипцияның әр белгісі бір дыбысқа сәйкес келеді. Транскрипцияны тік жақша ішінде жазу

қалыптасқан.

Халықаралық транскрипция белгілері

Дыбыс	Осы дыбыс дыбысталатын сөздердің мысалы	Дыбыс	Осы дыбыс дыбысталатын сөздердің мысалы
ДАУЫСТЫ		ДАУЫССЫЗ	
и	eat [i:t]	[p]	pen [pen]
[I]	bit [bit]	[b]	boot [bu:t]
[e]	egg [eg]	[t]	tent [tent]
[ж]	axe [æks]	[d]	dog [dɒg]
М	arm [a:m]	[k]	cat [kæt]
[ɔ]	ox [ɒks]	[g]	gift [gift]
[o:]	all [ɔ:l]	[f]	fox [fɒks]
[и]	book [bʊk]	[v]	vase [va:z]
М	moon [mu:n]	[s]	sack [sæk]
[л]	cup [kʌp]	[z]	zoo [zu:]
[з:]	earn [ɜ:n]	[ʃ]	ship [ʃɪp]
[ə]	supporter [sə'pɔ:tə]	[ʒ]	garage ['gæra:ʒ]
ДИФТОНГТАР		[θ]	thin [θɪn]
[ei]	eight [eɪt]	[ð]	then [ðen]
[əʊ]	[əʊk]	[tʃ]	chair [tʃeə]
[ai]	item ['aɪtəm]	[ʒ]	jug [dʒʌg]
[aʊ]	down [daʊn]	[h]	hat [hæt]
[ɔɪ]	boy [bɔɪ]	[m]	mail [meɪl]
[iə]	beer [biə]	[n]	nest [næt]
[eə]	bear [beə]	[l]	log [lɒg]
[oə]	tour [tuə]	[r]	rag [ræg]
		[k]	king [kɪŋ]
		[j]	yacht [jɔ:t]
		[w]	well [wel]

Ағылшын артикуляциясы мен айтылуының негізгі ерекшеліктері

Ағылшын тілінің жеке дыбыстарымен жұмысты бастамас бұрын, біз ағылшын артикуляциясының орыс тіліндегіден кейбір айырмашылықтарын атап өтейік.

1. Ағылшындар еріндерін қатты қимылдатпайды, оларды дөңгелектемейді, созбайды немесе алға тартпайды.

2. Бейтарап қалыпта орыс тілінің еріндері босаң қалыпта болады, ерін бұрыштары босатылған. Ағылшындарда еріндер әлдеқайда қатал және ерін бұрыштарын көтеріп тұрады, бұл жымиюды еске түсіреді.

3. Ағылшын дауыстыларының артикуляциясы кезінде тіл орыс тілінде сөйлескенге қарағанда біршама артқа қарай, сәл төмендетіліп, жалпақ күйде орналасады. Сондықтан олар жұмсақ емес, керісінше,

әлдеқайда қатаң айтылады, бұл [Л, [3], [tf], [ф], сондай-ақ, *i, e, u* дауыстылары алдындағы [l] есепке алмағанда.

4. Ағылшын дауыстыларын атаған кезде тіл жиі ауыз қуысының артқы жағында, ал орыс тіліндегілерді дыбыстағанда ол негізінен алдыңғы қатарда болады.

Ағылшын тіліндегі кейбір дыбыстардың ерекшеліктерін осы жерде атап көрсетуге болады.

Дауысты дыбыстар

1. Ағылшын тілінің дауыстылары, орыс тілінен айырмашылығы, сандық сипаттамаға сәйкес созылыңқы және қысқа болып бөлінеді. Созылыңқы дыбыстарды қысқа дыбыстарға қарағанда едәуір қаттырақ айтылады. Мысалы: [l] — [i:], live [liv] — leave [liv]. Бірақ барлық қысқа дауыстылардың барлығы жұпты созылыңқы дыбысқа ие емес.

2. Дифтонгтер бір элементтен екіншісіне қарай жылжып жететін артикуляциямен сипатталады. Орыс тілінде мұндай дыбыстар жоқ.

Дауысты дыбыстардың редукциясы

Ағылшын тілінде дәл орыс тіліндегідей екпінсіз дауыссыз дыбыс нақты дауысталмайды: не дауыстының сапасы өзгереді, не оның ұзақтығы қысқарады, не дыбыс түгел түсіп қалады: interval [intaval], pencil [pensal], begin [bi'gin], nickel ['nikl], away [a'wei].

Дауыссыз дыбыстар

1. Ағылшын тілінің қатаң дауыссыз дыбыстары орыс тіліндегіден әлдеқайда екпінмен айтылады.

2. Ағылшын тілінде сөйлеу үшін соңғы екпінсіз бен екпінді дауыссыздарды ажыратудың маңызы зор, себебі ол мағыналы болып келеді. Мысалы:

cap [kæp] — cab [kæb]	leaf [li:f] —	leave [li:v]
back [bæk] — bag [bæg]	hat [hæt] —	had [hæd]

Ағылшын тіліндегі соңғы екпінді дауыссыздарды тұншықтырып дыбыстау орыс тілді білім алушылардың көп таралған қателіктерінің бірі болып табылады.

3. [t], [d] дауыссыздары мен [n] мұрын жолды дыбысы ағылшын тілінде орыс тіліндегі [т], [д], [н] секілді үстіңгі тістерде емес, тілдің ұшымен альвеолада айтылады.

4. [p], [t], [k] екпінсіз дауыссыздары қырылдап дыбыстаумен айтылады. Орыс тіліне тән қырылсыз дыбыс [п] ағылшын тілінде кейбір жағдайларда түсініксіздік тудыруы мүмкін. Қырылды дыбысталу [p], [t], [k] екпінді буынның созылыңқы дауыстысы алдында байқалады. Алдында тұратын [s] арқылы бұл дыбыстар қырылсыз

айтылады:

park [p^hɑ:k] — speak [spi:k]
tea [t^hi] — stay [steɪ]
course [k^hɔ:s] — skate [skeɪt]

Екпін

Ағылшын тілінде, дәл орыс тіліндегідей сөздегі екпін түрлі буындарда болуы мүмкін. Транскрипциядағы екпін (') таңбасымен белгіленеді және ол буын алдына қойылады: possible ['pnsabal], impossible [im'pɒsabal].

Ағылшын тіліндегі көп буынды сөздерде күші түрлі екі екпін болуы мүмкін: басты және екінші кезетегі. Бас екпіннің белгісі үстіңгі жақта, ал екінші екпіндікі төменгі жақтан қойылады: possibility [pɒsa'biliti].

Ағылшын тіліндегі екпін дәл сол орыс тіліндегідей айыру қызметін атқарады, мысалы, кейбір етістіктер және зат есім арасында:

contad [kɒn'tækt] — байланысу; өзара әрекеттесу;
contact ['kɒntækt] — контакт; өзара әрекет

Ағылшын тілінде екпін сөз тіркестері мен күрделі сөздерді айыру үшін де қызмет етеді:

blackboard ['blækbɔ:d] — мектеп тақтасы
black board ['blæk 'bɔ:d] — қара тақта

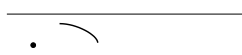
Ырғақ

Ырғақты графикалық кескіндеу үшін келесі шартты белгілер қолданылады:

— дауыс көлемі	== Екпінді буын
• екпінсіз буын	} қысқа кідіріс
— екпінді буында сарынның төмендеуі	} әлдеқайда ұзақ
— соңғы екпінді буында сарынды жоғарылату	кідіріс
	өте ұзақ кідіріс

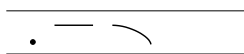
Хабарлы, өздік және лепті сөйлемдердегі негізгі ырғақты пішіндер

1. Хабарлы сөйлемдерде әдетте төменгі сарын байқалады:

It's late. [its leɪt]

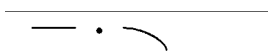
I feel well. [aɪ fi:l wel]

2. Бұйрық немесе тыйым салуды
білдіретін өздік сөйлемдерде төмендейтін сарын қолданылады:

Let him speak.

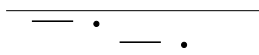
[let him spi:k]

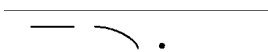
3. Өтінішті білдіретін өздік сөйлемдерде көтеріңкі сарын
қолданылады:

Spell the word, please.

[spel ˈɛw3:d pliz]

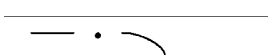

4. Лепті сөйлем төмендейтін сарынмен айтылады: How funny! [haʊ
fni]

What a scene!

[wɪtəsɪn]

Сұрақтар ырғағы

1. Жалпы сұрақта жоғары сарын қолданылады:

Am I late?

[sm aɪ leɪt]

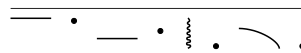

Is he busy? [iz hi bizi]

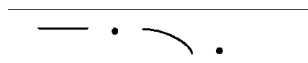
2. Балама сұрақта бірінші бөлігі жоғары сарынмен, екіншісі төменгі сарынмен айтылады:

Is it Thursday or Friday?
[iz it 03:zdi əfraidi]

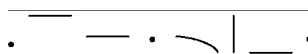
3. Арнайы сұрақ төменгі сарынмен айтылады:

Who is ready? [hu:
iz redi]

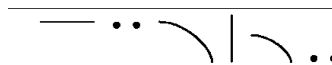
4. Мүшеленген сұрақтарда сөйлемнің хабарлы бөлігі төменгі санынмен, ал сұрақ қойылған бөлігі жоғары сарынмен айтылады:

The room isn't light, is it? [Ərum
iz@nt lait iz it]

Егер, айтушы өзінің айтқанының дұрыс екеніне күмәні болмаса, ол төмендейтін сарынмен айтады:

Peter is eight, isn't he?
[pi:t@r iz eit iz@nt hi:]

1-сабақ

Дыбыстар мен әріптер: Алдыңғы қатардағы дауыстылар. Дауыссыздар. Мәтін: Family

Тіл алды дауыстылары

Біз ағылшын тілінің дыбыстарын алдыңғы қатардағы дауыстыларды (тіл алдыңғы жақта орналасады) игеруден бастаймыз [i], [i:], [e], [ж].

[i:]

Созылыңқы дауысты [i] — орыс тіліне қарағанда [и] неғұрлым кең, ашық дыбыс. Бұл тілдің артқы бөлігінің таңдайға біршама аз көтерілетінін білдіреді. Тілдің ұшы төменгі тістерге тиіп, ал еріндері созылып, тістерді аздап ашып көрсетеді.

Мысалы: eat [i:t].

[i], [ɪ]

Сөйлеу мүшелерінің орналасуы дәл [к] дыбысталуы кезіндегідей, бірақ, тілдің орта бөлігі жоғары қарай сәл аз бүгіледі. Қажетті дыбысталу орыс тіліндегі [и] және [э] арасында болады.

Мысалы: bit [bit].

[e]

Тілдің ұшы төменгі тістерге тиеді. Тілдің ортаңғы жағы алға және жоғары иіледі, бірақ [i] сияқты жоғары емес. Еріндер бұрыштары екі жаққа қарай қарай тартылады. Ауыз [i] үшін дыбысталуға қарағанда аздап кеңінен ашылады.

Мысалы: egg [eg].

[æ]

Дәстүрлі түрде қысқа дауысты деп саналады. Бірақ *sad, bad, bag, jam, tam* деген сөздерде созылыңқы естіледі. Тілдің ұшы төменгі тістерге тиеді, тілдің алдыңғы бөлімі [e] үшін айтылғаннан төмен орналасқан. Жақтардың арасындағы қашықтық кең. Бұл дыбыс орыс тіліндегі [э] және екпінді [а] арасында жұмсақ дауысты алдында орналасады.

Мысалы: axe [æks].

Дауыссыздар

Төменде көрсетілген дыбыстар жұбында жұптың бірінші дыбысы қатаң, екіншісі ұяң болып келеді.

Шуылды жабысыңқылар

[p], [b]

Орыс тіліндегі [п] және [б] дыбыстарын айту кезіндегіге қарағанда еріндер әлдеқайда созылған. Олар бір сәтке тез жабысады да, тез ашылады және ауа ауыз қуысын ашулы болып шығады ([p] созылыңқы екпінді дауыссыз дыбыс алдында қырылмен айтылады).

Мысалы: pen [pen], boot [bu:t].

[t], [d]

Ағылшын тіліндегі [t] және [d] дыбыстарын айтқан кезде тіл кері қарай жылжиды және оның ұшы альвеолға тиеді. Орыс тіліндегі [т] және [д] қалыптасқан кезде ол алдыңғы жоғарғы тістерге тиеді ([t] қырылды болады).

Мысалы: tent [tent], dog [dɒg].

[k], [g]

Ағылшын тіліндегі [k], орыс тіліндегіден [к] айырмашылығы қырылмен бірге жүреді; [g] де дәл орыс тіліндегі [г] секілді айтылады ([y] украин тіліндегі емес!).

Мысалы: cat [kæt], gift [gift].

Шуылды сүзілмелілер

[f] , [v]

Төменгі ерін орыс тіліндегі [ф] мен [в] дыбыстарындағыдай ішкі жақтан емес, сыртқы жақтан үстіңгі күрек тістерге тақалады. Екі дыбыста ауаның үлкен қысымымен және сәйкесінше, орыс тіліндегіге қарағандай үлкен шуылмен айтылады.

Мысалы: fox [fɒks], vase [va:z].

[ə], [ɜ]

Тілдің ұшы жоғарғы үстіңгі күрек тістердің кескіш шетіне аздап тақалады, бірақ, алдыңғы жоғарғы және төменгі тістер арасында орналасуы да мүмкін. Бұл дыбыстар орыс тіліндегі [с] мен [з] секілді «сыбысты» емес, «сақаулы» болып келеді.

Мысалы: thin [θm], then [5en].

[s], [z]

Ағылшын тіліндегі [s] мен [z] дыбыстары кезінде тілдің ұшы альвеолаға көтеріліп, тілдің өзі аздап артқа кетеді (орыс тіліндегі [с] мен [з] дыбыстау кезінде ол төмен түседі). Сондықтан, [s] мен [z] орыс тіліндегі сәйкес дыбыстар секілді қатты сыбысты емес болады. Ерін аздап дөңгеленген күйде болады.

Мысалы: sack [sæk], zoo [zu:].

[ʃ], [ʒ]

[f] пен [з] артикуляциясы кезінде тілдің тек алдыңғы бөлігі ғана көтеріледі: ұшы — альвеоланың артқы құламасына қарай, ал белшесінің орта бөлігі — қатты таңдайға, ал орыс тіліндегі [ш] мен [ж] дыбыстау кезінде тіл белшесінің артқы бөлігі де көтеріледі. Ерін аздап алға жылжып, біршама дөңгелектенеді.

Мысалы: ship [ʃɪp], garage [ˈdʒa:ʒ].

[tʃ], [dʒ]

Жабысыңқы басы аздап қуысқа қарай кетеді. Мұндай дыбыстар аффрикаттар деп аталады. [ʌ] дыбысын орыс тіліндегі [ч] дыбысына қарағанда аздап қатаңдау етіп айту керек: тілдің белшесі таңдайға аса қатты көтерілмейді. Дыбыстау [ʌ] кезінде бұл артикуляцияға дауыс қосылады.

Мысалы: chair [tʃeə], jug [dʒʌg].

[h]

Жақындасқан, бірақ, қатаң емес дауыс желбезектеріне ауа ағынының үйкелуімен пайда болатын тамақтан шығатын дыбыс. Айтылуы кезінде келесі дауысты дыбыс үшін аздап үйкеліп, ол дауысты дыбысқа біршама қарлыққан әсер беру керек. Тіл белшесінің артқы бөлігі орыс тіліндегі [х] дыбысын айтқандағыдай таңдайға қарай көтерілмейді.

Мысалы: hat [hæt].

Сонанттар

Мұрын жолдылар (жұмсақ таңдай төмен түсірілген)

[m]

Орыс тіліндегі [м] дыбысымен салыстырғанда ағылшын тіліндегі [m] дыбысын айту кезінде жиырылған еріндер аздап қаттылау және кішкене созылыққы болады. Ауа ағыны мұрыннан шығады.

Мысалы: mail [meil].

[n]

Тіл аздап артқа шегінеді, оның ұшы альвеолаға жабысып тұрады, бірақ, орыс тіліндегі [н] дыбысталуы кезіндегідей төмен түспейді.

Мысалы: nest [nest].

[ŋ]

[ŋ] дыбысын айту үшін ауызды кең ашып тұрып, мұрынмен дем тартып және осы күйді сақтай отырып, дем шығару кезінде дыбыстау керек. [ŋ] қалыптасуы кезінде тіл белшесінің артқы бөлігінің төмен түскен жұмсақ таңдаймен түйісуі орын алады. Тіл ұшы төмен түсірілген.

Мысалы: king [kiŋ].

Сүзімелі

[l]

Тілдің ұшы альвеолдарға мықтап басылған, ал орыс тіліндегі [л] және [л'] сөздері жоғарғы тістердің ішкі бетіне қарсы басылған. Сөздердің соңында және дауыстыларға дейін неғұрлым тығыз шығарылады. Қатты [l] орыс тіліндегі [л] қарағанда жұмсақ айтылады. Жұмсақ [l] қарағанда [л'] қарағанда қатаңдау.

Мысалы: log [lɒg].

[j]

Тілдің артқы жағы әлдеқайда қатты таңдайға дейін көтеріледі. Сондықтан ағылшын тіліндегі дыбыс орыс тіліне қарағанда әлдеқайда шу аз болып табылады. Еріндер созылып, тілдің ұшы төменгі тістерде болады.

Мысалы: yacht [jɒt].

[w]

Орыс тілінде мұндай дыбыс жоқ. Жиырылған еріндер қатты дөңгелектеліп, біртіндеп алға қарай жылжып, тар шеңберлі дөңгелек жасайды және бірден келесі дауыстыға қажетті күйге түседі. Төменгі ерні жоғарғы тістерге тиіп кетпеуі керек, әйтпесе [v] дыбысы шығады.

Мысалы: well [wel].

[r]

Ағылшын тіліндегі [r] альвеолаларға жақындаған тілдің ұшымен айтылады. Еріндер аздап дөңгелектенеді. Тек дауыстылар арасында ғана және [Ө], [Ә] кейін [r] айту кезінде тілдің ұшы бір ғана соққы шығарып, альвеолаларға тиеді.

Мысалы: rag [ræg].

ЖАТТЫҒУЛАР

1. Меңгерілген дыбыстар бар ағылшын әліпбиіндегі әріптер мен сандарды оқыңыз.

2.

B [bi:]	F [ef]	N [en]	V [vi:]
C [si:]	G [dʒi:]	P [pi:]	X [eks]
D [di:]	L [el]	S [es]	Z [zed]
E [I:]	M [em]	T [ti:]	
3 three [θri]	11 eleven [i'levən]	20 twenty ['twenti]	
6 six [siks]	12 twelve [twelv]	23 twenty-three	
7 seven	15 fifteen [ˌfif 'ti:n]	26 twenty-six	
10 ten [ten]	16 sixteen [ˌsiks'ti:n]	27 twenty-seven	
	17 seventeen [ˌsevən'ti:n]		
50 fifty ['fifti]	60 sixty ['siks'ti]	70 seventy ['seənti]	
53 fifty-three	63 sixty-three	73 seventy-three	
56 fifty-six	66 sixty-six	76 seventy-six	
57 fifty-seven	67 sixty-seven	77 seventy-seven	

2. Келесі сөйлемдерді оқыңыз.

Let me see! ['let mi 'si:]

Spell it! ['spel it]

Repeat it, please. [ri'pit it 'pliz]

Ойлануға рұқсат беріңіз!

(Бір минут, қазір жауап беремін.)

Оны әріптеп оқып шығыңыз (немесе

айтыңыз).

Қайталаңыз (оны), өтінемін.

3. Транскрипцияда жазылған сөздерді оқыңыз. [i], [i], [e] алдындағы дауыссыздарды жұмсартпаңыз.

[i:]	[i], [ɪ]	[e]	[æ]
[mi:]	[pin]	[ges]	[æm]
[ki:]	[fil]	[set]	[æt]
[si:]	[tm]	[bet]	[æn]
[hi:]	['bizi]	[men]	[bæk]
[bi:n]	['siti]	[net]	[mætʃ]
[ʃi:p]	['fifti]	['sevən]	['kæpɪtl]
[tʃi:p]	['siks'ti]	['lesən]	['æbsəns]

4. Сөздерді оқыңыз. Соңғы ұяң дауыссыздарды тұншықтырмаңыз және [ʰ] дыбысымен, [bɪg^ʰ], [spi:d^ʰ] жәнет.с.с. қосайтпаңыз

[i:]	[ɪ] [e]	[æ]	
[bi:d]	[iz]	[egz]	[æz]
[tʃi:z]	[bɪg]	[bed]	[ænd]
[spi:d]	[gɪv]	[ˈsekənd]	[hæv]

5. Мәтінді оқыңыз және Уайт әулетінің мүшелерімен танысып шығыңыз.

1. This is Pat.
[ˈðɪs ɪz ˈpæt]
Pat is three.
[ˈpæt ɪz ˈθri]
She is little yet.
[ʃɪ ɪz ˈlɪtl jət]
She is very pretty.
[ʃɪ ɪz ˈveri ˈprɪti] | Бұл – Пэт.

Пэттің жасы үште.

Ол әлі кішкентай.

Ол өте тартымды. |
| 2. This is Ted.
[ˈðɪs ɪz ˈted]
Ted is six.
[ˈted ɪz ˈsɪks]
He can sing very well.
[hi kæn ˈsiːk ˈveri ˈwel]
He can read easy texts.
[hi kæn ˈriːd ˈɪzi ˈteksts]
His dad helps him.
[hɪz ˈdæd ˈhelps hɪm] | Бұл – Тед.

Тэдтің жасы алтыда.

Ол өте жақсы ән айта алады.

Ол жеңіл мәтіндерді оқи алады.

Әкесі оған көмектеседі. |
| 3. This is Dick.
[ðɪs ɪz ˈdɪk]
Dick is seven.
[ˈdɪk ɪz ˈsevən]
He has many friends.
[hi ˈhæz ˈmeni ˈfrendz]
His friends live in his street.
[hɪz ˈfrendz ˈlɪv ɪn hɪz ˈstriːt] | Бұл – Дик.

Диктің жасы жетіде.

Оның достары көп.

Оның достары сол көшеде |
| 4. This is Ben.
[ðɪs ɪz ˈben]
He is ten.
[hi ɪz ˈten]
He gives his cat fish.
[hi ˈgɪvz hɪz ˈkæt ˈfɪʃ]
His cat eats fish.
[hɪz ˈkæts ˈɪts ˈfɪʃ] | Бұл – Бен.

Ол он жаста.

Ол өз мысығына балық беруде.

Мысық балық жеп жатыр. |

- It is fat.
[ɪt ɪz 'fæt]
5. This is Helen.
['Sis ɪz 'helɪn]
She is eleven.
[fi ɪz i'levən]
She is happy when she is free.
[fi ɪz 'hæpi ^ wen Ji ɪz 'fri:]
She is sad when she is busy.
[fi ɪz 'sæd ^ wen Ji ɪz 'bizi]
6. This is Pete.
['Sis ɪz 'pi:t]
He is very neat.
[hi ɪz 'veri 'nit]
He is sixteen this week.
[hi ɪz siks'ti:n Sis 'wik]
He is interested in physics.
[hi ɪz 'intrɪstɪd ɪn 'fɪzɪks]
7. That is Dad.
['Sæt ɪz 'dæd]
He is fifty-three.
[hi ɪz 'fɪfti 'θri]
He teaches English.
[hi 'tɪfɪz 'ɪŋɡlɪʃ]
He speaks many languages.
[hi 'spɪks 'meni 'læŋɡwɪdʒɪz]
- Ол – семіз.
Бұл – Хелен.
Оның жасы он бірде.
Ол қолы бос кезде көңілді. Бос болмаса, ол – көңілсіз.
Бұл – Пит.
Ол өте жағымды.
Осы аптада ол он алты жасқа толады.
Ол физикаға қызығушылық танытады.
Бұл – әке.
Оның жасы елу үште.
Ол ағылшын тілінің үйретеді.
Ол көп тілдерде сөйлейді.

6. Сұрақтар мен нақтылаушы жауаптарды оқыңыз.

Is Pat 3?	['ɪz pæt 'θri?]	Yes, she is.	[jes 1 Ji 'ɪz]
Is Ted 6?	['ɪz tɛd 'sɪks?]	Yes, he is.	[jes hi 'ɪz]
Is Dick 7?	['ɪz dɪk 'sevn?]	Yes, he is.	[jes hi 'ɪz]
Is Helen 11?	['ɪz helɪn i'levən?]	Yes, she is.	[jes 1 Ji 'ɪz]
Is Ben 10?	['ɪz bɛn 'ten?]	Yes, he is.	[je hi 'ɪz]
Is Pete 16?	['ɪz pɪt sɪks'tɪn?]	Yes, he is.	[jes hi 'ɪz]
Is Dad 53?	['ɪz dæd 'fɪfti 'θri?]	Yes, he is.	[jes hi 'ɪz]

Pat is little, isn't she?	['pæt ɪz 'lɪtl 'ɪzənt ʃɪ?]
Ted is six, isn't he?	['tɛd ɪz 'sɪks 'ɪzənt hi?]
Dick is seven, isn't he?	['dɪk ɪz 'sevn 'ɪzənt hi?]
Helen is happy, isn't she?	['helɪn ɪz 'hæpi 'ɪzənt ʃɪ?]
Ben's cat is fat, isn't it?	[bɛnz 'kæt ɪz 'fæt 'ɪzənt ɪt?]

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Фонетикалық транскрипция дегеніміз не?
2. Ағылшын тілінде қандай дыбыс топтары бар?
3. Ағылшын тіліндегі дауыссыз дыбыстардың негізгі ерекшеліктері қандай?
4. Ағылшын тілінде сөйлесудің негізгі ерекшеліктері қандай?
5. Ағылшын тілінде екпін ерекшеліктері қандай?
6. Қандай ырғақ түсіндірме, леп белгісі, мотивациялық сөйлемге тән?
7. Сұраулы сөйлемдердің алуан түрлі түрлеріне қандай ырғақ тән?

ҮЙ ТАПСЫРМАСЫ

(HOME TASK)

1. Транскрипцияда берілген сабақ мәтінінен келесі сөздерді жазыңыз.

[pæt], [kæt], [fæt], [sæd]
[ʃi:], [hi:], [stri:t], [ri:d], [θri:]
[jet], ['veri], [ted], ['sevən], [wel], [ten]
['litl], ['priti], [siks], [iz], [it], [ðis], ['bizi]

2. Ағылшын тіліне аударып дауыстап оқыңыз.

Кіші, ұқыпты, бақытты, көңілсіз, үлкен. Ол оқытады. Ол тамақ ішуде. Ол сөйлесіп жатыр. Ол көмектесуде.

3. [i], [i], [e], [ж] екпінді дауыстылар бар сөздер бағанасын сабақ мәтінінен алып жазыңыз.
4. Сабақ мәтінінен кез-келген екі үзіндіні жаттаңыз.

2-сабақ

Дыбыстар мен әріптер:	Артқы қатар дауыстылары. Дыбыстардың
Мәтін:	кейбір үйлесімі
	Family

Тіл арты дауыстылары

Тіл арты дауыстыларына (тіл арт жақта тұрады) мыналар жатады:

[ɑ:], [ɔ:], [ɒ], [ʌ], [u:], [ʊ], [u], [z:], [ə].

[ɑ:]

Тіл орыс дыбыстарының [а] айтылуынан гөрі көбірек қозғалады және мүмкіндігінше тегіс болады. Тілдің шеті төменгі тістерден кетеді. Ауыз ашық. Еріндер бейтарап қалыпта болады. Мысалы: arm [ɑ:m].

[ɔ:]

Тіл [a] - мен салыстырғанда одан әрі итеріледі. Ағылшынша [a] орыс тіліндегі [o]-дан гөрі кеңірек. Ауызы кең ашық, тілдің артқы жағы жұмсақ таңдайға қарай иілген. Жиырылған еріндер дөңгелек күйде. Мысалы: all[ɔ:l].

[v]

Тілдің артқы жағы [a] -дан әлдеқайда аз жұмсақ таңдайға иілген. Еріндер сәл дөңгеленген, бірақ қатты шықпайды. Мысалы: ox [ɒks].

Артқы алға жылжытылған қатар дауыстылары (тіл тым алыс жылжытылмаған)

[ʌ]

Бұл дыбыс орыс дыбысына ұқсас, [a] кернеулі күйде. Тіл көтеру ортасы орташа, тілдің шеті төменгі тістердің негізіне жатады. Еріндер созылып жатыр.

Мысалы: cup [kʌp].

[u:]

Ағылшын дыбысы [u:] орысша [y] сияқты терең емес. Тіл [ʌ] айтан кездегіден гөрі бұрынғыдан алынады. Тілдің төменгі ұшымен үлкен кеңістік қалады. Тілдің көтерілуі жоғары. Ауыз ашық емес. Еріндер қатты дөңгелектенеді, бірақ аз алға.

Мысалы: moon [mu:n].

[ʊ], [u]

Тіл сөзге емес, [және] тілге аударылады. Бірақ тілдің шетінен төменгі тістерге дейін үлкен алаң бар. Тілдің көтерілуі жоғары. Еріндер дөңгелектенеді, бірақ дерлік жетілдірілмеген. Мысалы: look [lʊk], ['vɪzuəl].

[z:]

Орыс тілінде осындай дыбыс жоқ. Тіл көтеріледі, бірақ оның артқы жағы тегіс. Тілдің шеті төмендетілді. Қиыршық ернінің бұрыштары созылып, тістер аздап көрінеді. Ауыз ерітіндісі тар. Мысалы: earl [z:n].

[ə]

Бұл үндеу бейтарап деп аталады. Ол тек шамадан тыс жерде естіледі, кейде ол құлап кетуі мүмкін. Сөздегі позицияға байланысты басқа да тембр бар:

- соңында тұрған кезде [ʌ] дыбысына жақын: drama ['dra:mə];
- басқа күйлерде [e] дыбысын еске түсіреді: perform [pə'fɔ:m].

Дыбыстардың кейбір үйлесімі

1. Сөздердің түйісуінде соңғы үндестік келесі үндісімен біріктірілмеуі керек. Қысқа уақытша үзіліс жасау ұсынылады:

is in [iz ʔ 'in]	and all [ənd ʔ ə:l]
is ill [iz ʔ 'ɪl]	and r [ənd ʔ 'ɑ:]
is easy [iz ʔ 'i:zi]	and eleven [ənd ʔ i'levən]

2. Бір сөзде немесе сөздердің түйісуінде екі дауыста бір-бірімен бірге оқылады (өткір жарылыссыз):

the east [ði ˈi:st]	to eat [ta ˈi:t]
the Earth [ðɪ ˈ3:θ]	to earn [ta ˈ'z:n]
the arm [ð ˈ'a:m]	to act [ta ˈækt]

3. Қоңыраудың алдында саңырау үні естілмеуі үшін саңырау үнін ұзарту ұсынылады:

this bag [ðɪss 'bæg]	nice day ['naiss 'dei]
this desk [ðɪss 'desk]	eat the sweet ['i:t ˌθ^ðə 'swi:t]

4. [tɪ], [dɪ], [pɪ], [kɪ], [tɪn], [dɪn], [brɪ], [grɪ], [trɪ], [drɪ] үйлесімдері бірге дыбысталады. Олардың арасында дауысты дыбыстың пайда болуына жол бермеу керек:

little ['lɪtɪ]	clean [kli:n]	bring [brɪŋ]
middle ['mɪdlɪ]	curtain ['k3:tɪn]	green [gri:n]
simple ['sɪmplɪ]	button ['bʌtnɪ]	tree [tri:]

dream [dri:m]

5. Көптеген зат есімдерінің түрінде және қарапайым қазіргі шақта бірыңғай етістіктің үшінші тұлғасында кездесетін [θs] пен [ðz] үйлесімдері бірге айтылады

month [mʌnθ]	months [mʌnθs]
sheath [ʃi:θ] to	sheaths [ʃi:ðz] he
bathe [tə 'beɪð]	bathes [hi 'beɪðz]

6. Келесі үзілмелі дауыссыздардың үйлесімі кезінде: [p], [b], [t], [d], [k], [g] — бірінші дауыссыз үзілмелі болмайды:

red dawn ['red ˈdom]	black gloves [blæk ˌgɪlvz]
last bell ['last ˈbel]	big debt ['bɪɡ ˈdet]

ЖАТТЫҒУЛАР

1. Меңгерілген дыбыстар бар ағылшын әліпбиінің әріптері мен сандарды оқыңыз.

2.

B	G	R [ɑ]	V
C	L	S	W ['dʌbəl ju:]
D	M	T	X
E	N	U [j:]	Z
F	Q [kju:]		

1 one [wʌn]	11 eleven	21 twenty-one
2 two [tu:]	12 twelve	22 twenty-two
3 three	13 thirteen ['θɜ: 'ti:n]	23 twenty-three
4 four [fɔ:]	14 fourteen [fɔ: 'ti:n]	24 twenty-four
6 six	15 fifteen	26 twenty-six
7 seven	16 sixteen	27 twenty-seven
10 ten	17 seventeen	30 thirty [θɜ: 'ti]
	20 twenty	40 forty ['fɔ: 'ti]
		100 one hundred [wʌn 'hʌndrəd]

Please repeat the first sentence.
[pli:z ri'pi:t ðə 'fɜ:st 'sentəns]
We are learning foreign languages.

[wi ə lɜ:nɪŋ 'fɔrm 'læŋgwɪdʒɪz]

Please look at the blackboard!

[pli:z 'lʊk æt ðə 'blækbo:d]

Call me. ['kɔ:l mi]

Give me a call. ['gɪv mi ə 'kɔ:l]

See you! ['si: ju:]

I wish you a pleasant journey!

[ai 'wiʃ ju ə 'plezənt 'dʒɜ:nɪ]

Өтінемін, бірінші сөйлемді қайталаңыз.

Біз шетел тілдерін үйреніп

жатырмыз. Тақтаға қарашы,

өтінемін. Маған қоңырау шал.

Әзірше! Сәт сапар!

3. Келесі сөйлемдерді оқыңыз.

4. Транскрипцияда берілген сөздерді оқыңыз. Соңғы ұяң дауыссыздарды тұншықтырмаңыз.

[ɑ:]	[ʌ]	[ɔ:]	[ʊ]
[ɑ:k]	[ʌp]	[dɔ:]	[ʊks]
[ɑ:mz]	[bʌt]	[f ɔ:]	[ʊn]

[jɑ:d]	[bʌd]	[bɔ:d]	[klɒk]
[lɑ:dʒ]	[dʌk]	[wɔ:m]	[wɒz]
[kɑ:d]	[jʌŋ]	[wɔ:k]	[kɒd]
[fɑ:m]	[kʌm]	[spɔ:t]	[bɒb]
[kla:s]	[dʒʌst]	[kɔ:l]	[spɒt]

5. Сөздерді оқыңыз. Прочитайте

Дыбыстау кезінде созылыңқы екпінді дауыссыздар алдындағы
[p], [t], [k]

[kɑ:]	[pɑ:k]	[pɔ:l]	[tɔ:t]
[pɑ:t]	[pɑ:st]	[pɔ:t]	[kɔ:st]

6. Екпінге мән бере отырып сөздерді оқыңыз.

[ʌp'rait]	[ʌn'ʌdʒst]	[I'nʌf]	[ʻɒfə]	[ʻɒpərə]
[ʌn'dʌn]	[ə'mʌŋ]	[ʻəʊnə]	[ʻɒnist]	[ʻɒktəpəs]

Сөздерді оқыңыз Қатаңдау

[u:]	[ʊ]	[ɜ:]	[ə]	[ju:]
[du:]	[pʊt]	[fɜ:]	[ə 'nʌðə]	[nju:z]
[hu:]	[pʊl]	[hɜ:]	[di'rektə]	[bju:ti]
[blu:]	[kʊd]	[bɜ:d]	[ʻfə:ðə]	[ʻmju:zik]
[mu:v]	[lʊk]	[dɜ:t]	[pə 'laɪt]	[ʻstju:dant]
[su:n]	[gʊd]	[fɜ:st]	[ʻsev(ə)r(ə)l]	[ʻɪnstɪtju:t]
[sku:l]	[wʊd]	[wɜ:k]	[ʻweðə]	[tju:n]
[su:p]	[stʊd]	[gɜ:l]	[sə 'vaɪv]	[fju:]

[tu:]	[tu:l]	[pɜ:l]	[ə'pat]
[pu:l]	[tɜ:n]	[ʻpɜ:sən]	[ə'kɜ:]
[ku:l]	[kɜ:l]	[sep'tembə]	[ʻsekənd]

[p]	-	[b]	[t]	—	[d]	[k]	—	[g]
[pæd]	—	[bæd]	[tɑ:t]	—	[dɑ:t]	[kə:l]	—	[gɔ:l]
[pæt]	—	[bæt]	[ti:m]	—	[di:m]	[kæp]	—	[gæp]
[pɑ:θ]	—	[bɑ:θ]	[tɪn]	—	[dɪn]	[kɒt]	—	[gɒt]
[pi:]	—	[bi:]	[ˈmetl]	—	[ˈmedl]	[kla:s]	—	[gla:s]

9. Уайт отбасы туралы мәтіннің жалғасын оқыңыз (The Whites).

1. These are twins	[ˈði:z ɑ: ˈtwɪnz]	Бұл
John and Andrew.	[ˈdʒɒn ənd ændru:]	Джон мен Эндрю атты егіздер.
John is four.	[ˈdʒɒn ɪz ˈfɔ:]	Джон төрт жаста.

- And Andrew is four too.
John has got a small ball.
And Andrew has got a big one.
2. These are children's aunts: aunt Dorothy and aunt Julia.
Aunt Dorothy is thirty.
She is a nurse.
And aunt Julia is forty.
She is a nurse too.
The aunts have got beautiful villas.
Aunt Dorothy has got a red villa.
And aunt Julia has got a green one.
3. These are children's uncles: uncle Lewis and uncle Morris.
Uncle Lewis is tall.
He is a worker.
And uncle Morris is short.
He is a worker too.
Uncle Lewis and uncle Morris are forty-four.
4. These are two eldest brothers: Roy and Max.
Roy is 22.
And Max is 24.
Roy has got a blue car.
- [ənd 'ændru: iz 'fɔ: 'tu:]
Эндрю де төрт жаста.
- ['dʒɒn həz 'gɒt ə 'smɔ:l bɔ:l]
Джонның кіші добы бар.
- [ənd 'ændru: həz 'gɒt ə 'big wɒn]
Эндрюдің добы үлкен.
- ['ði:z a: 'tʃɪldrənz
Бұл олардың тәтесі:
'a:nts} 'a:nt 'dɒrəθi
Дороти тәте және
ənd 'a:nt 'dʒu:ljə]
Юла тәте.
- ['ant 'dɒrəθi iz
Дороти ағасы отыз жаста.
'Q3:ti]
Ол нәресте.
- [fi is a 'n3:s]
Аюлы Юлия қырық жаста.
[ənd 'a:nt 'dʒuljə is
Ол да бала.
'fɔ:ti]
Әулие Виллем әдемі
[fi iz ə 'n3:s]
виллалармен
[ðɪ 'a:nts həv 'gɒt
жабдықталған.
'bju:tɪfəl 'vɪləz]
Дороти қызы қызыл
['a:nt 'dɒrəθi həz 'gr
вилласы бар.
ə 'red 'vɪlə]
Оның тети Юлия жасыл.
- [ənd 'a:nt 'dʒu:ljə hə
Бұл олардың ағасы:
'gɒt a: 'gri:n wɒn]
Льюис ағай мен
['ðɪz a: 'tʃɪldrənz
Моррис ағай.
'ʌŋkəlɪz} 'ʌkəl 'lju:ɪ
Моррис ағайысы биік. Ол
ənd 'ʌŋkəl 'mɒrɪs]
жұмысшы.
Моррис ағайысы биік
емес.
- ['ʌŋkəl 'lju:ɪs iz 'tɔ:l]
Ол сондай-ақ жұмысшы.
[hi iz ə 'w3:kə]
Льюис
[ənd 'ʌŋkəl 'mɒrɪs i
ағайындысы және
fɔ:t]
Моррис ағасы
[hi iz ə 'w3:kə 'tu:]
қырық төрт жыл
['ʌŋkəl 'lju:ɪs ənd
бойы.
'ʌŋkəl 'mɒrɪs a: 'fɔ:
Бұл екі ағайынды: Рой
'fɔ:]
мен Максим.
- ['ðɪz a: 'tu: 'ɛldɪst
Рой 22 жаста.
'brʌðəz} 'rɔi ənd
Максим 24 жаста.
'mæks]
Ройда көгілдір автокөлік
['rɔi iz 'twenti 'tu:]
бар.
[ənd 'mæks iz 'twenti
'fɔ:]
['rɔi həz 'gɒt ə 'blu:
'kɑ:]
Эндрю де төрт
жаста.

And Max has got a black one.	[ənd 'mæks həz 'gɒt ə 'blæk wʌn]	Макстыкі— қара.
5. These are the eldest sisters Liz and Bab. Elisabeth is twenty. And Barbara is 27.	[θi:z α: θi 'eldist 'sistəz ɹ 'liz ənd bæb] [i'lizəbəθ iz 'twenti] [ənd 'bɑ:bərə iz 'twenti 'seven]	Бұл екі үлкен апалы-сіңілілер Лиз бен Бэб. Элизабет 20 жаста. Барбара — 27-де.
Elisabeth has already got her family. And Barbara has got a family too. It's large. Barbara has got a son and two daughters.	[i'lizəbəθ iz ad'redi 'grit ha 'fismili] [ənd 'bɑ:bərə həz 'gət ə 'fæmili tu:] [its 'la:dʒ] ['bɑ:bərə həz 'gət ə 'sʌn ənd 'tu: 'dɔ:təz]	Элизабеттің де өз жанұясы бар. Барбарының да жанұясы бар. Ол – үлкен. Барбараның ұлы мен екі қызы бар. Бұл – Элизабет пен Барбараның күйеулері Артур мен Чарльз.
6. These are Elisabeth's and Barbara's husbands: Arthur and Charles. Arthur is a turner. And Charles is an architect.	[θi:z α: i'lizabəts and 'bɑ:bərəz 'hʌzbəndz ɹ 'ɑ:θər ənd 'tʃɑ:lz] ['ɑ:θər iz ə 'tɜ:nə] [ənd 'tʃɑ:lz iz ən 'ɑ:kitekt]	Артур — металл жонушы. Чарльз — сәулетші.
7. And this is Mother. She is 46. She has got 12 children in all: Pat, John, Andy, Ted, Dick, Ben, Helen, Pete, Liz, Roy, Max and Bab and three grandchildren. She loves them very much.	[ənd ðis iz 'mʌðə] [ʃi iz 'fɔ:ti 'siks] [ʃi həz 'gɒt 'twelv 'tʃɪldrən in 'ɔ:l ɹ 'pæt ɹ 'dʒɒn ɹ 'ændi ɹ 'ted ɹ 'dik ɹ 'ben ɹ 'helɪn ɹ 'pi:t ɹ 'liz ɹ 'rɔi ɹ 'mæks ənd 'bæb ɹ ənd 'θri: 'græn,tʃɪldrən] [ʃi 'lʌvz ðəm 'veri 'mʌtʃ]	Ал бұл – олардың апасы. Оның 46 жаста. Оның барлығы 12 баласы бар: Пэт, Джон, Энди, Тэд, Дик, Бэн, Хелен, Пит, Лиз, Рой, Макс пен Бэб және үш немересі. Ол оларды қатты жақсы көреді.

10. Сұрақтар мен олардың жауаптарын аударыңыз.

Who is four?	John is.
[ˈhu: iz ˈfɔ:]	[ˈdʒɒn iz]
Who is 27?	Barbara is.
Who is 46?	Mother is.
Has John got a ball?	Yes, he has.
[ˈhæz dʒɒn ɡat ə ˈbɔ:l?]	[jes hi ˈhæz]
Has Andrew got a ball too?	Yes, he has.
Has aunt Dorothy got a villa?	Yes, she has.
Has Roy got a car?	Yes, he has.
Has Liz got a family?	Yes, she has.
Has John got a big ball?	No, he hasn't.
	He has a small one.
	[ˈnəʊ z hi ˈhæzənt hi
	həz əˈsmɔ:l wʌn]

Has aunt Dorothy got a green villa? No, she hasn't.

HOME TASK

1. Транскрипцияда берілген сөздерді жазыңыз.

[a], [a:nt], [kɑ:], [la:dʒ]
 [ɔ:l'redi], [fɔ:], [bɔ:l], [smɔ:l], [tɔ:l], [ʃɔ:t], [ɔ:l], [dɔ:l]
 [wʌn], [ˈʌŋkəl], [sʌn], [lʌv], [mʌtʃ], [ˈhʌzbənd]
 [ɡɒt]
 [ˈtɜ:nə], [ˈwɜ:kəl], [nɜ:s]
 [vilə], [ˈsistə], [ˈfɪldrən]
 [blu:], [ˈbjʊ:tifəl], [ændru:], [tu:]

2. Аударып, дауыстап оқыңыз.

Іші (көлемі бойынша), әдемі, қызыл, қара, жасыл, көк, ұзын (адам жайлы), төмен, үлкен (көптеген), қазір, бірге, барлығы, қатты.

3. Сабақ мәтінінен [a], [ʌ], [ɔ:], [ɒ], [ɜ:], [u:] екпінді дауыстылар бар сөздердің алты бағанын жазыңыз.
4. Мәтіннен екі үзіндіні таңдап жаттаңыз.

3-сабақ

Дыбыстар мен әріптер: Дифтонгтар мен үш дауысты дыбыстың үйлесімі

Мәтін: _____ Family Traditions

Дифтонгтар

Дифтонг екі дауысты элементтерден тұрады, бірақ бір стресстен көрінеді және бір слог болады.

Ағылшын дифтонгтарында бірінші дауыста екпін бар, екіншісі әлсіз және кем айқын көрінеді. В бойлық дифтонг ұзын үнге тең.

[aɪ]

[a] —мына қатардағы [i] — [e] — [a] — [a] ең кең дыбыс. Одан бас тартылғанға дейін слайд пайда болады, бірақ толық білім [i] қол жеткізілмейді. [I] сіз шуыл жасай алмайсыз [uɪ]!

Мысалы: item ['aitam].

[ʊ]

Дифтонгтың басталуы бірдей, бірақ сырғанақ [және] бағытта жүреді. Мысалы: down [daʊn].

[eɪ]

Дифтонгтың басталуы бірдей, бірақ сырғанақ [және] бағытта жүреді.

Мысалы: eighty ['eɪti].

[ɔɪ]

Дифтонганың соққыға жақын болуы [a], содан кейін [i] сырғысы орын алады.

Мысалы: boy [bɔɪ].

[əɪ]

[ə]дыбысы[o] дыбысына жақын[ɜ:]. Дауысты [ə] дыбысына [o] қосу үшін ауызды кең ашып, ерінді дөңгелектеу керек. Одан соң [ʊ] қарай сырғанау орын алады.

Бұындары сөздіктерде бұл дыбысты [ou] ретінде белгілейтін.Бірақ кез-келген жағдайда, бұл дифтонды орыс комбинациясына қарағанда [ou] немесе [эу].

Мысалы: oak [əʊk].

Келесі соққылардағы соққылау соққыдан бейтарапқа дейін болады [ə].

Дифтонгтың басы ұзақ [i:] басталуымен және қысқа [i] -мен сәйкес келуі мүмкін. Сырғытпа [ə] немесе оның реңкке [ʌ] жетеді. Мысалы: сыра [biə].

[eə]

дыбыс [e] — [ɛ] пен [a] аралығындағы дыбыс. Ол орыстың [э] дыбысынан кендеу. Екінші элемент — [ə], [ʌ] дыбысына жақын. Мысалы: [beə].

[ʊə]

Дифтонг басы [ʊ] сәйкес келеді, соңы әлсіз [ə], ол [ʌ] дыбысына жақын.. Мысалы: tour [tʊə].

Үш дауыссыз элементтің тізбегі әдетте екі буында шығарылады: бірінші элемент – ең күшті, ортасы соншалықты әлсіз, ол жиі жойылып кетеді және түпкілікті күшейтіледі: [шə] [aiə] — tired

['taiəd]

[əiə] — employer [im'plɔiə]

[aʊə] — our[aʊə]

[эиэ] — lower ['ləʊə]

Бұларды айтқан кезде [ai], [aʊ], [ɔɪ], [əʊ] дифтонгтарына сүйену керек және оларға [ə] дыбысын қосу керек.

ЖАТТЫГУЛАР

I. Меңгерілген дыбыстар бойынша ағылшын әліпбиінің әріптері мен сандарды оқыңыз.

A [ei]	H [eitʃ]	O [əʊ]	V
B	I [ai]	P	W
C	J [dʒei]	Q	X
D	K [kei]	R	Y
E	L	S	Z
F	M	T	
G	N	U	
1 one	11 eleven	21 twenty-one	
2 two	12 twelve	22 twenty-two	
3 three	13 thirteen	23 twenty-three	
4 four	14 fourteen	24 twenty-four	
5 five [faiv]	15 fifteen	25 twenty-five	
6 six	16 sixteen	26 twenty-six	
7 seven	17 seventeen	27 twenty-seven	
8 eight [eit]	18 eighteen [ˌeiˈti:n]	28 twenty-eight	
9 nine [nain]	19 nineteen [ˌnainˈti:n]	29 twenty-nine	
10 ten	20 twenty	['twenti 'nain]	
80 eighty ['eiti]	1000 ['wɪn θaʊzənd]		
90 ninety ['nainti]	1,000,000 ['wʌn 'miljən]		

2. Транскрипцияда берілген сөздерді оқыңыз.

[ai]	[aʊ]	[ɔi]	[əʊ]	[ei]
[ai]	[aʊt]	[ɔil]	[aʊk]	[eit]
[ais]	[haʊ]	[dʒɔin]	[əʊn]	[eim]
[aiz]	[kaʊ]	[ˈɔili]	[aʊld]	[eidʒ]
[aid]	[taʊn]	[ˈɔistə]	[gəʊld]	[eitθ]

3. Сөздерді оқыңыз.

Дифтонгтың екінші элементі нақты айтылуын қадағалаңыз.

[ai]	[ɔi]	[ei]	[iə]	[eə]	[ʊə]
[pai]	[bɔi]	[pei]	[iə]	[ea]	[pʊə]
[bai]	[tɔi]	[mei]	[niə]	[kəmˈpeə]	[fʊə]
[tai]	[dʒɔi]	[dei]	[hiə]	[tʃʊə]	[mʊə]

[dai]	[tɔil]	[sei]	[diə]	[ðeə]	[tuə]
[mai]	[kɔil]	[wei]	[tiə]	[heə]	[duə]

4. Сөздерді оқыңыз. [ei], [iə], [cə]

[ei]	[niə]	[heə]
[meid]	[riəli]	[peə]
[peil]	[,endʒi'niə]	[feə]
[mein]	[kliə]	[meə]
[meil]	[jiə]	[deə]

5. Сөздерді оқыңыз.

[ə]алдынд

[aiə]	[ɔiə]	[eiə]	[aʊə]	[əʊə]	[ɔii]
['aiən]	[im'plɔiə]	['peiəbəl]	[aʊə]	['ləʊə]	['vɔiidʒ]
['faia]			['paʊə]	['məʊə]	
['waiə]			[ˈfaʊə]	['grəʊə]	
['taiəd]			['taʊə]	[,kəʊəu'liʃən]	

6. Сөздерді оқыңыз.

[v] —

[w][f] - [v]. дыбыстарын
шатастырмай
дурыстап оқыңыз.

[v]	—	[w]	[f]	-	[v]
[veil]	-	[weil]	[fast]	—	[va:st]
[vein]	—	[wein]	[fæt]	—	[væt]
[vent]	—	[went]	[fil]	—	[vi:l]
[vɜ:s]	—	[wɜ:s]	[fetf]	—	[vetf]
[vest]	—	[west]	[fju:]	—	[vju:]
[vil]	—	[wi:l]	[lif]	—	[li:v]
[vain]	—	[wain]	[seifs]	—	[seivz]

7. Жаңылытпашты оқып үйреніңіз, қарқынды бірте-бірте тездетіңіз.

The five warriors fought very well. [ðə 'faiv 'wɪəriəz 'fɔ:t 'veri 'wel]
His first verses were even worse. [hiz 'fɜ:st 'vɜ:siz 'wɜ:r 'i:vən 'wɜ:s]

8. Сөздерді оқыңыз. [s] — [z], [tʃ] — од дыбыстарын нақты айтыңыз.

[s]	— [z]	[tʃ]	— [tʃ]
[sed]	— [zed]	[feə]	— [tfeə]
[si:l]	— [zi:l]	[ʃi:p]	— [tʃi:p]
[siŋk]	— [ziŋk]	[ˈʃeri]	— [ˈtʃeri]
[sip]	— [zip]	[fu:z]	— [tʃu:z]
[ais]	— [aiz]	[mæʃ]	— [mætʃ]

9. Сөздерді оқыңыз. Дыбыстардың айтылуына мән беріңіз.

[sæŋk] —	[θæŋk]	[buz]	— [bu:ð]
[so:] —	[θɔ:]	[siz]	— [si:ð]
[sat] —	[θɔ:t]	['klauziŋ]	— ['kləuðɪŋ]
[si:m] —	[θi:m]	['briz]	— [bri:ð]
[pas] —	[pa:θ]	[saiz]	— [saið]

[s] - [θ]

[z] - [ð]

10. Жаңылытпашты оқыңыз.

He zealously sought to sell the snake to the zoo.

[hi 'zeləsli 'sə:t tə 'səl ðə 'sneik tə ðə'zu]

This is a thick stick. ['ðis iz ə 'θik 'stik]

11. Әр бұрышта оқитын бұрыштар бар (бар, бар - сингулярлы) және әртүрлі пішіндерде (әңгіме, сұрақ, теріс) бар (оларбар - көпше). Бұл бұрылыстар ағылшын тілінде жиі кездеседі. Оларды жақсы есте сақтау керек.

There are tables in the room.

[ðear ˈɑ: 'teiblz in ðə 'ru:m]

Бөлмеде үстелдер бар.

Are there tables in the room?

[ˈɑ: ðeə 'teiblz in ðə 'ru:m?]

Бөлмеде үстелдер бар ма?

Yes, there are.

[jes ðeə ˈɑ:]

Иә, бар.

No, there are not.

['nəʊ ðeə ˈɑ: 'nɒt]

Жок.

There is a table in the room.

[ðear ˈiz ə 'teibl in ðə 'ru:m]

Бөлмеде үстел бар.

Is there a table in the room?

['iz ðeə ə 'teibl in ðə 'ru:m?]

Бөлмеде үстел бар ма?

Yes, there is.

['jes ðeə ˈiz]

Иә, бар.

No, there is not.

['nəʊ ðeə ˈiz 'nɒt]

Жок.

— Mr ..., let me introduce you to Mrs ...

[ˈmɪstə ... I let mi ˌmɪtrəˈdʒʊs ju: tə ˈmɪsɪz ...]

— This is a pleasure, Mr ...

[Sɪz ɪz ə ˈpleɪʒər mɪn ˈmɪstə ...]

— I am very pleased to meet you.

[aɪ ɪm ˈvɛri ˈpleɪzd tə mi:t ju:]

— I want you to meet Miss ...

[aɪ wʌnt ju tə mi:t mɪsɪz ...]

— We've met before.

[wɛ ˈvɛ mɛt bɪfə]

Good morning / good afternoon / good evening, Miss ... !

[gʊd ˈmɔːnɪŋ / gʊd ˈʌftəˌnʌn / gʊd ˈiːvɪnɪŋ ^ ˈmɪs ...]

— Allow me to introduce my friend

[aˈlaʊ mi tə ˌmɪtrəˈdʒʊs maɪ ˈfrend ...]

— Hello! [həˈloʊ]

— Glad to meet you, Mr

[ˈgləd tə mi:t ju ˌmɪstə]

— Let me introduce myself.

[let mi ˌmɪtrəˈdʒʊs maɪ self]

— Nice to meet you, too, Mr

[naɪs tə mi:t ju tuː ˌmɪstə]

— My name is ... [maɪ ˈneɪm ɪz ...]

— How do you do, Mr ...?

[haʊ duː juː duː ˈmɪstə ...]

— I've been looking forward to meeting you.

[aɪ ˈvɛ biːn ˈlʊkɪŋ ˈfɔːwəd tə mi:tɪŋ ju]

— How do you do, Mrs. ...?

[haʊ duː juː duː ˈmɪsɪz ...]

— Delighted, Mr ...

[dɪˈlaɪtɪd ɪ ˈmɪstə ...]

— Очень приятно, мистер ...

— Танысканыма

қуаныштымын.

— Танысып қойыңыз, бұл

ханым...

— Біз кездескенбіз.

Қайырлы таң / қайырлы күн /

қайырлы кеш, ханым!

— Сәлеметсіз бе? Өзімді

таныстыруға рұқсат етіңіз.

Менің есімім...

— Сәлеметсіз бе, мырза.

— Сәлеметсіз бе, ханым.

12. Кездесу мен сәлемдесу үшін кейбір әңгімелесу сөйлемдерді оқып, есте сақтаңыз.

in winter	[ɪn ˈwɪntə]
in spring	[ɪn ˈsprɪŋ]
in summer	[ɪn ˈsʌmə]
in autumn	[ɪn ˈɔːtəm]
on Sunday	[ɒn ˈsʌndɪ]
on Monday	[ɒn ˈmʌndɪ]
on Tuesday	[ɒn ˈtʃuːzdi]
on Wednesday	[ɒn ˈwenzdi]
on Thursday	[ɒn ˈθɜːzdi]
on Friday	[ɒn ˈfraɪdi]
on Saturday	[ɒn ˈsætədi]

13. Оқыңыз және есте сақтаңыз атаулары, жыл мезгілдерінің, ай мен күн, апта, назар аударатырып, тиісті шылау.

in January [in 'dʒænjʊəri]
 in February [in 'febrʊəri]
 in March [in mɑ:tʃ]
 in April [in 'eɪprɪl]
 in May [in 'meɪ]
 in June [in 'dʒu:n]

in July [in dʒu:'lai]
 in August [in 'ɔ:gəst]
 in September [in sep'tembə]
 in October [in uk'təʊbə]
 in November [in nəʊ'vembə]
 in December [in di'sembə]

14. Уайт отбасының дәстүрлері туралы мәтіндерді оқып шығыңыз және оларды мәтінге арналған сөздіктер арқылы аударыңыз.

Grandmother's Week ['græn, mʌdʒz 'wi:k]

Grandmother has a well-organized life.

Here are her occupations:

On Sundays, she sews and knits.

On Mondays, she goes to the market.

On Tuesdays, she plays the piano. On

Wednesdays, she works about the house.

On Thursdays, she sews again.

On Fridays, she goes to the church.

On Saturdays, she plays again some music.

So, everybody in the house enjoys beautiful music, tasty dishes and nice clothes she makes.

As for Grandmother, she enjoys good health, different work and love of her family.

['græn,mʌdʒz həz ə 'wel 'ɔ:gənaɪzd 'laɪf]

[hɪər ˈɑ: həɪr ˈækjuːpeɪʃənz]

[ɒn 'sʌdɪz ʃɪ 'səʊz ənd 'nɪts]

[ɒn 'mʌndɪz ʃɪ 'gəʊz tə ðə 'mɑ:kɪt]

[ɒn 'tʃu:zɪz ʃɪ 'pleɪz ðə pi'ænəʊ] [ɒn 'wenzɪz ʃɪ 'wɜ:ks ə'baʊt ðə 'haʊs]

[ɒn 'θɜ:zɪz ɪ 'səʊz ə'gen]

[ɒn 'fraɪdɪz ʃɪ gəʊz tə ðə 'tʃɜ:tʃ]

[ɒn 'sætədɪz ʃɪ pleɪz ə'gen sʌm

'mju:zɪk]

[səʊ 'evrɪbɒdi ɪn ðə 'haʊs ɪn'dʒɔɪz 'bjʊ:tɪfʊl 'mju:zɪk ɪ 'teɪsti 'dɪʃɪz ɪ

ənd 'naɪs 'kləʊðz ʃɪ 'meɪks]

[æz fə,'græn,mʌdʒz ʃɪ ɪn'^dʒəɪz gʊd

'helθ ɪ dɪfərənt 'wɜ:k ɪ ənd 'lʌv əv

hə 'fæmɪli]

Vocabulary сөздік

Week апта

life өмір

occupation

сабақ

Sew тігу

knit тоқу

go жүру

work жұмыс

Play ойнау

piano фортепиано

make істеу (әзірлеу)

work about the house

үйде шаруаларын

орындау

again қайтадан

church шіркеу

market базар

beautiful, nice әдемі

tasty дәмді

dish тағам

clothes киім

enjoy ләззаттану

health денсаулық

house дом (құрылыс)

love махаббат

Good Traditions Year by Year [gʊd trə'dɪʃnz 'jiə baɪ 'jiə]

Mother and Father keep good traditions.

Here are some of them.

In winter, the days are short and the evenings are long.

Children sit by the fire.

Father reads aloud.

In spring, the sun shines brightly.

It's not too hot outside.

The garden is poor yet.

They have not much work to do there.

So, at this time of the year, children draw and paint in the open air.

In summer, the Whites go to the country.

They work in the garden.

They grow vegetables and fruit.

Boys and girls help their parents.

They go to the forest.

In autumn, it is time to study.

The little children are in the nursery.

The elder ones are at school.

The students are at the university.

They often go to the library.

They work in different workshops.

There is so much homework!

[ˈmʌðər ˌænd ˈfɑːðər ˈkiːp ˈgʊd trə'dɪʃnz]

[hiər ˌɑː ˈsʌm əv ðəm]

[ɪn wɪntə ðə ˈdeɪz ɑː ʃɔːt ənd ði ˈiːvənɪŋz ɑː ˈlɒŋ]

[tʃɪldrən ˈsɪt baɪ ðə ˈfaɪə]

[ˈfɑːðər ˈriːdz əˈlaʊd]

[ɪn ˈsprɪŋ ðə ˈsʌn ˈʃaɪnz ˈbraɪtli]

[ɪts ˈnɒt ˈtuː hɒt ˈaʊtsaɪd]

[ðə ˈɡɑːdn ɪz ˈpuə jet]

[ðeɪ həv ˈnɒt ˈmʌʃ ˈwɜːk tə ˈdu ðeə]

[səʊ ət ðɪs ˈtaɪm əv ðə ˈjiə ˈtʃɪldrən ˈdrɔː ənd ˈpeɪnt ɪn ði ˈəʊpən ˈeə]

[ɪn ˈsʌmə ðə ˈwaɪts ˈɡəʊ tə ðə ˈkʌntri]

[ðeɪ ˈwɜːk ɪn ðə ˈɡɑːdn]

[ðeɪ ˈɡrəʊ ˈvedʒətəblz ənd fruːt]

[ˈbɔɪz ənd ˈɡɜːlz ˈhelp ðeə ˈpeərənts]

[ðeɪ ˈɡəʊ tə ðə ˈfɒrɪst]

[ɪn ˈɔːtəm ɪt ɪz ˈtaɪm tə ˈstʌdi]

[ðə ˈlɪt(ə)l ˈfɪldrən ɑːr ˌɪn ðə ˈnɜːsəri]

[ðɪ ˈeldə wʌnz ɑːr ˌæt ˈskuːl]

[ðə ˈstjuːdənts ɑːr ˌæt ðə juːnɪˈvɜːsɪti]

[ðeɪ ˈɒfən ɡəʊ tə ðə ˈlaɪbrəri]

[ðeɪ ˈwɜːk ɪn ˈdɪfərənt ˈwɜːkʃps]

[ðeər ˌɪz səʊ mʌʃ ˈhəʊmwɜːk]

Vocabulary

year by year жыл сайын

keep good traditions жақсы

дәстүрлерді сақтау

some of them олардың кейбірі

read aloud дауыстап оқу

sit отыру

by the fire камин алдында

Poor кедей

much work көп жұмыс

draw and paint қарындаш және

бояулармен сурет салу

in the open air ашық ауада

help көмектесу

the sun күн
shine жарқырау
brightly сәулелі
too тым
it's hot ыстық
garden бақша

Parents ата-ана
grow өсу, өсіру
it is time кезең
study оқу
library кітапхана
homework үй жұмысы
(тапсырма)

HOME TASK

1. Транскрипцияда келтірілген келесі сөздерді және өрнектерді жазыңыз.
 [hə'ləʊ], ['haʊ du: ju: 'du:], [gʊd 'mɑ:nɪŋ], ['let mi mtrə'dju:s mai'self],
 [mai 'neim iz ...]
2. Ағылшын алфавитін оқыңыз.
3. Аптаның күндерін, айларды және мезгілдерді ағылшын тілінде атаңыз.
4. Сабақ мәтіндерінен дифтонгтармен берілген сөздерді жазыңыз.

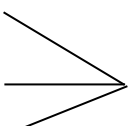
4-сабақ

Оқу ережелері:	Дауыссыздар.	Екпінді	буындағы
дауыстылар			
Мәтіндер:	Visiting Card. Identity Card		

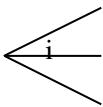
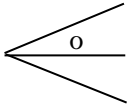
Согласные

Көптеген дауыссыз әріптердің атына кіретін үнсіз дыбысты білдіреді. Бұлар B, D, F, J, K, L, M, N, P, T, V, Z. Қалған үндестірілген хаттар оқудың өз ерекшеліктеріне ие.

1-кесте

Әріп	Дыбыс	Жайғасым	Мысалы
C	[s]	e	cent [sent]
		алдында 	cinema ['sinəmə]
		y	cymbals ['sɪmbəlz]

I-кесте жалғасы

Әріп	Дыбыс	Жайғасым	Мысалы
	[k]	<p>a</p> <p>алдында </p> <p>u</p> <p>буынсоңындағыбарлықдауыссыздыбыстаралдында</p>	<p>cat [kæt]</p> <p>cost [kɒst]</p> <p>cut [kʌt]</p> <p>music ['mju:zɪk]</p>
G	№	<p>e</p> <p>алдында </p> <p>y</p>	<p>gentleman ['dʒentlmən]</p> <p>gin [dʒɪn]</p> <p>gym [dʒɪm]</p>
	[g]	<p>a</p> <p>алдында </p> <p>u</p> <p>буынсоңындағыбарлықдауыссыздыбыстаралдында</p>	<p>game [geɪm]</p> <p>goat [gəʊt]</p> <p>gull [gʌl]</p> <p>dog [dɒg]</p>
S	[s]	сөздің басында	sack [sæk]
		дауысты мен дауыссыз арасында	East [i:st]
		қатандауыссызданкейінсөзсоңында	cats [kæts]
	[z]	ұяң дауыссыздан кейін	dogs [dɒgz]
		дауыстыдан кейін	pies [paɪz]
		дауыстылар арасында	rose [rəʊz]
X	[ks]	дауыссыз алдында	text [tekst]
		сөз соңында	fox [fɒks]
		екпінді дауыстыдан кейін	exercise ['eskəsaɪz]
	[gz]		exhibition [ˌeksi'biʃən]
		екпінді дауысты алдында	exam [ɪg'zæm]
			example [ɪg'zɑ:mpl]

Дауыссыз әріптер үйлесімінің оқылуы

2-кесте

Әріп үйлесімі	дыбыс	Мысалы
sh	[ʃ]	she [ʃi:], shine [ʃain]
ck	[k]	sack [sæk], pocket [pɒkit]
ng	[ŋ]	sing [siŋ], bring [brɪŋ]
ph	[f]	photo [ˈfəʊtəʊ], physics [ˈfɪziks]

3-кесте

Екі нұсқада оқылатын дауыссыз әріптердің үйлесімі

Әріп үйлесімі	дыбыс	Жайғасым	Мысалы
th	[θ]	есімде	this [ðɪs], that [ðæt]
		ресми сөздермен	the [ði]
		естелік сөздермен (үнділер арасында)	bathe [beɪð]
	[ð]	Назар аударарлық сөздер басында және соңында	thin [θɪn], bath [bɑ:θ]
		неміс емес сөздер ортасында	author [ˈɔ:θə]
qu	[kw]	екпінді буында	quite [kwaɪt], quiet [ˈkwaɪət]
	[k]	сөз соңында	unique [ju:ˈni:k]
gu	[gw]	француз тілінен шыққан сөздерде	language [ˈlæŋɡwɪdʒ]
	[g]		league [li:g]
wh	[h]	О алдында	who [hu:], whose [hu:z]
	[w]	басқа дауыстылар алдында	when [wen], why [waɪ]

4-кесте

Ch үйлесімінің оқылуы

Әріп үйлесімі	дыбыс	Жайғасым	Мысалы
ch	[tʃ]	түрлі жайғасымда	chat [tʃæt], beach [bi:tʃ]
	[k]	грек тілінен шыққан сөздерде	ache [eɪk], architect [ˈɑ:kitekt]
	[ʃ]	француз тілінен шыққан сөздерде	machine [məˈʃi:n], moustache [məˈsta:ʃ]

Екпінді буындағы дауыстылар

Ағылшын тілінде дауысты оқу сабақтың түріне байланысты. Төрт түрдегі буын бар:

- 1) ашық слог (яғни, үнділік әріпте немесе үндестік хатта + м);
- 2) жабық слог (яғни, үнділік әріппен аяқталатын слог);
- 3) г әрпімен (яғни, үнділік + г немесе үнсіздік + г + үндестік) бір слог;
- 4) г-дан кейінгі үнділікпен (яғни, дауысты + г + дауысты) сюжет.

5-кесте

Дауысты әріптерді оқу түрлері (төрт түрге сай)

Буын түрі	Әріп					
	a	o	e	i	y	u
I	[ei] name haste	[əʊ] note go	[i:] he these	[ai] nice time	my rhyme	[ju:] use student
II	[æ] add cap	[ɒ] hot clock	[e] let end	[i] Is big	myth nymph	[ʌ] sun study
III	[ɑ:] car large	[ɔ:] form lord	her term	[ɜ:] girl birth	myrtle	fur turn
IV	[eə] care parents	[ɔ:] more bore	[iə] here mere	[aɪə] fire tire	tyre	[jʊə] cure during

ЖАТТЫҒУЛАР

1. Буын түріне назар аударып, сөздерді оқыңыз.

I	II	A	III	IV
[ei]	[æ]		[ɑ:]	[eə]
age	am		arm	fare
ache	at		far	care
pale	apple		part	dare
came	man		large	rare
make	has		architect	share
made	glad		card	bare
game	sad		mark	declare

I
[əʊ]
open
bone
stone spot
go
home shop
close
sole

II
[ɒ]
on
ox
hot
cod
dog

O

III
[ɔ:]
or
born
port
sport
order
lord
corn

IV
[ɔ:]
ore
more
store
before
shore
core
bore

I
[i:]
see
Pete
bee
be blend
tree men
agree
free rent

II
[e]
egg
else
set
bet

E

III
[ɜ:]
her
herd
nerve
germ
term
alert
perfect

IV
[iə]
here
mere
sphere
severe
sincere
career
atmosphere

I
[ai]
ice
pie
fine
five miss
side
like fifty

II
[i]
if
ill
pin
big
sit

I

III
[ɜ:]
girl
firm
dirt
bird
first
thirst
circle

IV
[aiə]
fire
tire
tired
wire
hire
desire
spire

I
[ai]
my
style
cry
fly

II
[i]
myth
lymph
nymph
symbol

Y

III
[ɜ:]
myrtle

IV
[aiə]
tyre
lyre

I
[ju:]
due
rule

I
[u:] (после r, l)

U

II
[ʌ]
sun

III
[ɜ:]

IV
[jʊə]
fur cure

dune	rude	just	bus	curve	during
tune	flute		cup	nurse	pure
cube	blue			burn	obscure
tube	true		must	hurt	endure
nude	brute		but	purse	fury
music	rune		dust	purple	lure

6-кесте

Екпінде тұрған дауысты дыбыстар үйлесімінің оқылуы

Әріп үйлесімі	Оқылуы	Мысалы
ai ay	[ei]	wait say
ei ey	[ei]	eight grey
ea ee	[i:]	tea bee
ew	[ju:]	new, few
ue ui	[ju:] [u:] [ju:]	due, Tuesday true, blue suit
oi oy	[ɔɪ]	boil, voice boy, toy
ook	[ʊ]	book, hook
oo	[u:]	too, food, room
ou ow	[aʊ]	out cow, owl
ow oa	[əʊ]	know, low coal, boat

2. Транскрипцияны жауып, мысалдарды дауыстапоқыңыз.

7-кесте

r әрпі бар дауысты диграфтар үйлесімінің оқылуы

Әріп үйлесімі	Оқылуы	Мысалы
ai+r	[eə]	air, fair
ei+r	[eə]	their

Әріп үйлесімі	Оқылуы	Мысалы
ee+r	[iə]	beer, deer
oa+r	[ɔ:]	oar, board
ea+r	[eə] [iə]	bear, pear ear, clear
oo+r	[ɔ:] [ʊə]	door, floor poor, moor
ou+r	[ɔ:] [ʊə] [aʊə]	pour, course tourist our, hour

3. Транскрипцияны жауып, мысалдарды дауыстапоқыңыз.

4. Сөздерді көлденең оқыңыз. Дауыстылар кезегіне назар аударыңыз.

[ɪ]	— [e]	— [æ]	[i:]	— [ɪ]
bid	— bed	— bad	me	— mill
bit	— bet	— bat	see	— sit
big	— beg	— bag	eat	— it
did	— dead	— dad	tea	— tin
fin	— fen	— fan	be	— bill
hid	— head	— had	steel	— still
miss	— mess	— mass	peel	— pill
pick	— peck	— pack	heat	— hit
sit	— set	— sat	deed	— did
tin	— ten	— tan	leave	— live

[u:]	- [ʊ]	[ʌ]	— [ɑ:]	[ɒ]	— [ɔ:]
pool	— pull	come	— calm	don	— dawn
cool	— could	done	— darn	non	— North
boot	— book	much	— march	cock	— cork
goose	— good	cut	— cart	cot	— caught
cooper	— cook	duck	— dark	pock	— pork
tool	— took	cud	— card	pot	— port
wound	— wood	cup	— carp	shot	— short

Visiting Card ['viziʃɪŋ kɑ:d]

(Визиттік карточка)

Бұл сабақта визиттік карточканы әзірлеуді және рәсімдеуді үйренетін боласыздар.

5. Транскрипциясын пайдалана отырып дауыстап оқып шығыңыз, оларды толтыру үшін қажетті құжаттар мен сөздердің үлгілері.

Визиткада келесі қысқартулар пайдаланылады: а) мекенжайды көрсету:

St	street	[stri:t]	көше
Bld	boulevard	['bu:ləvɑ:d]	бульвар
Emb	embankment	[im'bæŋ^kmənt]	жағалау
Ave	avenue	['ævɪnju]	даңғыл
Sq	square	[skweə]	алаң

б) ғылыми мәртебесі үшін:

A — Associate [ə'səʊʃnt]

орта арнайы оқу орнын бітірген

AA — Associate of Arts [ə'səʊjnt əv 'ɑ:ts]

Гуманитарлық орта арнайы білім беру мекемесінің түлегі

BSc (Am BS) — Bachelor of Science ['bætʃə1ər əv 'saɪəns] ғылым бакалавры

BA (Am AB) — Bachelor of Arts ['bætʃə1ər əv 'ɑ:ts] өнер бакалавры

BMus — Bachelor of Music ['bætʃə1ər əv 'mju:zɪk] музыка бакалавры

MSc/MS — Master of Science ['mɑ:stər əv 'saɪəns] Жаратылыстану ғылымдары немесе нақты ғылым магистрі

MA — Master of Arts ['mɑ:stər əv 'ɑ:ts] гуманитарлық ғылымдар магистрі

PhD — Doctor of Philosophy ['dɒktər əv fi'lɒsəfi] философиядокторы

DSc — Doctor of Science ['dɒktər əv 'saɪəns]

Жаратылыстануғылымдарынемесенақтығылымдардокторы

LitD — Doctor of Letters ['dɒktər əv 'letəz]

филологияғылымдарыныңдокторы

Ағылшын тіліндегі мекен-жай Ресейде қабылданған формаға сәйкес келмейді. Салыстыру:

In Russian (орысша):

«АКАДЕМИЯ» баспа орталығы
Бейбітшілік даңғылы, 101в, 1-құрылыс,
Мәскеу қ.
Ресей, 129085

in English (ағылшынша):
ACADEMIA Publishing
Centre 101v, building 1,
Prospect Mira Moscow,
129085 Russia

Оқу орындарындағыла уазымдарды көрсету үшін келесі сөздерді
және сөз тіркестерін пайдаланыңыз:

директор	director [di'rektə] manager [mænɪdʒə] headmaster [ˌhed'mɑːstə] principal [prɪnsəpəl] headmistress [ˌhed'mɪstrɪs]
(әйел туралы)	
директор орынбасары	assistant director [ə'sɪstənt di'rektə]
директор м.а.	acting director [æk'tɪŋ di'rektə]
басшы (директор) орынбасары	assistant chief [ə'sɪstənt 'tʃiːf] deputy director ['depjuːti di'rektə]
сынып жетекшісі	class/form teacher ['klaːs/'fɔːm 'tiːtʃə] form master ['fɔːm 'mɑːstə]
ғылыми жетекші	supervisor of studies ['sjupəvaɪzər əv 'stʌdɪz]
мұғалім	teacher [ˈtiːtʃəl]
үй	tutor [ˈtjuːtə]
мектеп	schoolteacher (Am) ['skuːl,tiːtʃə]

ағылшын тілі	schoolmaster / - mistress [ˈsku:lma:stə / mistris]
математика	Schoolman [ˈsku:lmən]
ән	English teacher / master [ˈɪŋɡlɪʃ ˈti:tʃə / mɑ:stəs]
би	mathematics teacher [.mæθiˈmætiks ˈti:tʃə]
сурет	singing master [ˈsɪŋɪŋ ˈma:stə]
музыка	dancing master [ˈdɑ:nsɪŋ ˈma:stə]
дене тәрбиесі	art teacher [ˈɑ:t ˈti:tʃə]
кеңсе меңгерушісі	music teacher [ˈmju:zɪk ˈti:tʃə]
оқу бөлімі	physical training teacher [ˈfɪzɪkəl ˈtreɪnɪŋ ˈti:tʃə]
ШБӘ бөлімі	security of life teacher [siˈkjʊərɪti əv ˈlaɪf ˈti:tʃə]
проректор декан	headclerk [ˈhed,kla:k]
... жауапты	executive (Am) [ɪgˈzekjʊtɪv]
	head of studies 0 [ˈhed əv ˈstʌdɪz]
	assistant manager [əˈsɪstənt ˈmænɪdʒə]
	head of dertment [ˈhed əv diˈpɑ:tmənt]
	pro-rector [prəʊˈrektə]
доцент	dean [di:n]
	president of a faculty [ˈprezɪdənt əv ə ˈfækəlti]
	responsible for ... [rɪsˈpɒnsəbəl fɔ:]
жоо оқытушы	senior lecturer [ˈsi:niə iə ˈlektʃərə]
	senior reader [ˈsi:niə ˈri:də]
	assistant professor (Am) [əˈsɪstənt prəˈfesə]
	teacher [ˈti:tʃə]

	lecturer
	['lektʃərə]
	instructor
	[in'strʌktə]
няня	nurse(maid)
	['nɜ:s(meid)]
тәрбиеші	educator
	['edʒəkeɪtə]
тәрбиеші	mistress
	['mɪstrɪs]

Білім беру және білім беру мекемелерінің атаулары:

бала бақша (4 — 5 лет)	kindergarten
	['kɪndəɡɑ:tɪn]
(2 — 5 лет)	nursery school
	['nɜ:səri 'sku:l]
мектеп	school
	[sku:l]
педагогикалық училище	primary school teachers' training college
	['praɪməri 'sku:l 'ti:tʃəz 'treɪnɪŋ 'kɒlɪdʒ]
орта кәсіптік білім беру	college
мекемесі жоо	['kɒlɪdʒ]
	university
	[jʊni'vɜ:sɪti]
	institute
	['ɪnstɪtju:t]

Визиттік карточка үлгісі

<p>Михаил Михайлович Михайлов Калуга машина жасау колледжінің оқытушысы Новослободская көш., 31, Калуга қ., Ресей, 248000 Тел.: 825-65-65, 825-65-67</p>
<p>Mikhail M. Mikhailov Lecturer Kaluga Engineering College 31, Novoslobodskaya St Kaluga, 248000 Russia Phones: 825-6565, 825-6567</p>

Жеке куәлік үлгісі

Жеке куәлік	Identity Card [aɪ'dentɪti kɑ:d]
Атауы	First Name ['fɜ:st neɪm]
Орташа аты	Middle Name ['mɪdl neɪm]
Тегі	Surname ['sɜ:neɪm]
Азаматтығы	Citizenship ['sɪtɪzənʃɪp]
Ұлты	Nationality [ˌnæʃə'nælɪti]
Сабақ түрі:	Occupation [ˌɒkjʊ'peɪʃən]
Телефон нөмірі	Telephone Number ['telɪfəʊn nʌmbə]
Мекенжай	Full Postal Address ['fʊl 'pəʊstl ə'dres]
Күні	Date [deɪt]
Қолтаңбасы	Signed [saɪnd]

6. Кейбір елдердің, олардың отбасыларының, ұлттарының атауларын оқып, есте сақтаңыз.

Country	Nationality	City
Russia [ˈrʌʃə]	Russian [ˈrʌʃən]	Moscow [ˈmɒskəʊ]
Great Britain [ɡreɪt ˈbrɪtn]	Englishman/woman [ɪŋɡlɪʃmən/wʊmən]	London [ˈLʌndən]
Ireland [ˈaɪələnd]	Irishman/woman [ˈaɪərɪʃmən/wʊmən]	Dublin [ˈdʌblɪn]
Canada [ˈkænədə]	Canadian [ˈkæ'nædʒən]	Ottawa [ˈɒtəwə]
America [ə'merɪkə]	American [ə'merɪkə]	Washington [ˈwɒʃɪŋtən]
France [frɑ:ns]	Frenchman/woman [frentʃmən/wʊmən]	Paris [ˈpæris]
Italy [ˈɪtəli]	Italian [ɪ'tæljən]	Rome [rəʊm]
Spain [speɪn]	Spaniard [ˈspænjəd]	Madrid [mæ'drɪd]
China [ˈtʃaɪnə]	Chinese [ˌtʃaɪ'ni:z]	Beijing [beɪ'dʒɪn]
Germany [ˈdʒɜ:məni]	German [ˈdʒɜ:mən]	Berlin [bɜ:ˈli:n]

7. Сауалнамаларды және оларға жауаптарды дауыстап оқып шығыңыз (арнайы сұрақтың интонациясы туралы алаңдамаңыз).

1. What is your name?	['wɒt iz jɔ: 'neim?]
2. What is your surname?	['wɒt iz jə 'sɜ:neim?]
3. What nationality are you?	['wɪt ,næʃə'nælɪti ɑ: ju:ʔ]
4. What country are you from?	['wɒt 'kʌntri ɑ: ju: frɒmʔ]
5. What's your address?	['wɒts jɔ:r ə'dresʔ]
6. What's your profession?	['wɒts jɔ: prə'feʃənʔ]
7. What languages do you speak?	['wɒt 'læŋɡwɪdʒɪz du: ju: 'spi:kʔ]
1. My first name is ...	[maɪ 'fɜ:st 'neɪm ɪz ...]
2. My surname is ...	[maɪ 'sɜ:neɪm ɪz ...]
3. I am ...	[aɪ æm ...]
4. I am from .	[aɪ æm frɒm ...]
5. My address is .	[maɪ ə'dres ɪz ...]
6. I am a .	[aɪ æm ə ...]
7. I speak English, German,
French and Russian.	[aɪ 'spi:k ɪŋɡlɪʃ I 'dʒ:mən ^ 'frentʃ I
ənd 'rʌʃən]

HOME TASK

1. Өзіңіздің мекен-жайыңызды және оқу орнының мекен-жайын ағылшын тілінде жазыңыз.

Ресейлік атаулар мен атаулар жазғанда транслитерация ережелерін пайдаланыңыз. Транслитерация - бұл орыс әріптерінің әріптерін тиісті әріптермен немесе ағылшын алфавитінің әріптерімен үйлестіру. Сәйкестік кестесінің кестесі:

A—a	Ё — e, io, yo	M — m	У—u	Ъ—“
Б-b	Ж—zh	Н — n	Ф — f	Ы —i, y
В—v	З—z	О — o	Х—kh	Ь—’
Г-g	И — i	П— p	Ц—ts	Э — e
Д—d	Й — i, y	Р— r	Ч — ch	Ю— iu, yu
Е — e, ye	К—k	С — s	Ш— sh	Я — ia, ya
	Л—l	Т—t	Щ— shch	

2. Үлгі бойынша өз жеке куәлігіңізді жазыңыз.

Identity Card [ai'dentiti kɑ:d]

First name(s)	Samuel ['sæmjʊəl]
Surname	Smith [smiθ]
Citizenship	The USA [ðə'ju: 'es ei]

Nationality	American [ə'merikən]
Occupation	Student of Minnesota University ['stju:dənt əv ,mini'səʊtə ,ju:ni'vɜ:siti]
City (town, village)	Minneapolis [,mini'æpəlis]
Telephone number	
Signed	
Date	15.02.2016

3. Сілтеме түрін немесе әріп комбинациясындағы дауыс позициясын ескере отырып, сөздерді оқыңыз.

Cat, we, week, term, plan, weak, plane, hate, wet, West, East, card, play, not, Spain, her, gulf, part, jump, team, tune, herd, eat, yard, burn, hair, hare, seem, nor, pure, North, stream, hop, here, serve, loss, sphere, went, share, dune, hut, fair, mend, disc, nice, cry, tone, note, early, sing, sun, fire, skirt, use, cord, forge, gentle, dress, meet, earn, hurt, simple, single, since, cure, pearl, dure, shirt.

4. Жоғарыда берілген сөздерді транскрипцияда жазыңыз.

5-сабақ

Оқу ережелері: Дауыстылардың дауыссыздармен үйлесімі. Екпінсіз буындардағы дауыстылар.

Мәтін: Etiquette

Дауыстылардың дауыссыздармен үйлесімі

Алдыңғы сабақта үндеткіштерді оқу негізінен сабақтың түрі бойынша анықталады. Дегенмен, кейбір үндестірулермен үйлесімде дауыстарды арнайы түрде оқуға болады. Кестеде 8, мұндай жиі кездесетін комбинациялар.

8-кесте

af	[a:]	after ['ɑ:ftə]
alf		half [hɑ:f]
alm		calm [kɑ:m]
an		glance [glɑ:ns]
ask		ask [ɑ:sk]
ass		glass [glɑ:s]

ath	[ɑ:]	path [pɑ:θ]
asp		grasp [grɑ:sp]
al	[ɔ:]	already [ɔl'redi]
alk		chalk [tʃɔ:k]
aught		caught [kɔ:t]
aw		draw [drɔ:]
war		warm [wɔ:m]
ought	[ai]	ought [ɔ:t]
igh		high [hai]
ight		light [lait]
ild		child [tʃaɪld]
ind	[əʊ]	mind [maɪnd]
old		old [əʊld]
ost		post [pəʊst]
wor	[ɜ:]	world [wɜ:ld]
ear + согласная		earth [ɜ:]

1. Кестедегі транскрипцияны жауып, мысалдарды дауыстап оқыңыз.

Екпінсіз буындардағы дауыстылар

1-сабақ табұрын айтылғандай, дауыста пайтылмаған үндет кіштердің төмендеуі мүмкін. Кестеде. 9 төмендеудің түрлі жағдайларын көрсетеді.

Дауысты дыбыстардың қысқандануы

9-кесте

Әріп	Сөздегі орналасуы	Дыбыс	Мысалы
a	Финалда ашық буын және ұқсас әріптер	[i]	'cottage, 'village, 'palace, 'Sunday, 'captain
	Басқа ережелерде	[ə]	a'side, 'cinema, 'syllable, 'soda, a'bout, 'dollar
e	слогдарда: - (итермеленгеннен, итергеннен кейін);	[i]	'beaches, 'wishes, 'washes, 'passes, 'started, 'nodded, be'gin, re'peat
	Қалған ережелерде, көп жағдайда	[ə]	'moment, 'sentence, 'tendency, 'vowel, 'teacher, 'baker, 'longer

Әріп	Сөздегі орналасуы	дыбыс	Мысалы
i/y	Көптеген жағдайларда алдынан алаушқан және кейінгі билл	[ɪ]	'visit, indeed, 'city, 'synonym
	R алдында сөз соңында	[ə]	'tapir, 'martyr
ei/ey	Көп жағдайларда	[ɪ]	'foreign, 'hockey
o	Соңында орналасудан басқа көптеген жағдайларда	[ə]	to'bacco, 'pilot, 'motor, ob'tain, 'bottom, 'synonym
	Сөз соңында	[əʊ]	to'bacco, 'also
u	Көптеген жағдайларда	[ə]	'murmur, 'minus, sur'vive, 'difficult, 'nature

2. Жазылмаған дауыстап оқуған азар аудару арқылы сөздерді оқыңыз.

[ɪ]	[ə]
'engine	'after
'lady	'answer
'orange	'over
'angry	'offer
'happy	'order
'article	'orchard
'artist	'student

Ресми және қосалқы сөздерде дауыстарды азайтуға ерекше назарау дарукерек. (Олар келесі тарауда егжей–тегжейлі талқыланады.) Оларды қалай дұрыс айту керектігі нұйрену маңызды.)

Егер осы сөздердің қысқартылған формаларының орнына толық көлемде қолданылса, сөйлеудің ырғақты жүйесі бұзылып, маңызсыз болып қалады.

10-кесте

Ресми сөздер қысқартылған және толығымен, туыс сөздер және қосалқы етістіктер

(Мысал ретінде ағылшын мақалдары аудармасымен берілген.)

Сөз	Толық үлгісі	Қысқартылған үлгілері
Артикльдер the	[ði:]	[ði], [ði] үндісінен басталатын сөздің алдында.

Сөз	Толық үлгісі	Қысқартылған үлгілері
the		[ðə], [ð] басталатын сөздің алдында. The exception proves the rule. <i>Ерекше ереже распайды.</i> The appetite comes with eating. <i>Тәбет тағаммен келеді.</i>
a	[ei]	[ə] дауыссыздан басталатын сөз алдында. Habit is a second nature. <i>Әдет - екінші болмыс.</i> A good beginning makes a good ending. <i>Жақсы бастама жақсы аяқталады.</i>
an	[æn]	[ən], [n] дауыссыздан басталатын сөз алдында. An apple a day keeps the doctor away. <i>Алмадағы біркүнде - дәрігерлертуындамайды.</i>
Одақтар and и	[ænd]	[ənd] Time and tide wait for no man. <i>Уақыт пен теңіз толқыны ешкімнің күткен жоқ.</i>
but, (қарсылық)	[bʌt]	[bət] The spirit is willing, but the flesh is weak. <i>Рух күйімі, алтәнәлісіз.</i>
as сондықтан	[æz]	[əz] Enough is as good as a feast. <i>Саны жеткілікті – бұл мереке сияқты жақсы.</i> Handsome is as handsome does. <i>Ол әдемі, керемет әрекет етеді.</i>
or немесе	[ɔ:] [ɔ:ɪ]	[ɔ], [ə] дауыссыз алдында. [ɔɪ], [əɪ] дауысты алдында. East or West, home is best. <i>Батыс немесе шығыс, бәрінен үй жақсы.</i>
than мынадан (салыстыру кезінде)	[ðæn]	[ðæn], [ðn] Two heads are better than one. <i>Екі бас бір бастан жақсы.</i> Better late than never. <i>Ештен кеш жақсы.</i>

Сөз	Толық	Қысқартылған үлгілері
Көмекші at <i>алдында, жанында,</i>	[æt]	[ət] A cat may look at a king. <i>Мысыққа патшаға қарауғатын айтпайды.</i>
for <i>үшін</i>	[fɔ:]	[fɔ], [fə] дауыссыздар алдында. One law for the rich and another for the poor. <i>Байлар үшін бір заң, кедейлер үшін, екіншісі.</i>
<i>of</i> (<i>түрлі мәні бар көмекші сөздер</i>)	[əv]	[əv], [v] Out of sight, out of mind. <i>Көзден кетсе, көңілден кетеді.</i>
to	[tu:]	[tə] дауыссыздар алдында. [tʊ] дауыстылар алдында. Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise. <i>Алдымен ерте тұрып, ерте тұрып, салауатты, бай және дана болу керек.</i>
Кіріспе сөз частица there айналымда there is there are	[ðeə] [ðeəz] [ðeəriz] [ðeəgə:]	[ðe] дауыссыздар алдында. [ðeə] дауыстылар алдында. [ðeəz], [ðeəz] [ðeə] While there's life, there's hope. <i>Өмір барда, үміт бар.</i> There are two sides to every question. <i>Әрбір мәселеде екі жағы бар.</i>
Салыстырмал есімдік that <i>который</i>	—	[ðæt], [ðt] — текосы үлгіде қолданылады. It's a poor heart that never rejoices. <i>Ешқашан қуанбаған жүрек өтекедей.</i> <i>етсе.</i> All is well that ends well. <i>Жақсы аяқталғанның барлығы жақсы.</i>

Etiquette ['etiket]

3. Сөздердің қысқартылған формаларын қамтитын сөйлейтін сөздерді оқыңыз. (Жақшада толық пішін курсивпен берілген, ол сөйлеу тілінде қысқартылады.)

Алғыс білдіру

— Thank you, you've (<i>you have</i>) [ju:v] been very helpful.	— Рахмет, Сіз маған көмек бердіңіз.
— You're (<i>you are</i>) [juə] welcome.	Өтінеміз. / Риза болыңыз.
— Thank you for coming.	Келгеніңіз үшін рақмет.
— Not at all.	—
— You're (<i>You are</i>) very kind.	Ризашылық білдірмеңіз.
— Thank you for your company.	Сіз өте мейірімдісіз.
	— Компания үшін рахмет.

Кешірім сұрау

— I'm (<i>I am</i>) sorry.	— Кешіріңіз.
— Nevermind.	— Ешнәрсе етпейді. /
Алаңдамаңыз.	
— I must apologize [ə'pɒlədʒaɪz] to you.	— Мен Сізден кешірім Сұрауым қажет.
— You needn't apologize. It's (<i>It is</i>) [its] my fault [fɔ:lt].	— Сізге кешірім сұраудың қажеті жоқ. Кінә менде.
— Excuse me.	— Кешіріңіз.
— That's (<i>That is</i>) all right.	
— Бәрі дұрыс.	

Назар аудару

Хал сұрау

How are you?	— Қалыңыз қалай?
Fine, thank you. And how are you?	— Рахмет жақсы. Сіз ше?
Not too well.	— Онша емес.
Why? What's [wraɪts] (<i>What is</i>) the matter?	— Неге? Не жағдай болды?
How's [haʊz] (<i>How is</i>) Mary [ˈmeəri] getting on with her work?	— Меридің жағдайы қалай жұмысында?

HOME TASK

1. Келесі жағдайларда ағылшын тілінің өрнектерін тандаңыз.

1. Сіз көптен көрмеген досыңызбен кездестіңіз.
2. Сіз қиын уақытта көмектескенсіз.
3. Қонақтар сізге келді.
4. Сіздің сұрағыңыз туралы ақпаратыңыз жоқ.
5. Сізді кешіріп жіберген ыңғайсыз жолаушы сізге кешірім сұрады.
6. Сіз берген жақсы қызмет үшін ризашылығыңыз бар.
7. Сіз біреудің нәрсесін кездейсоқ бүлдіріп алдыңыз.

2. Диалогтық терезелерді аударыңыз.

- Үлкен рахмет.	- Сізді сағындым.
- Мен сен қайтып келгеніне қуаныштымын.	- Мен де.
- өтінеміз. Кіріңіз,	- Кіріңіз, өтінемін.
өтінеміз.	- Рахмет.
- Үлкен рахмет.	- Отырыңыз. Өз үйіңіздей сезініңіз.
	- Үлкен рахмет.

3. Жеті мақал жаттаңыз.

- I'm afraid I don't [daunt] (*do not*) know [nau]. I don't see much of her.
- I'm glad you're [jua] (*you are*) back. I was [waz] missing you badly.
- So was I.
- Come in, please. This way.
- Thank you.
- Take a seat. Make yourself at [at] (*at* [®t]) home.
- Thank you very much.

II Т А Р А У

ПРАКТИКАЛЫҚ ГРАММАТИКА НЕГІЗІ

6-Сабақ

Грамматика:	Зат есімі. Етістік
Мәтін:	Learning Foreign Languages

- Зат есім
- Ағылшынша атауды сенімді пайдалану үшін сізге жақсы білу қажет:
 - 1) зат атауымен пайдалану;
 - 2) көпше зат есімдерін қалыптастыру;
 - 3) зат есімдік жағдайы.
- мақаланы пайдалану
- Мақала - бұрыннан бар бола алатын қызмет сөзі. Орыс тілінде сөздің мұндай бөлігі жоқ.
- Мақала екі түрден тұрады: айқын және белгісіз
- а (a).
- Мағынасына қарай сол атау белгілі бір және анықталмаған мақалада қолданылуы мүмкін. Кейбір жағдайларда мақала болмауы мүмкін.
- белгісіз мақала:
 - • біріншісінен шығып, біреуін, біреуін, бірін білдіреді;
 - • объект біртекті объектілердің класына жататындығын көрсетеді және олардың санынан айырмашылығы жоқ:

Hesaw **a** cat.

Give me **an** apple.

Heis **a** student.

A man is waiting for you.

Ол мысықты көрді.

Маған алма бер.

Ол студент.

Сізді біреу күтіп тұр.

- көпшедегі аттармен қолдануға болмайды, себебі ол бір мәніне ие;
- үндеуден бұрын [æ] және дауыс ретінде: студент, алмаретінде айтылады.

Белгілі бір мақала:

- көрнекі есімнен шыққан (ол);
- осыған ұқсас немесе белгілі біртүрін көрсетеді, яғни сыныптан объектін бөледі:

Мысық қайда (спикерге белгілі) қайда? Apple (бұл) ғажайып.

Ол студентке (белгілі) келді.

Адам (ол) шляпалардан тұрды, аяспанда көтерілді (тек бір ғана нәрсе).

- сингулярлық және көпше түрдегі аттармен қолдануға болады:

He saw the students. Ол студенттерді көрді.

- Сингулярлық-ақ объектiлердiң барлық сыныптарын көрсете алады, яғни. жалпыланған мағынасы бар:

Мысықтың төртаяғы бар (яғни, барлық мысықтар).

Ол фортепианода ойнай алады (яғни фортепиано мүлдем).

Компьютер көптеген операцияларды орындай алады (мысалы, жалпы алғанда компьютер).

Ескерту: Көптеген түрдегі жалпыланған мағынада бұл затсыз зат есімдер пайдаланылады:

Catshavefourpaws. Мысықтардың төртаяғы бар.
Мақала жоқ:

- көпшедегі зат есімдерінен бұрын, сингулярлық түрде белгісіз мақала болады:

There are cats in the yard. Аулада мысықтар бар.
We are students. Біз студентпіз.

- рефераттүсініктерімензаттарынбілдіретінзатесімдергедейін:

Friendship is based on Достықөзарасыйластықта
mutual respect. негіделген.

Snow is white. Қар әппақ.

- Басқа детерминант тары бар есімдерге дейін (есімдік, сандар және т.б.):

Hesawmycat. Олмысығымдыкөрдi.

Givemesomeapples. Мағаналмаларберші.

- өздерінің атауларына дейін, мысалы қосымша түсінікте мелерді талап етпейді: **London, Michael, France, Newton.**

at home	Үйде
at school	Мектепте
at work	Жұмыста
to go to bed	Ұйқыға жаты
to go to school/to work	Жұмысқа/мектепке бару
by car/bus/plane/ train/underground	Машинада/автобуста/ұшақта Поездте/метрода
on foot	Жаяу
on board a ship	Кемеде
for breakfast	Таңғы асқа
at lunch	Түске дейінгі аста
to dinner	Түскі асқа қарай
by heart	Жатқа
by chance	Кездейсоқ
by mistake	Қатемен
by name	Атпен
from year to year	Жылдан жылға
from day to day	Күннен күнге
from morning till night	Таңнан түнге дейін
from time to time	Кей-кезде

Сондай-ақ белгілі бір немесе анықталмаған мақала қолданылатын тұрақтысөзтіркестербар: түнде (түнде) жәнет.б. нәтижесінде, мұндайкомбинациялардыестесақтау керек.

Кейбіржағдайлардабелгілібірмақалатиістіатауларменқолданылады. Оларғамыналаржатады:

- мұхиттар, теңіздер, өзендер, каналдар, аралдартоптары, тауларатаулары:

- отбасымүшелерініңтегі: *The Greens, the Forsytes*;

- ел атауларысекілді сөздер:

Republic	Республика
Union	Одақ
Kingdom	Патшалық
Federation	Федерация
States	Штаттары

The Russian Federation	Ресей Федерациясы
The Republic of Ireland	Нидерланды
The Netherlands	Таяу Шығыс
The Middle East	Англияның оңтүстігі
The South of England	

Но:

- өңірлердің көпше түріндегі және атауларындағы елдердің атаулары: Оңтүстік Африка Солтүстік Ирландия Шығыс Еуропа және т.б.

- кемелер, қонақ үйлер, мейрамханалар, мұражайлар, газеттер, кинотеатрлар, ескерткіштер атауы:

The Titanic	«Титаник»
The Tower of London	ЛондондықТауэр
TheWhiteHouse	Ақүй

Алайда, егерорыннемесеғимарататауыөзатауы (адамныңатынемесеелдімекенніңатауы) бойыншаанықталса, мақалаорналастырылмайды:

Westminster Abbey
Hyde Park
Buckingham Palace

ВестминстерлікаббаттықГайд-парк
Букингемсарайы

Зат есімнің көпше түрінің құрылуы

М [s] — қатаңдауыссыздардан кейін:

a text — texts [teksts] мәтін— мәтіндер

a safe — safes [seifs] сейф— сейфтер

• [z] — дауысты дыбыстардан соң:

a day — days күн — күндер

a dog — dogs ит— иттер

• [iz] — ызың дыбыстардан соң:

a branch — branches шыбық — шыбықтар

a bridge — bridges көпір— көпірлер

a fox — foxes түлкі— түлкілер

a size — sizes өлшем— өлшемдер

Кейбір зат есімдерге арналған -fe және -f
көпшедегі сингулярлық түрде аяқталатын болса, f f:

a life — lives өмір— өмірлер

a half — halves жарты— жартылар

a shelf — shelves

сөре— сөрелер

Бірақ:

a roof — roofs a

proof — proofs a жабын—жабындар

belief — beliefs

Аттар үйінде бірнеше сандарды

қалыптастыру кезінде саңырау үні естіледі: үй [haus] - үйде [haʊzɪz]
(үй-үй).

Егер сингулярлық зат есімнің аяғында және оның алдында үндестік
болса, онда көпшеде i мен аяғына дейін өзгереді:

ел - ел - елдері

Көпше зат есімдері жалпы ережеге сәйкес емес
Кейбір зат есімдік көпше қалып тасудың көне түрлерін
сақтап қалды:

a man — men	ер — ерлер
a woman ['wʊmən] — women ['wɪmɪn]	әйел — әйелдер
a child [tʃaɪld] — children ['tʃɪldrən]	бала — балалар
a tooth — teeth	тіс — тістер
a foot — feet	аяқ — аяқтар
a goose — geese	қаз — қаздар
a mouse — mice	тышқан — тышқандар
a sheep — sheep	қой — қойлар
a deer — deer	бұғы — бұғылар
an ox — oxen	бұқа — бұқалар

Латын немесе грек тілдеріндегі кейбір заттар, мысалы, латын немесе грек тілінің көпше формасын сақтап қалды:

basis ['beɪsɪs] — bases ['beɪsɪːz]	базис — базистер радиус —
crisis ['kraɪsɪs] — crises ['kraɪsɪːz]	радиуста орын — орындар
radius ['reɪdɪəs] — radii ['reɪdɪaɪ]	берілген шам —
locus ['ləʊkəs] — loci ['ləʊsaɪ]	
datum ['dætəm] — data ['deɪtə]	
phenomenon [fɪ'nɒmɪnən] —	
phenomena [fɪ'nɒmɪnə]	

- Аттардың есімдік жағдайы
- Идеялық жағдай:
- көбінесе тірі зат түрлерімен және тиесілілігін білдіреді;
- ресейлік жанұялық жағдайға (ол тиесілігін білдіргенде) сәйкес келеді: кітап (кім? Кім?) Студенттің (әдет-ғұрып);
- • зат есімнің және әріптің қосылуы арқылы қалыптасады:
the student's book.

Ескертпе 1. Сингулярлы, аяқталатын -с-х кезіндегі аттар жиі исключаивтік жағдайда ғана апострофт алады, бірақ айтылған сөз соңында [-ɪz] қосылады: Джонс "джаунзиз" бөлмесі;

- тек қана бірнеше типтік апострофте көрсетіледі. Олардың айтқан сөздері өзгермейді: оқушылар ['stju:dənts] кітабы;
- жалпы ережеге сәйкес қалыптасады, яғни, Апостроф және аяқталатын дер қосу, көпше зат дер жылы аяқталады емес, егер: Балалар бөлмесі; Ол apostro-POF бар ілік формасы ғана, адамдар мен жануарлар (STU-Dent кітаптары, ат тұяқ) үшін пайдаланылатын, бұл есте сақтау қажет. Жансыз заттар үшін, әдетте алдын-ала пішіні бар. үстелдің аяқтары. зат қаласы мен елін білдіретін; апострофы 2. жер, су, күн, ай, әлем мұхитына, кеме сияқты зат пайдаланылуы мүмкін Ескертпе: мұхит ресурстарын, әлемдегі халық саны, кеме экипажының, Лондонның жерасты; кейде машина бөлшектерін атаулары: ұшақтың қозғағышы, сондай-ақ уақыт пен rasstoya—nie білдіретін зат есім: бір ай leave.Zdes тиесілі емес білдірді Mile ның қашықтықты, бір күндік жол (бірақ төрт күндік саяхат), бір жыл absence, бірақ шара. бірнеше тіршілік-номикасы білдірді аффилиирленгендігі болса, апостроф топтың соңында орналасқан: Бұл Том мен Джимның кітаптары. Бұл Том мен Джимнің кітаптары.

Етістік

Дұрыс етістіктерді түрлі уақыттарды, үш негізгі нысандары мен ұштасатын бойынша-тұрақты уақыты бар білу емес қажеттілігін қалыптастыру.

Етістің негізгі формалары

Түсінудің қарапайымдылығы үшін, барлық етістіктер сұрақтарға жауап беретінін елестетіп көрейік:

I үлгі	II үлгі	III үлгі
Инфинитив	Қарапайым өткен шақ	Өткен шақ қатысушысы
<i>He істеу керек?</i> to translate аудару	<i>He істедің?</i> translated аударды	<i>Қандай?</i> translated Аударылған

Көптеген етістіктерде бұл нысандар жұрнақ көмегімен құрылады.-ed.

1. -ed келесі түрде айтылады:

- [ɪd] кейін *t* және *d*:

to start — started **d** ['statɪd] — started ['statɪd] to end — ended ['endɪd] — ended ['endɪd]

- [d] мынадан басқа да уысты және да уыссыздардан [d]:

to stay — stayed [steɪd] — stayed [steɪd]

to live — lived [lɪvd] — lived [lɪvd]

- [t] мынаданбасқа[t]: to ask — asked [a:skt] — asked [a:skt]

2. Егеранықталмағанпішіналдыңғыконсонентпенаяқталса, онда у өзгередіі:

to try — tried — tried

3. Егеранықталмағанпішін **-e -e** аяқталады, алсоданкейін **-et** жұрнағынкосуарқылыәріптенбасталады:

to translate — translated — translated

4. Субъектінікосуарқылысоңғыүндестікекіеселенеді:

- бірүнсіздікпенаяқталатынмонослуалыкетістіктерүшін: тоқтату - тоқтату - тоқталды

- полис лабалық етістіктерде бір үнсіздікпен аяқталатын, егер қысқады быстық дыбысшықпаса және кернеу соңғы буынға тиесілі болса:

мойындауғарұқсатетілген

- егеранықталмағаннысаны -l: саяхатқа - саяхат - сапарғашықса

Біріншіформада (яғни, шексіз), етістіналдындаешқандайтәуелсізмәнжөк, біракетістіңбелгісізформасыныңиндикаторыбарбөлшектербар. Мысалы, ағылшынтіліндейтқымызкелсе, сөздітүсінудіғанақолдануғаболмайды, сөйлеу, сөйлеу, түсіну - түсінужәнет.б. үшінбөлшектердікосукерек. .

Өтелмейтінетістіктердіңүшіншітүрі (мысалы, жүру, жаяужүру) неістелгенітуралысұраққажауапбереді: болды, кетіпқалдыжәнет.б.

Өтпеліетістіктіңүшіншітүрі: неменайналысады (қабылданады, алынбайды), сұрайды (сұралады, сұралады, сұралмайды) жәнет.б.

Базалықпішіндерінбасқашақалыптастыратынбіркелкіемесетістіктер бар. Мұндайетістіктертізіміанықтамаалықжәнесөздіктердебар. Олардыңпішіндерінүйретуқажет.

Етістіктердің осы шақта жіктелуі

Қазіргі шиеленісті етістіктерді ұштастыру
 үш негізгі формаға қосымша,
 қазіргі шиеленісті етістіктерді ұштастыруды білу керек.
 Қазіргі шиеленісті етістіктерде (дұрыс
 ы келесі түрде болады:

I	translate, write	We	translate, write
He	}	You	translate, write
She		They	translate, write
It			

3-ші тұлға сингулярлық жалғауының қосылған немесе ызылдаған
 күрсінуді - esposle – C бұл болып табылады.

Соңы -esroyavlyaetsya
 біршіпящих немесе ызылдағандыбыскөрсетеді okanchil-
 Инфинитивінісаны (әріптермен белгіленеді -лар, -ss, -x, -sh, -ch, -tch)
 .Okonchanie егер - (e) S
 солережелероқылады және көптеген жасаушылардың соңы.

Инфинитивінісаны, дауыссыз predshestvuuy –scheу бар -у
 едімүзгерістер аяқталады және аяқталатын шаралардың қоссаңыз:
 көріңіз, - деді ол тырысады.

әріптер, бұл жария алдында болса, онда аяқталатын терқосу: ойнауға -
 олатқарады.

істеу етістіктер (жасау) және аяқталатын шаралардың қабылдауға
 (баруға) баруға: ол [dxz] жасайды, ол [gauz] барады.

Форманы қабылдайтын етістік бар.

Арнайы тек бірнеше деп аталатын МО-Қиыр етістіктерді жүргізеді.
 Олар сингулярлық үшінші тұлғаның соңына түспейді. Олар болашақта
 талқыланады. Бұл етістіктер (болуы мүмкін), болуы мүмкін (рұқсаты
 болуы мүмкін), міндетті түрде (міндетті түрде), міндетті түрде болуы
 керек (қажет).

Модальды қоспағанда, барлық етістіктерден сіз аяқталуымен бірге
 белсенді қатысушыны қалыптастыра аласыз: аудару, жүру, яғни.
 аудару, бару және т.б..

Вербалды шиеленіс жүйесі

Қазіргі кездегі үш негізгі форманы біліп, етістіктерді
 өзгерткенде, сіз басқа барлық уақытша нысандарды құра аласыз.

Ағылшын тілінде болғандай, орыс тілінде де - Present Tense, Past
 - Past Tense және болашақ уақыты - Future Tense бар.

Ағылшын және орыс тілдеріндегі негізгі айырмашылық мынада, бұл ағылшын тілінде іс-әрекет немесе мемлекеттің етістікте айтылған төрт түрі болуы мүмкін. Орыс тілінде білетініміздей, іс-әрекеттің тек екі түрі бар: мысалы: оқу (оқымаған) және оқу (тамаша көрініс).

Ағылшынша ағылшын тіліндегі бұл әрекеттердің төрт түрі бар:

Simple (Indefinite) Қарапайым (анықталмаған)	Фактіні білдіреді: <i>Жаңбыр жауып тұр.</i>
Continuous Жалғасқан	Қазіргі уақытта болып жатқан істі білдіреді: <i>Жаңбыр жауып тұр.</i>
Perfect Аяқталған	Осы уақытта аяқталған әрекетті білдіреді: <i>Жаңбыр жауып болды.</i>
Perfect Continuous Аяқталған-жалғасқан	-танайырмашылығы, бұл әрекеттің әлі аяқталмағанын және үздіксіз земесекенін түсінеді, бұл әрекет қазіргі уақытта жалғасып қана қой май, бұрын басталған және қазірдің өзінде кейбір нәтиже немесе уақыт бар:

Бұл төрт мемлекеттің кез-келген уақытта көрінуі мүмкін. Осылайша, ағылшын тілінің барлық нысандарының жалпы сұлбасы келесідей:

SIMPLE	PRESENT PAST FUTURE
CONTINUOUS	PRESENT PAST FUTURE
PERFECT	PRESENT PAST FUTURE
PERFECT CONTINUOUS	PRESENT PAST FUTURE

1. Барлық топтардың болашақ шиеленісін қалыптастыру кезінде қосалқы етістік бөлшексіз етістікті (бірінші адамда) немесе ерікке (барлық адамдарға) және етістіктің шексізін ие болады.

2. Барлық адамдардың өткен уақытын қалыптастыру кезінде негізгі немесе қосалқы етістікті оның екінші формада пайдаланылады («Вербінің негізгі формалары» бөлімін қараңыз).

3. Үздіксіз топты қалып тастыру кезінде көмекші етістік тиіс тіуақытқа (өткенге, қазіргіге немесе болашаққа) қатысады және суффиксті қолданумен негізгі етістік.

4. Міндетті топты қалып тастыру кезінде көмекші глоталь қатысуға тиісті уақытқа (өткенге, қазіргіге немесе болашаққа) және негізгі етістің үшінші формасына қатысады.

5. 5. Perfect Continuous тобын қалыптастыру кезінде тиісті етістікке (өткен, бүгінгі немесе болашақ) + қосылатын етістіктің 3-ші формасына және жұрнаумен біріген негізгі етістікке қатысатын қосалқы етістік *-ing*.

SIMPLE	He sings these songs. Ол осы әндерді шырайды (жиі, сирек, таңертең және т.б.). He sang these songs. Ол осы әндерді шырайды. He will sing these songs. Ол осы әндерді орындайтын болады.
CONTINUOUS	He is singing. Ол шырайды (<i>дәл қазіргі сәтте</i>). He was singing. Ол шырайды (<i>сол сәтте</i>). He will be singing. Ол шырайатын болады (<i>сол сәтте</i>).
PERFECT	He has sung a song. Ол ән шырайды (<i>жаңа ғана, дәл сол сәтте</i>). He had sung a song. Ол ән шырайды (өткен шақтағы сәтте). He will have sung a song. Ол ән шырайды (болашақтағы сәтке).
PERFECT CONTINUOUS	He has been singing for an hour. Ол бір сағат ән шырайуда. He had been singing for an hour. Ол бір сағат ән шырайды (өткен шақтағы сәтте). He will have been singing for an hour. Ол бір сағат ән шырайды (<i>болашақтағы сәтте</i>).

Жалпы алғанда, бұл схеманы қолдану іс жүзінде қиын емес. Көмекші етістіктердің уақыттарының өзгертумен болудың логикасын түсіну керек.

Уақыттың дұрыс пішінін таңдау үшін, сізге анықтау керек:

- әрекет түрі;
- оған қатысты (қазіргі, өткен немесе болашаққа) қатысты сәтте.

Мысалы, ағылшын тілінде айту керек:

1. Ол көп оқиды.
2. Осы уақытта оқиды.
3. Ол кітапты оқыған кезде дейін.

Бірінші сөйлемде, өз әрекетін қарапайым топқа жатқызуға болады (теокудың фактісі).

Екінші сөйлемнің қолданысы белгілі бір уақытта уақыт көрсетіліп тұрады, бұл сөздер қазіргі уақытта айтылған (*at that time*). Оны Continuous тобына жатқызуға болады.

Үшіншісөйлемдебелгілібірсәтке (солуақытқадейін - солуақытқадейін) аяқталғанәрекет, яғни, е Бұлкереметтоп.

Үшұйғарымғажауап: Неістеді (?)? Өткенден - өткенге дейін.

1. Past Simple.
2. Past Continuous.
3. Past Perfect.

Кестеніқолдануарқылысөйлемдердіағылшынтілінеаударамыз:

1. He **read** much.
2. He **was reading** at that time.
3. He **had read** the book by that time.

Орыстіліндесөйлейтінстуденттергежиіқиындықтауғызатынжалғызнәрсесі - бұл Present Perfect және Past қарапайымтаңдауы, бірақбұлшынмәнінденақтыуақыттобынажатсада, олаяқталғанәрекеттібілдіредіжәнеөткенуақыттаударукерек:

He **has come**.

Он (уже, как раз и т. п.) *пришел*.

Қазіргі кездегі *Present Perfect* *Past simple* (ол келді.) шатастырмас үшін қазіргі Perfect осы сәтте байланысқа ие және онымен **today, this year, this week, this** және т.б. сияқты уақыт белгілерін қолдануға болады.

I **have seen** him
this morning.

Мен оны осы танда көрдім.
(*таң жалғасуда*)

Сравните:

I **saw** him this morning.
(*Past simple*)

Мен оны таңертең көргенмін.
(*таң өтіп кетті*)

С Present Perfect сондай-ақ, already, always, never, ever, so far just, not yet қолданылады:

I **have never been** there.

Мен ешқашан ол жақта болған

емеспін.

He **has just left**.

Ол жаңа ғана кетті.

Past Simple, әдетте, қазірдің өзінде қазірдің өзінде жойылған өткен әрекетті сипаттайды. Ол кеше, өткен жылы (ай, апта), бұрынғы, келесі күні (басқа күнмен) және т.б. өткен ноталар сияқты пайдаланылады немесе өткен күндер көрсетілген:

I **met** him yesterday (in 1999).

Past Simple (Past Perfect емес), сондай-ақ өткен кезеңде қайталанатын немесе қайталанатын әрекеттерді белгілеу үшін де қолданылады:

He **took** the candle,
да, сыртқа шықты.

Ол балауызды алып, есікті ашты

opened the door and **went out**.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Мақалаларды пайдаланудың негізгі ережелері қандай?

2. Көпзатесімдер қалай пайда болды?
3. Жасаушылардың іістерінің мақсаты неде және қалай құрылады?
4. Етістің негізгі нысандары қалай қалыптасады?
5. Қазіргі шиенің етістігі қалай өзгереді?
6. Етістің уақытша формалары қалай пайда болады? Олар нені білдіреді?

READING PRACTICE

Learning Foreign Languages

It's good to learn foreign languages! It helps us to explore the world. We learn more about different countries and their traditions, and we can communicate with people who don't know your native language.

Learning foreign languages helps us to become good specialists. One can read different texts about physics, engineering, economy that tell about the latest results in these fields.

Let's listen to different students:

Hello! My name is Mike. I'm 17. I am a student of a college of electronic devices. I'm fond of English. It's the language No. 1 in the Internet and in high technologies. I like reading and watching films in English too! It's fantastic!

Hi! I'm Jane. I'm 18. I'm a student of a college of mechanical engineering. I like to study English. It's interesting to listen to music in English and to find friends via the Internet. I want to tell them about my country and my town and for this I must know the language well. And on every product in the supermarket, you see information in English. So I will need it in my future work, too.

Hello! I'm Peter. I study at a college. I need English very much because our college has international cooperation with students from Canada and Denmark, so I study very hard to take part in the programme.

These students know that English is useful for them. However, it is not so easy to study it. But, as English people say, 'Well begun is half done'. So, let's not be discouraged.

Active Vocabulary

because [bɪ'kɒz] себебі
become [bɪ'kʌm] болады
begin [bɪ'ɡɪn] бастау
communicate [kə'mju:mkeɪt] әңгімелесу
Denmark ['denmɑ:k] Дания
device [dɪ'vaɪs] құрылғы
discourage [dɪs'kʌrɪdʒ] естен тандыру, бетімен жіберу
engineering [endʒɪ'nɪərɪŋ] инженерлік іс
explore [ɪks'plɔː] зерттеу
half [hɑ:f] жартысы
hard [hɑ:d] қиын
high [haɪ] биік
however [haʊ'evə] алайда
language ['læŋɡwɪdʒ] тіл

latest ['leɪtɪst] соңғы
like [laɪk] ұқсас; сүйе
listen ['lɪsn] тыңдау
more [mɔː] көп
native ['neɪtɪv] туған (*міл туралы*)
need [ni:d] мұқтаж болу
our [aʊə] біздің
part [pɑ:t] бөлім
people ['pi:pl] адамдар
reading ['ri:diŋ] оқу
town [taʊn] қала
useful ['ju:sfʊl] пайдалы
via [vaɪə] арқылы жалғауы
watch [wɒtʃ]
world [wɜ:ld] әлем

GRAMMAR EXERCISES

Артикль(The Article)

1. Қажет жерде нақты немесе анықталмаған мақаланы енгізіңіз.

1. My brother goes to _ school on _ foot.
2. _ night was very dark. We didn't see _ moon.
3. He drinks _ glass of juice when he feels tired. It helps him.
4. _ Alps are very beautiful mountains. You must see them.
5. Our train crossed _ bridge. _ bridge was very long.
6. _ Queen of _ Britain lives in _ Buckingham Palace.
7. He put _ sugar into his soup by _ mistake.

2. Мәтіннің алғашқы екі параграфында нақты және анықталмаған мақаланы табыңыз және олардың қолданылуын түсіндіріңіз.

3. Келесі сөйлемдерді ағылшын тіліне аударатырып, қандай артикль қолданар едіңіз?

Бір адам көшеде келе жатты. Кенеттен ол терезенің артынан әдемі костюмді көріп, тоқтады. Костюм өте ұнады. Ол дүкенге барып, оның бағасын білейін деп шешті.

4. Ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Ол кейде теледидарды көреді.
2. АҚШ президенті Ақ үйде тұрады.
3. Мен электротехникалық колледждің студентімін.
4. Мен ағылшын тілінде музыка тыңдауға өте мүдделімін.
5. Машинамен жұмыс істейді.

Зат есімдер саны (The Number of Nouns)

1. Көпше тіркесінің аяқталуына байланысты зат есімдерді үш бағанаға бөліп жазыңыз.

Parents, days, shops, clothes, houses, markets, sizes, bridges.

2. Зат есімдерді көпше түрге келтіріңіз:

a) branch, fox, day, apple, head, habit, nationality, surname, street, garden, car, ball;

b) tooth, mouse, ox, datum, radius, child, man.

3. Бірнеше нөмірге зат есімін қою арқылы қронштейндерді ашыңыз. Бұл жағдайларда бұл мақаланы пайдалану керек пе?

1. The boy has fifteen (toy).
2. Jack knows many foreign (language).
3. Little (child) go to the nursery.
4. Wipe your (foot) when you enter the college.
5. The (boy) are reading a book. In the picture, they see (goose), (mouse), (sheep), (ox), (pig) and (deer).

Формы глагола (Forms of the Verb)

1. Етістіктің жетіспей тұрған түрін көрсетіңіз:

- a) travel, translated, stayed, tried, stopped, cook, worked;
- b) did, told, give, been, done, say, read.

2. Қате етістіктердің берілген түрлерінің транскрипциясын жазыңыз және шексіз етіңіз. Сөздікке көз жеткізіңіз.

Said, gone, risen, could, wrote, read, were, drank, drunk, ate.

Қарапайым (анықталмаған) уақыт(Simple/Indefinite Tenses)

1. **Етістіктісінгулярлықжәнетрансферлікүшіншітұлғағасалыңыз.**

Write, try, play, go, have, can.

2. **Сөздердітәртіпкекелтіріп, ұсыныстаренгізіңіз.
Сөзкурсивпенпайдаланылатынуақыттыбілдіреді.**

My / sister / coffee / to drink / *every day*.

The teacher / this / question / to answer / *yesterday*.

Yury Dolgoruky / in / to found / Moscow / *1147*.

I / to listen / *tomorrow*/ to the radio.

The English language / *always*/ to help/ people / in / cooperation / international.

VOCABULARY EXERCISES

1. **Study the Active Vocabulary. Translate the following words from English into Russian.**

Language, people, listen, like, need, explore, world, more, communicate, native, become, engineering, latest, device, high, reading, watch, via, town, because, our, Denmark, hard, part, useful, however, begin, half, discourage.

2. **Guess the word by the explanation of its meaning.**

- 1) a place with many houses, shops, schools, offices and other buildings
- 2) a country in Europe with the capital Copenhagen
- 3) our planet with all its countries
- 4) words used in a particular country or by a particular group of people
- 5) to look for some time
- 6) of the country (place) where you were born
- 7) men, women and children

3. **Give English equivalents for the following words:**

- a) from the Active Vocabulary:

колледж, тіл, адамдар, студент, интернет, әлем, ел, маман, технология, қызықты, супермаркет, Дания, бағдарлама;

- b) from the text:

тыңдау, тыңдау, махаббат, қажеттілік, зерттеу, қарым-қатынас, болу, бастау, құрылғы, бөлік, жартысы, көп, соңғы, жоғары, өйткені, біздіңқиын, пайдалы.

4. **Use the vocabulary of the lesson in the following sentences.**

1. Russian is my ___ language. And French is a ___ language for me.
2. Where does your uncle live? — He lives in Kolomna. — I like this very much.
3. Do you like to ___ films or _____ to music? — You know, I like to books.
4. I know that it's difficult to study English. But it doesn't_____ me.

5. Our textbook has five __. Please find ____ 2.

5. Insert prepositions or post-verbal adverbs.

1. We learn more __ different countries and their traditions, and we can communicate ____ people who don't know your native language.
2. Texts tell us __ the latest results ____ these fields.
3. It's interesting to listen music __ English and to find friends the Internet.
4. every product _____ the supermarket you can find information English.
5. Our college has international cooperation __ students ____ Canada and Denmark.

6. Translate the following text into English.

Сәлеметсіз бе, Менің есімім Лена. Мен 17-демін. Мен машина жасау колледжінің студентімін. Мен ағылшын тілін өте жақсы көремін - бұл халықаралық ынтымақтастық және жоғары технологиялар тілі.

SPEAKING EXERCISE

Answer the following questions.

1. When did you begin to study English?
2. Why do you study English?
3. Do you need English in your everyday life?
4. Do you have English books at home?
5. How many foreign languages do you want to learn?

WRITING EXERCISE

Write an essay on the following topics.

1. Why people learn foreign languages.
2. My English classes.
3. English in my life.

Use the following patterns:

Sequencing

firstly (first of all) — біріншіден, ең алдымен
secondly, thirdly — екіншіден, үшіншіден
first, then — алдымен, содан соң
to my mind, in my opinion — менің пікірімше
to crown it all, finally — сөз соңында, ақырында

7-сабақ

Грамматика:	Сын есім. Үстеу (салыстырмалы шырай). There is орамы және оның түрлері.Бұйрық рай. Сұраулы сөйлем. Болымсыз сөйлем.
Мәтін:	About Myself

Сын есім

Ағылшын тіліндегі сын есімдер сандар мен жағдайларда өзгермейді, себебі орыс тілінде де өзгермейді. Салыстыру: *a new book— new books — жаңа кітап — жаңа кітаптар.*

Қоспаларды салыстыру дәрежесі қалай қалыптасқанын еске түсіру қажет.

Сын есімнің салыстырмалы шырайлары

Бір буынды және кейде қос буынды сын есімдерді салыстыру дәрежелері (негізінен *-le, -y, -ow, -er, -some* деп аяқталатындар, мысалы: *simple, happy, clever, narrow, handsome*)-*er*—*est* жұрнақтарының көмегімен түзіледі.

Жай шырай	Салыстырмалы шырай	Асырмалы шырай
high	higher	the highest
биік	жоғары	ең жоғары

Жоғары деңгейдегі мақалада сын есімнен кейінгі зат бірегей (мысалы, ұқсас бір қатардағы ең жоғары) екенін көрсетеді.

Көп қырлы сын есімдерді салыстыру дәрежесі арнайы сөздердің көмегімен жасалады (олардың көпшілігі орыс тіліне сәйкес келеді):

difficult	more difficult	the most difficult
қиын	қиынырақ	ең қиыны

Кішкентай мән беру үшін сөздерді аз және аз пайдаланыңыз (орыс тіліне сәйкес келмейді).

difficult	less difficult	the least difficult
қиын	аздап қиын	ең аз қиыны

Ереженің ерекшеліктері сын есімдер: жақсы, жаман, аз (жақсы, жаман, кіші). Олар есте сақтау керек:

good	better	the best
bad	worse	the worst
little	less	the least

Салыстыру дәрежесін қалыптастыру кезінде қолданылатын үш негізгі құрылымды есте сақтаңыз:

<i>as</i>	<i>high</i>	<i>as,,</i>	<i>дәл сондай</i>	биік	<i>қалай</i>
	<i>difficult</i>			қиын	
<i>not so</i>	<i>high</i>	<i>as...</i>	<i>ондай емес</i>	биік	<i>қалай</i>
	<i>difficult</i>			қиын	
<i>higher</i>		<i>than...</i>		жоғары	<i>немен</i>
<i>more</i>	<i>difficult</i>			қиынырақ	

Наречие

Үстеу - уақытты, орынды, іс-қимыл тәртібін, өлшемін немесе дәрежесін білдіретін сөйлеу бөлігі. Сұрақтары: қашан? қайда? Қанша дәрежеде?

Үстеулер түрлеі бойынша бірнеше топқа жіктеледі: қарапайым, туынды, күрделі және құрамды.

Қарапайым үстеулерді құрамдас элементтерге жіктеуге болмайды: *soon, here, fast* және т.б.

Туынды үстеулер суффикстердің көмегімен сын есімдерден және кейбір аттардан құралады. Негізінен бұл жұрнақ-*ly*: *day — daily, quick — quickly, simple — simply* и т. д.

Күрделі үстеулер сөз құрау арқылы пайда болады: *sometimes— кейде, anyway— қалай болғанда да, inside — ішінде және т.б.*

Қосылған диалектілерде қызмет сөзі негізгі (әдетте алдын-ала) бірге қолданылады: *at least, in vain, at all* және т.б.

Үстеулердің салыстырмалы шырайлары

Үстеулер дәл сын есімдер секілді тең дәрежеде салыстыру дәрежесін құрайды. Бір буынды үстеулер -*er* және -*est* суффикстерінің жалғануы арқылы салыстырмалы шырай құрайды.

Положительная степень	Сравнительная степень	Превосходная степень
soon	sooner	soonest
скоро	скорее	свое

Сыныптардан айырмашылығы, мақаласыз мақал-мәтелдер пайдаланылады.

Ішінде аяқталатын нәзік материалдар (ертеден басқа) сөздер мен сөздерді қосу арқылы салыстыру дәрежесін құрайды.

easily	more easily	most easily
легко	легче	легче всего

Саптама дәрежесі -ег және -est. ерте - ерте - ең ерте.

Сыни жағдайда болғандай, басқа тамырлардан салыстыру деңгейін қалыптастыратын бірнеше зат бар.

Бұл **well** (жақсы), **badly** (жаман), **much** (көп), **little** (аз):

well	better	best
badly	worse	worst
much	more	most
little	less	least

Сөйлемдердегі үстеулердің шақтары

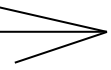
Үстеу жиі сөйлемнің басында немесе соңында орналастырылады. Белгілі бір уақыттың (бүгін, кеше, ертең және т.б.) айтылуына қарай сөйлемнің басында және соңында орналасуы мүмкін:

He was busy *yesterday*. Ол кеше бос болмады.
Yesterday he was busy. Кеше ол бос болмады.

Белгісіз уақыт үстеуі (*always, never, often, seldom, rarely, already* др.) мағыналы етістік алдына қойылады:

He *always* comes in time. Ол барлық кезде уақытылы келеді.
 He is *always* busy. Ол барлық кезде бос емес.

Sometimes (кейде) және *usually* (әдетте) үстеулері сөйлемнің басында да, соңында да етістік алдында тұра алады:

We *sometimes* go there.
Sometimes we go there. Кейде біз сол жаққа барамыз.
 We go there *sometimes*.

This rule has *already* been mentioned above. They can *never* understand simple things.

He will *always* be ready.

түсіне алмайды.

Ол барлық кезде дайын болады.

Құрамында предикаты бар сөйлемдерде, әдетте, бірінші етістен кейін белгісіз уақыт ноталары болады:

Олар қарапайым нәрселерді ешқашан

There is орамы мен оның түрлері

Ағылшын тілінде өте жиі қолданылатын етістіктің жеке түрімен

айналымы бар және мағынасы бар: *There is a table in the corner.* В углу находится стол.

There is a book on the table.

Үстел үстінде кітап жатыр.

to be етістігі де бұл орамда көпше түрде және түрлі шақта қолданылуы мүмкін.

There was a table in the room. Бөлмеде үстел тұрған.

There are two tables in the room. Бөлмеде екі үстел тұрған.

There were two tables in the room. Бөлмеде екі үстел тұрды. *There will be a table in the room.* Бөлмеде үстел тұратын болады.

There will be two tables in the room. Бөлмеде екі үстешл болады.

Керісінше, онда басқа сөзді қолдануға болатын етістіктер бар:

There is a table there.

Ол жақта үстел тұр.

Сұрау салу сөйлемі етістікпен басталады, содан кейін оның есімі жазылады. Егер мәселе қосалқы етістің көмегімен пайда болса («Сұрақ жауаптары» бөлімін қараңыз), онда ескі көмекші етістен кейін пайда болады:

Was there a table in the corner?

Are there books on the table?

Will there be a table in the corner?

Болымсыздық пайда болмағаннан кейін орналастырылмаған бөлшектердің көмегімен құрылады. Бұл жағдайда сингулярлы есептік зат белгісіз арктикалмен және көпшедегі немесе есімсіз зат атауымен - кез келген сөзбен пайдаланылады:

There isn't a book on the table.

Үстелде бірде бір кітап жоқ

There aren't any books on the table.

Үстелде кітап жоқ.

There isn't any water in the cup. Ыдыста су жоқ.

Теріс нысаны, сондай-ақ, зат есімінің алдында орналасқан, жоқ, *There is no book on the table.*

There are no books on the table.

There is no water in the cup.

Бұйрық рай

Бұйрық райдағы етістік спикердің ерік-жігерін, іс-әрекетке деген талпынысты, сұрау немесе команданы білдіреді. Сингулярлық және көпшедегі екінші адамға қатысты императивті көңіл-күйдің формасы бөлшектерді бөлшектеу арқылы шексізден қалыптасады.:

Read!

Оқың(ыз)дар!

Look at the blackboard!

Тақтаға қараң(ыз)дар!

Императивті көңіл-күйдің теріс формасы бөлшектердің емес, қосалқы етістіктің көмегімен құрылады. Бөлшектер әдетте қосалқы етістікте біріктірілмейді.

Don't read!

Не читай(те)!

Don't look at the blackboard!

Не смотри(те) на доску!

Үшінші және үшінші тұлғаға қатысты сөйлеушінің еркін білдіру үшін, қолдануға болатын етістік
Let him read! (рұқсат ету, істеу.):

Ол оқысын!

Let them look at

Ол оқысын!

the blackboard!

Олар тақтаға қарасын!

Let us read!

Олады тақтаға қаратыңдар! Оқимыз!

Оқыңдар!

Беруге болатын етістік және оның негізгі мағынасында рұқсат етуге рұқсат етіледі. Сонда сөйлемді оқимыз! Келіңіздер, оқимыз! Бұл жағдайда біз есімізге назар аудара аламыз.

Сөйлемнің теріс формалары, қосалқы етістіктің көмегімен, сондай-ақ бөлшектердің:

Don't let us read!

Оқымай-ақ қояйық!

Сыпайы түрлерінде *will you* қойылады: *Will you look at the*

Өтінемін), тақтаға қарайықшы.

blackboard, please?

Will you let me read, please? Өтінемін, маған оқуға рұқсат етіңіз)

Would етістігін қолдану одан әрі сыпайы ете түседі.

Would you open the door? Сіз ешікесікті аша алар ма екенсіз?
Өтініп сұраймын, есікті ашып жіберіңізші.

Сұраулы сөйлемдер

Ағылшын тілінде бес сұрақ түрі бар:

- жалпы (сіз сонда барасыз ба?);
- арнайы (сіз қашан, неге, қалай және т.б. барасыз?);
- пәнге (кім, қандай студент және т.б. барады?);
- балама (сіз сонда барасыз немесе үйде тұрасыз ба?);
- Бөлу (сіз сонда барасыз ба?).

Кез-келген сұрақтың дұрыс жауаптарын алу үшін, сізге кез-келген түрдегі жалпы сұрақтар схемасын білу қажет. Бұл жағдайда Сіз он сабақтан 6-сабақтан оңтайландыруға болады. Көптеген жағдайларда субъект пен предикат тек қана ауыстырылғанын оңай байқайсыз. Жаңа элемент жалпы схеманың алғашқы екі жолында ғана қосылады: мезгілдерде *simple Present* *simple Past*. Мұнда сұрақ түзу үшін *to do* (*icmey*) көмекші етістігі сәйкес үлгіде қолданылады.

Жалпы сұрақтар

Simple	Present	<i>Does he sing these songs?</i>	Ол бұл әндерді шырқайды ма?
	Past	<i>Did he sing these songs?</i>	Ол бұл әндерді шырқады ма?
	Future	<i>Will he sing these songs?</i>	Ол бұл әндерді
	Present	<i>Is he singing?</i>	Ол шырқап жатыр ма? (<i>дәл осы сәтте</i>)
Contin uous	Past	<i>Was he singing?</i>	Ол шырқады ма? (<i>жаңағы сәтте</i>)
	Future	<i>Will he be singing?</i>	Ол шырқайтын болады ма? (<i>сол сәтте</i>)

Perfect	Present	<i>Has he sung the song?</i>	қан ба? (осы сәтке дейін) Ол әнін әлдеқашан ма? (бұрынғы уақытта)
	Past	<i>Had he sung the song?</i>	
	Future	<i>Will he have sung the song?</i>	Ол қазірдің өзінде ән айтады ма? (болашаққа катысты)
	Present	<i>Has he been singing for</i>	Ол екі сағат бойы ән
		<i>two hours?</i>	(осы тармаққа)
Perfect	Past	<i>Had he been singing for</i>	Ол екі сағат бойы ән
Contin-		<i>two hours?</i>	(уақытында,
uous	Future	<i>Will he have been singing for</i>	slam) Ол қазірдің өзінде екі ән
		<i>two hours?</i>	сағат (уақыт бойынша)
			болашақта)

Жалпы сұрақтарды жасаудың бұл схемасы барлық етістіктерді қоспағанда, ағылшын тіліндегі етістіктерге қолданылуы мүмкін, олардың негізгі мағыналары мен модальдық етістіктерінде болу керек (толығырақ, соңғы топ «Модальдық етістіктер» бөлімінде толығырақ қарастырылады).

Біріншіден, қарапайым тобында олар үшін қосалқы етістіктің сұрақтарына қажет емес (қазіргі уақытта қарапайым етістің екі нұсқасы бар). Салыстырыңыз:

<i>Does he speak English?</i>	<i>Is he a good student?</i>
<i>Do you have a laptop?</i>	<i>Have you a laptop?</i>
<i>Does he swim well?</i>	<i>Can he swim?</i>
<i>Do they work hard?</i>	<i>Must they work?</i>

Екіншіден, модальды етістіктер үздіксіз және мінсіз топтарда әдетте қолданылмайды, болуы мүмкін және болуы керек, тіпті қарапайым тобында өткен және болашақта пайдалану шектеулі және олардың орнына оларды алмастырғыштар пайдаланылады.

Арнайы сұрақтар

Жалпы мәселелерді қалыптастыру сұлбасын біле отырып, арнайы сұрақты қою қиын емес. Сөйлемнің басында (не, қайда, қашан, т.б.) немесе сөздердің тобына сұрақ қою керек, содан кейін сөздердің тәртібі сақталады. Салыстырыңыз:

Does she sing these songs?
Is she singing?
Had she been singing for 2 hours?

*How does she sing these songs?
Where is she singing?
How long had she been singin*

Бастауышқа қойылатын сұрақтар

Бастауышқа сұрақтар нысанасының рөлі өзі (мұнда қатысатын? қандай оқушылардың-майысқан келді? Және т.б.. Н.) сөздер Анықтау сөз немесе топты орындайды. Нәтижесінде, ол, яғни сөз тікелей тәртібін сақтап Тақырып предикат. тақырыпқа сұраққа, сіз сондай-ақ ескере отырып, мынадай ортақ тары қалыптастыру үшін схемасын пайдалануға болады: істеу қосалқы етістігінің пайдаланылатын *simple*не тобында, және пәндік бірінші кезекте, себебі, мәселе үлгіленген бүгін *simple*і Қарапайым өткен салынуға үшін оң пікірлер. Салыстыру:

Жақты сөйлем

He goes there.

The students came early.

Бастауышқа сұрақ

Who goes there?

What students came early?

Тақырып бойынша барлық басқа қосалқы етістіктер өз рөлін жалғастырады:

Who has come?

What will happen?

What is going on in the hall?

Kim келді?

He болады?

Залда қазір ***he*** болып жатыр?

Балама сұрақтар

Баламалы сұрақтар таңдау арқылы байланысты, сондықтан оларда альянс немесе (немесе) бар. Жоғарыда санамаланған сұрақтардың барлығы үшін таңдау мүмкіндігі бар: жалпы, арнайы және тақырыпқа бағынады. Сондықтан, сол үлгілерге баламалы сұрақтар берілген, бірақ таңдау элементі қосылады:

Did he remain there *or* did he go abroad?

When did he go abroad: in summer *or* in winter?

Who went abroad: he *or* his friend?

Айыру сұрақтары

Айыру сұрақтары екі бөліктен тұрады. Сұрақтың бірінші бөлігі осындай емес, бірақ әдеттегі оң немесе теріс ұсыныс болып табылады. Қысқа жалпы сұрақ туындайды. Егер бірінші бөлік оң болса, онда мәселе теріс түрде және керісінше беріледі:

He *lived* there, *didn't he*?
 He *did not live* there, *did he*?

Сондай-ақ, теріс сұрақтарда болуы үшін етістіктегі жалғыз адамның 1-ші формасын есте сақтаңыз: кешікпеймін бе? (Қосымша ақпарат алу үшін келесі бөлімнен қараңыз..)

Болымсыз сөйлемдер

Барлық келіспеушіліктер жоғарыда аталған схемаға сәйкес жалпы сұрақтарды қалыптастырады. Сөйлемді сөйлемнің басында қою керек, ал бірінші қосалқы етістен кейін - теріс бөлшектер.

Simple	Present	He <i>does not sing</i> these songs. He <i>did not sing</i> these songs. He <i>will not sing</i> these songs.
	Past	
	Future	
Contin uous	Present	He <i>is not singing</i> . He <i>was not singing</i> . He <i>will not be singing</i> .
	Past	
	Future	
Perfect	Present	He <i>has not sung</i> the song. He <i>had not sung</i> the song. He <i>will not have sung</i> the song.
	Past	
	Future	
Perfect Conti nuous	Present	He <i>has not been singing</i> for two hours. He <i>had not been singing</i> for two hours. He <i>will not have been singing</i> for two hours.
	Past	
	Future	

Сөз сөйлеу кезінде теріс бөлшектер қысқартылған түрде пайдаланылмайды:

is not = isn't are
 not = aren't was
 not = wasn't

does not = doesn't
 did not = didn't do
 not = don't

has not = hasn't
 have not = haven't
 had not = hadn't

were not =
 weren't will not
 = won't [waunt]

shall not = shan't [fa:nt]

Етістің сингулярлық 1-ші адамға айналуымен, тек қана толықтай теріс нысаны болуы мүмкін: мен (немесе жоқ) диалектілерде немесе әдеби тілде сөйлеуде емеспін.

Теріс сұрақтар бойынша болуы үшін етістіктегі жалғыз тұлғаның 1-ші тұлғаның формасын есте сақтаңыз:

I am late, aren't I?

Aren't I tired?

Теріс теріс мағынасы бар, егер теріс есім қолданылса, онда ешқандай, ешкім, ештеңе жоқ, теріс ештеңе жоқ, кез келген жерде) немесе теріс бірлестіктер ... де (не ... не). Ағылшынша сөйлемдегі бір ғана теріс сөз болуы мүмкін екенін есте сақтаңыз, бұл жағдайда бөлшектер қолданылмайды. Бастауыш етістікті оң жағынан көрсетеді. Салыстыру:

He did not see them.
Nobody saw them.
He has never seen anything like that.
They did not tell him the truth.
Nobody told him anything.
He does not know anything about it.
He knows nothing about it.
Have you any news? — I have no news.

Ағылшын тіліндегі анкета теріс пішіндегі ұсыныс ағылшын тіліне сәйкес келмейді. Салыстыру:

Сіздер оны көрмедіңіздер ма? ***Have you*** seen him?

Ағылшын тілінде теріс пішіндегі жалпы сұрақ таң қалдырады:

Don't you want to hear it? Сіз мұны тыңдағыңыз келмейді ма?
 Do you not want to hear it?

Естеріңізде болсын: «иә» немесе «жоқ» деген сөздің сұрағына қысқа жауаптар. Қысқа жауапта сондай-ақ тақырып және тиісті көмекші етістік бар:

<i>Does he go there?</i>	<i>Yes, he does. Yes,</i>	<i>No, he doesn't.</i>
<i>Is she singing? Will</i>	<i>she is.</i>	<i>No she isn't. No,</i>
<i>they come? Who</i>	<i>Yes, they will.</i>	<i>they won't.</i>
<i>works there?</i>	<i>Our students do.</i>	

Бұл жағдайда, иәден кейін, етістік оң жағында, ал теріс жағынан емес. Орыс тілінде жауап: Иә, маған ұнамады немесе ұнамады. Ағылшын тілінде осындай сөз тіркестеріне жол берілмейді:

<i>He knows that, doesn't he?</i>	<i>Yes, he does.</i>	<i>No, he doesn't.</i>
<i>He hasn't read the book, has he?</i>	<i>No, he hasn't.</i>	<i>Yes, he has.</i>
<i>Haven't you seen him?</i>	<i>No, I haven't.</i>	<i>Yes, I have.</i>

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Сын есімдерін салыстыру дәрежесі қалай пайда болады?
2. Ағылшын тілінде макеттердің қандай түрлері бар?
3. Заттардың салыстырылуы дәрежесі қалай қалыптасады?
4. Үстіндегі акпараттардың орны қандай?
5. «болу» деген нені білдіреді?
6. Бұл кезде етістің қалай өзгеруі мүмкін?
7. Сұрақ пен теріс сөйлемдер қалай орынға айналады?
8. Екінші адамға сингулярлы және көпше түрдегі императивті көңіл қалай қалыптасады?
9. Бірінші және үшінші адамға қатысты маңызды көңіл қалай қалыптасады?
10. Сыпайы сұранысты қалай білесіз?
11. Ағылшын тілі әртүрлі уақытта жалпы сұрақтарды қалай қалыптастырады?
12. Сұрақтардың басқа түрлері қалай қалыптасады (ерекше, тақырыптық, баламалы және бөлектелген)?
13. Қандай жағдайларда көмекші етістік қолданылмайды?
14. Теріс сөйлемдер қалай қалыптасады?
15. Бөлшектерді пайдаланудан бөлек, негативті тәсілдер қандай?
16. Қысқа жауап қандай элементтер?
17. «иә» және «жоқ» дегенді пайдалануда қандай айырмашылық бар және орыс тілін бермейді?

READING PRACTICE

About Myself

Hello! Let me introduce myself. My name is Dima Yaroslavtsev. I live in Vladimir.

Last year, I finished school, and now I'm a student of a radio-technical college. I have made many friends here, and we have already known each other quite well. We like our studies, and we spend our free time together. Many of us want to become engineers.

My family is neither large nor small. There are four of us: my father, my mother, my sister and me. My father is a specialist at a plant. His work is very serious, and I think he does his best. My mother is a teacher of geography at school. When she comes home, she is usually very tired, so my sister and I help her around the house.

My sister is two years my senior. She is a student at the Pedagogical Academy. She wants to be a teacher of mathematics. She sometimes helps me with my studies.

During the weekends, we try to spend a lot of time together. We go to the river in summer or go skiing in winter.

I like my studies, but I'm fond of other things too, e. g. I make computer programs, play the guitar, listen to music, chat with my friends on the Internet. I also like to travel. I have been studying English since 2004. We know how to pronounce better in English. This term we are learning grammar. Later we'll learn how to read technical texts in English. My knowledge becomes deeper. Our teacher is Anna Pavlovna. I think she is the most competent English teacher.

My parents often say that this time of my life is the happiest. As for me, I don't think so. There are so many difficulties, especially in my studies. But I hold on and say to myself: 'Don't give up!' And finally everything is OK!

Active Vocabulary

also ['ɔ:lsəʊ] сондай-ақ
deep [di:p] терең
during ['djʊəɪŋ] уақытылы
e.g. (for *example* = *exempli gratia*)
 мысалы
each [i:f] әрбір
especially [is'peʃli] әсіресе
everything ['evriθɪŋ] всё
finally ['faɪnəli] ақырында
grammar ['græmə] грамматика
guitar [ɡɪ'tɑ:] гитара
knowledge ['nɒlɪdʒ] білім
now [naʊ] қазір
other ['ʌðə] басқа
plant [plɑ:nt] зауыт
pronounce [prə'naʊns] айту
quite [kwat] жеткілікті+ *сын есім*
river ['rɪvə] өзен
senior ['si:nɪə] үлкен
serious ['sɪəriəs] байсалды

since [sɪns] содан бері
sister ['sɪstə] әпке
sometimes ['sʌmtaɪmz] кейде
spend [spend] өткізу
teacher ['ti:tʃə] мұғалім
term [tɜ:m] семестр
thing [θɪŋ] зат
think [θɪŋk] ойлау
tired ['taɪəd] шаршаңқы
together [tə'geðə] бірге
travel ['trævl] саяхаттау
try [traɪ] талпыну
usually ['ju:zuəli] әдетте
want [wʌnt] қалау
weekend [wi:k'end] демалыс
year [jiə] жыл

GRAMMAR EXERCISES

Сын есім (The adjective)

1. Әрбір сын есімге антоним табыңыз (мағынасына қарама-қарсы сөз).

Large, happy, free, poor, big, sad, rich, little, small, busy.

2. Сын есімдерін екі топқа бөліңіз: қарапайым және күрделі әдіспен салыстыру деңгейін құрайтындар.

Big, expensive, beautiful, happy, pleasant.

3. Осы сын есімдерді салыстыру дәрежесін жазыңыз.

Happy, sad, big, fat, old, handsome, early, interesting, communicative.

4. Салыстыру дәрежесін құра алмайтын сын есім қандай категорияға жатады? Мысал келтіріңіз.

5. Мәтінге сын есімдерді қойыңыз.

1. Boys and girls play _games. Today the weather is	exciting
. They play hide-and-seek. The game is very ____ and	interesting
	different
	easy
2. Mr Wills lives in Britain. He is a __man. He has a	big
family: a wife and three children. His wife is _____, and	happy
— his children are very .	clever
3. How many colours are there in the rainbow? The	beautiful
answer depends on the culture. The Chinese see five colours, Russians	
— seven, many	
— Europeans, including Englishmen — six colours. They are: r , o ,	
— y , g , b , v .	

Наречие(The Adverb)

1. Сын есімдер мен олардан алынған нақыштар арасындағы хат-хабарларды белгілеу.

good	wisely
easy	nicely
short	pleasantly
bright	shortly
pleasant	easily
nice	brightly
wise	well

2. Алдыңғы жаттығудағы жетіспейтін сөздерді енгізіңіз.

- The sun is shining __in the sky.
 - You can learn to use this tool __ .
 - He answered very __. I didn't understand him.
 - This work is __done. You'll get an excellent mark.
3. (a) салыстырмалы және (b) өте жақсы дәрежедегі тіркеме тағайындаңыз.

- a) 1. His uncle speaks (kindly) than my aunt.
2. Julia cooks (well) than Barbara.
3. He said these words (sadly) than before.
- b) 1. Try to explain this rule (clear).
2. This work is done (badly).
3. He solved this problem (wisely).

Обором There is

Сіз семинарда болғаныңызды елестетіңіз. Әрбір элемент қай жерде екенін көрсетіңіз. Сөздерді орыс тіліне аударыңыз.

Tools: hammer, screwdriver, key, nails, nuts ...

Places: table, floor, wall ...

Бұйрық рай(The Imperative Mood)

1. Сөйлемдерден бұйрық рай етістіктерін табыңыз. Оларды орыс тіліне аударыңыз.

1. “Write down your homework quickly, and you may be free!” said the teacher.
2. “Study well to become good specialists,” said the headmaster to the school-leavers.
3. “Don’t play in the street! It’s dangerous!” said mother to her children.
4. “Open the box! It’s a pleasant surprise for you! Happy birthday!” said the boy to his father.
5. “Tell me your name,” said the director to the young worker.

2. Қандай мәтіндерде керекті көңіл-күй жиі кездесетінін көрсетіңіз:

- Нұсқаулық;
- Ертегі;
- Диалог;
- Қош келдіңіз;
- Оқулықта жаттығуларға арналған тапсырмалар;
- Lullaby;
- Assembler, Basic, Pascal тіліндегі компьютер бағдарламасы.

3. Ағылшын тіліне аударыңыз.

1. «Жазу кітапшаларын ашып, ережені жазыңыз», - дейді мұғалім.
2. Суретке қараңыз! Бұл соншалықты әдемі.
3. Интернетте жаңа ән жіберіңіз.
4. Терезені қараңызшы! Қыс келді!

Сұраулы сөйлемдер (The Interrogative Sentence)

1. Барлық сұрақтарды осы сөйлемдерден сұраңыз.

1. Yesterday he met his friend in the street.
2. The lesson of English is over.
3. The students don't study on Sunday.

2. Белгіленген сөздерге сұрақтар қойыңыз.

1. This *textbook* is for technical students.
2. Our *teacher's* name is Anna Pavlovna.
3. *Your* dictionary is green.
4. He can play the *guitar* very well.

3. Ұппен жұмыс істеу. Сізден біреу сыныпты мұқият зерттеп, ін көзін жауып, көршілердің сұрақтарына жауап береді

1. What colour is the floor in the class-room?
2. How many windows are there in the classroom?
3. What colour is the blackboard?
4. Are there any bookcases in the classroom?
5. The walls are green, aren't they?
6. The ceiling is white, isn't it?
7. Is the door brown?

Word Box

floor — еден
window — терезе
blackboard — тақта
bookcase — кітап
шкавы
wall — қабырға
ceiling — төбе

Болымсыз сөйлемдер (The Negative Sentence)

1. Көмекші етістіктің қысқартылған түрін қолданыңыз. Орыс тіліне аударыңыз.

1. He did not see them.
2. He does not sing these songs.
3. I am not late.

2. **Келесі сұрақтарға қысқа нақты және болымсыз жауаптар беріңіз.**

1. Do you like the French language?
2. Do you drink tea every day?
3. Does Peter use the Internet in his work?
4. Do you know his address?

VOCABULARY EXERCISES

1. **Study the Active Vocabulary. Translate the following words from English into Russian.**

Teacher, sister, think, now, other, together, each, quite, plant, serious, usually, year, senior, want, sometimes, during, weekend, try, river, thing, guitar, also, since, pronounce, term, grammar, knowledge, especially, finally, everything.

2. **Guess the word by the explanation of its meaning.**

- 1) someone who teaches people
- 2) the rules for using the words of the language
- 3) a musical instrument played by plucking its strings
- 4) 12 months
- 5) with one more person or thing
- 6) not always
- 7) Saturday and Sunday

3. **Give English equivalents for the following words.**

Ағайынды, өсімдік, өзен, нәрсе, семестр, білім, тырысып көріңіз, қазір, басқа, әрқайсысы жеткілікті, маңызды, әдетте, ақсақал, сонымен бірге, әсіресе, соңында аяқталады, барлығы.

4. **Insert prepositions or post-verbal adverbs.**

1. I live _ Vladimir.
2. We already know ____ quite well.
3. My mother is a teacher ____ geography ____ school.
4. My sister and I help her ____ the house.
5. She wants to be a teacher ____ mathematics.
6. During the weekends, we try ____ spend a lot of time together. We go ____ the river ____ summer or go skiing ____ winter.
7. I have been studying English ____ 2004.
8. But I hold ____ and say ____ myself: "Don't give _ !"

SPEAKING EXERCISES

1. Write a plan of the text. Use the plan to retell the text.
2. Change the plan and speak about yourself.

WRITING EXERCISE

Write an e-mail to your future pen friend. Describe yourself and say what your hobbies are.

8-сабақ

Грамматика:	Есімше. Герундий. Белгісіз-жақты сөйлемдер.	Жақсыз сөйлемдер
Мәтіндері:	Weather. English Weather	

Есімше

Ағылшын тіліндегі есімше, дәл орыс тіліндегідей етістіктен туындайды:

<i>to give</i> (беру)	инфинитив
<i>giving</i> (беруші, берін)	I есімше
<i>given</i> (берілетін, берілген)	II есімше

Ең алдымен, ағылшын тіліндегі есімшенің екі түрін білу керек: *Participle I* пен *Participle II*. Одан әрі, осы түрлерді басшылыққа ала отырып, есімшелердің өзгеруін оңай түсінуге болады.

Participle I (I есімше) **–ing** суффиксінің етістік негізіне жалғануымен туындайды:

<i>to finish</i> — аяқтау	<i>finishing</i> — аяқтаушы
---------------------------	-----------------------------

I есімше орыс тіліндегі көсемшеге сәйкес келеді.

Participle II (II есімше) негізге **–ed** суффиксін түзу етістіктерге жалғау арқылы орындалады: бұл жөнінде 6-сабақтың «Етістіктің негізгі түрлері» бөлімінде айтылған):

<i>to finish</i> (аяқтау) — <i>finished</i> (аяқталған)

Қысық етістіктердің *Participle II* түрін дұрыстап меңгеру қажет (осы және *Participle II* мәні туралы да «Етістіктің негізгі түрлері» бөлімінде айтылып қойған):

<i>to begin</i> (бастау)	— <i>begun</i> (басталған)
<i>to go</i> (жүру)	— <i>gone</i> (кеткен) және т.б.

Етістің шиеленісі көмекші етістіктің көмегімен Перфекстің формасын қалыптастырады және етістікпен (көруге және көруге

болады) пассивтік дауысқа ие болған адамдар да мінсіз пішін қалыптастыра алады және пассивтік кепіл. Қатынас түрінде қолданылатын және қолданылатын қосалқы етістіктер:

Simple

Active *seeing* (көретін)

Passive *being seen* (көрінетін)
қойған)

Perfect

having seen (көріп қойған)

having been seen (көрініп

Ескірген етістіктерде пассивті дауыс формасы жоқ екенін еске саламыз. Тиісінше, осы етістіктердің қатысушылары өзін ұстайды:

	Simple	Perfect
Active	<i>falling</i> (құлаушы)	<i>having fallen</i> (құлап қойған)
Passive	—	—

Герундий

Gerundia етістіктен қалыптасады және етістік және зат есімінің қасиеттерін біріктіреді. Оның мәнін және қатысымнан айырмашылығы бар екенін түсіну үшін (олардың пішіндері сәйкес келеді) орыс тілінде сөйлеудің осы бөлігі ән айту, сызу, яғни, сөздікке сәйкес келеді. Герундт қалыптасқан етістікте көрсетілген әрекеттің үдерісін жібереді:

<i>a song</i> (ән) (зат есім)	<i>singing</i> (ән айту) (герундий)
---	---

Герундий мен оның пішіндерінің қалыптасуы

Герундий I есімше секілді –ing жұрнағының көмегімен құрылады:

to read (читать) — ***reading*** (чтение)

Мен бірдей қарым-қатынас сияқты, керуендерді жетілдіру формасында қолдануға болады. Герлендтің формаларын қатысушылардың нысандарын салыстыру:

	Simple	Perfect
Active	<i>seeing</i>	<i>having seen</i>
Passive	<i>being seen</i>	<i>having been seen</i>

Герундий теріс пішіні оның алдында қойылмаған бөлшектердің көмегімен қалыптасады: көрінбейді, көрінбейді және т.б. Орыс тілінде орыс тілінің нормаларына байланысты, керунд, әсіресе оның күрделі формалары әр түрлі болуы мүмкін:

He was sure <i>offinding</i> them. The snow ceased <i>falling</i> . She hates <i>being laughed</i> at.	Ол оларды табатынына сенімді болды. Қар жаяу жүрді. Ол күлдім деп тұра алмайды. Біз мұны істеу арқылы үйренеміз.
We learn by <i>doing</i> . Thank you for <i>coming</i> in time. No <i>smoking</i> !	Уақыт өте келе сіздерге рахмет. Шегуге болмайды!

Назар аударыңыз, герундий, зат есімінен өзгеше, мақаласы жоқ, сонымен қатар көпше түрі бар.

	Герундий жиі пайдаланылатын етістіктерді есте сақтаңыз:
advise	
appreciate	mind
avoid	miss
dislike	practise
enjoy	recommend
can't help	risk
imagine	suggest

Мысалы:

He *suggested* going to see Mike.
They *couldn't help* laughing when they saw his surprise.
I *enjoyed* playing golf when I was in Britain.
To master English, you must *practise* speaking it a lot.
If you want to leave this job, you can't *avoid* speaking to him.

Әрекеттің басталуы мен аяқталуын білдіретін етістіктерден (*begin, start, continue, finish, stop, enable*) кейін, сондай-ақ, *hate, like, love* етістіктерінен кейін не инфинитив, не герундий қолданылады:

He *began to play* the piano. He *began playing* the piano.
They *like to mock* at each other. They *like mocking* at each other.

Айта кетейік, кейбір жағдайларда сөйлемнің мағынасы бойынша
шексіз немесе керунд әсерін
таңдау:

He <i>stopped listening</i> .	Ол тыңдауды доғарды.
He <i>stopped to listen</i> .	Ол тыңдау үшін тоқтады.
He <i>forgot to tell</i> me about it. He <i>forgot telling</i> me about it.	Ол бұл жөнінде маған айтуды ұмытты.
I <i>regret to tell</i> you, but you have a bad mark on your test.	Ол бұл жөнінде маған айтып қойғанын ұмытты.
I <i>regret having told</i> you about her visit.	Маған өкінішті, бірақ, сен тест үшін нашар баға алдың. Оның келгені туралы сізге айтқаным өкінішті.

Белгісіз-жақты сөйлемдер

Орыс тілінде белгісіз жеке жазба бұл әрекетті белгісіз тұлға жасайды және ол жоқ.

(Оның айтуынша, ол жақында келеді - кім сөйлейді).

Ағылшын тілінде әңгімелердің әдеттегідей жеке тақырыптары да бар. Соңғы жағдайда тақырып субъектінің біреуі (біреудің сөзіне сәйкес келетін) немесе олардың (олар) есімімен көрсетіледі. Орыс тілінде бұл есімдер аударылмайды:

From the window *one* could see
the river.

Терезеден өзен көрінетін.

They say he will come soon.

Ол қазір келеді деп айтуда.

Мақалалардың біреуі және олар мұнда белгілі бір адамның мағынасында ресми түрде қолданылады. Бұл жағдайда олардың сөздері - сөйлеушінің кілті және біреуі (олар сөзбе-сөз айтқанда, олар айтады, басқаларды айтады, бірақ біреуді көре алады, яғни біреу көре алады, яғни кімге қамқорлық жасамайды дегенді білдіреді).

Жақсыз сөйлемдер

Орыс тілінде адамға тән емес сөйлемдер, әдетте, қандай да бір әрекетті жасайтын кез-келген адамды немесе объектіні білдірмейді: ол жарқырайды. Жылу. Станция алыс және т.б.

Ағылшын тілінде жақсыз сөйлемдердегі бастауыш *it* есімдігімен айқындалады.

It is warm.

Бұл жылы. Жылу.

It is getting dark.

Бұл қараңғылық. Ол

It is far to the station.

Бұл станцияға жақын.

It is raining.

Жаңбыр жауады. Жаңбыр

It is snowing.

Қар жауады. Қар жауып

It is summer.

Бұл жаз. Бұл жаз.

It is ten o'clock.

Сағат он. Сағат он.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. *Participle I* мен *Participle IP* қалай құрылады?
2. Ағылшын қарым-қатынасының қандай формалары бар?
3. Герундий қалай қалыптасады? Оның негізгі мәні қандай?
4. Герундийдің қандай түрлері бар?
5. Сұрақсыз ұсыныстар қалай қалыптасады?
6. Қате сөйлеген сөйлемдерінде субъектінің рөлін атқаратын біреуі мен олар арасындағы айырмашылық қандай?
7. Қалайша жеке ұсыныстар жасалмаған?

READING PRACTICE

Weather

In the morning, I looked out of the window and was very surprised. Everything was covered with snow! Snowy flakes were falling from the sky, everything was pleasant and beautiful! It was not frosty, and children were skating and making snowmen.

But look! The wind has risen! Snow is falling from the roofs to the ground. Small icicles are falling too. That's a real blizzard. It's not the best time for going out.

The Russians say, 'The first snow always melts.' And I know that after some months winter will be over, the trees will be in blossom, and birds will be singing and building their nests. This is spring, the time when all the nature awakes from its winter sleep.

Then summer will come — a long period of sunshine and time of holidays for schoolchildren and students. We can go swimming, diving or mountaineering. It's great to go cycling or hiking. We mustn't forget to take photos: they will remind us of these exciting days.

Time flies, and autumn comes. This is the period of harvest for countrymen, and for me it's the beginning of a new year of studies.

DIALOGUE

English Weather

Russian: 'What's the weather like in England?'

Englishman: 'Today it's raining, and it's very foggy, as usual. You see, there is no hot summer, and there is no cold and snowy winter.'

'Really? Why is it so?'

'You see, Britain is near the ocean, and the water there changes its temperature slower than the ground, it has greater thermal heat capacity. That's why the changes are not so great.'

'Do you like when it rains?'

'When I was a child, I liked it! Now I simply don't notice it. I can walk without any umbrella when it's drizzling, and I never catch a cold.'

'Do you have central heating at home?'

'Yes, I have a radiator, but I don't have central heating yet. The weather in the world becomes more and more unusual. That's why I must think about it.'

'That's a good idea. Are there any beaches in England?'

'Yes, there are, mostly on the south coast, but the water isn't really warm. You'd better go to Spain. Many Englishmen do it. It's not so far, but the weather is completely different.'

'Sure, I will do so.'

Active Vocabulary

after ['ɑ:ftə] содан кейін	melt [melt] еру
always ['ɔ:lweɪz] үнемі	month [mʌnθ] ай
any ['eni] кез келген	mostly ['mɔ:stli] негізінен
beach [bi:tʃ] жағажай	mountaineering [maʊntreɪnɪŋ] альпинизм
bird [bɜ:d] құса	near [nɪə] жанында
blizzard ['blɪzəd] бұрқасын	nest [nest] ұя
blossom ['blɒsəm] жасылдандыру (талдардың)	new [nju:] жаңа
building ['bɪldɪŋ] зғимарат	notice ['nəʊtɪs] байқау
capacity [kə'pæsɪti] қуаты	ocean ['aʊfən] мұхит
car [kɑ:] машина	over ['əʊvə] астам
central heating ['sentrəl 'hi:tɪŋ] бiр орталықтан жылыту	period ['pɪərəd] кезең
change [tʃeɪndʒ] өзгерту; өзгеруі	photo ['fəʊtəʊ] фото
child [tʃaɪld] бала	place [pleɪs] орын
coast [kəʊst] берег	pleasant ['pleznt] жағымды
cold [kəʊld] суық	radiator ['reɪdɪeɪtə] батарея
completely [kəm'pli:tli] толығымен	орталық жылыту
condition [kən'dɪʃən] шарт	rain [reɪn] жаңбыр; жүру
countryman ['kʌntrɪmən] ауыл тұрғыны	real [riəl] нағыз
cover ['kʌvə] жабы	really ['riəli] іс жүзінде
cycling ['saɪklɪŋ] велосипедпен жүру	remind [rɪ'maɪnd] еске салу
diving ['daɪvɪŋ] су асты жүзу, сүңгу	remove [rɪ'mu:v] жою
drizzle ['drɪzl] себелеп тұр (<i>жаңбыр туралы</i>)	roof [ru:f] шатыр
England ['ɪnlənd] Англия	schoolchild ['sku:lfaɪnd] <i>нмектеп оқушысы, pl schoolchildren</i>
Englishman ['ɪŋɡlɪʃmən] ағылшын	simply ['sɪmpli] жай
exciting [ɪk'saɪtɪŋ] керемет	skating ['skeɪtɪŋ] коньки тебу
far [fɑ:] алыс	sky [skaɪ] аспан
flakes [fleɪks] үрпек (<i>қар</i>)	slow [sləʊ] баяу
foggy ['fɒɡi] тұман	snow [snəʊ] қар
frosty ['frɒsti] аязды	snowman ['snəʊmæn] аққала
ground [graʊnd] жер	snowy ['snəʊi] қарлы
harvest ['hɑ:vɪst] егін	south [saʊθ] оңтүстік
heat [hi:t] ыстық	sunshine ['sʌnʃaɪn] күннің көзі
hiking ['haɪkɪŋ] жаяу жүру	sure [ʃʊə] сенімді
holiday ['hɒlɪdeɪ] мереке	surprise [sə'praɪz] таңдану,
ice [aɪs] мұз	тосын сый
icicle ['aɪsɪkl] сүңгі	temperature ['temprətʃə] температура
idea [aɪ'diə] идея	then [ðen] одан кейін
like [laɪk] сүю	
look [lʊk] қарау	

thermal ['θɜ:ml] жылы
tree [tri:] тал
umbrella [ʌm'brelə] қол шатыр
unusual [ʌn'ju:ʒʊəl] ерекше
usual ['ju:ʒʊəl] қарапайым
walk [wɔ:k] серуендеу; **go for a walk** [gəʊ fɔ:r ə wɔ:k] серуенге шығу

warm [wɔ:m] жылы
water ['wɔ:tə] су
weather ['weðə] ауа райы
where [weə] қайда
wind [wind] жел
window ['windəʊ] терезе
without [wið'aʊt] еш

VOCABULARY EXERCISES

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words and phrases from English into Russian.

Weather, snow, after, period, roof, central heating, any, snowy, ground, icicle, condition, place, where, car, warm, remove, ice, near, England, cold, really, water, change, look, window, surprise, cover, flakes, sky, pleasant, frosty, snowman, wind, real, blizzard, always, melt, month, over, tree, blossom, bird, nest, then, sunshine, holiday, schoolchild, photo, remind, exciting, harvest, countryman, new, foggy, usual, ocean, temperature, slow, thermal heat capacity, child, like, simply, notice, walk, without, umbrella, catch, radiator, unusual, idea, beach, mostly, south, coast, Englishman, far, completely, so.

2. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) one of the twelve parts into which the year is divided
- 2) a great snowstorm
- 3) a child who goes to school
- 4) an opening in a wall to let in light and air
- 5) to help or make somebody remember something
- 6) a device that gives out heat
- 7) a piece of ice hanging from the roof
- 8) indication of how hot or cold a person or thing is
- 9) something which happens often or all the time
- 10) area of water bigger than the sea

3. Give English equivalents for the following words.

Ауа райы, құс, серуендеу, еш, қол шатыр, аулау, ерекше, идея, жағажай, негізінде, оңтүстік, жағалау, ағылшын, алыс, толығымен, жағдайы, орын, жай, байқау, қайда, машина, жылы, алып тастау, мұз, жақын, Англия, суық, шын мәнінде, су, өзгерту, орталықтан жылыту, кез келген, қарлы, жер, кезең, шатыр, көрініс, жақсы, аяз, аққала, жел, шынайы, әрқашан, еру, көп, ағаш, жасылдандыру, тосын сый, жабу, үлпек, аспан, егін, ауыл тұрғыны, жаңа, тұманды, баяу, жылу сыйымдылығы, бала, ұқсас, ұя, содан кейін, күн, жарық, мереке, фото, ғажайып, қар.

4. Insert prepositions or post-verbal adverbs.

1. In the morning, I looked _____ the window and was very surprised.
2. Everything was covered _ snow! Snowy flakes were falling ____the sky!
3. It's not the best time ____going out.
4. And I know that ____ some months winter will be over.
5. Summer is a long period____ sunshine.
6. Photos will remind us ____these exciting days.
7. Britain is ____ the ocean, and the water there changes its temperature slower than the ground.
8. I can walk _ any umbrella when it's drizzling.
9. The weather _ the world becomes more and more unusual.

SPEAKING EXERCISES

1. Discuss the weather today. What is it like? Is it usual or not?
2. What climate do you have in your region? Describe it.

9-сабақ

Грамматика:	Есімдік. Сан есім. Көмекші сөз
Мәтіні:	My Day

Есімдік

Есімдіктер - нысандар мен олардың атрибуттарын көрсететін сөздер, бірақ оларды белгілемейді. Негізгі есімдіктер келесі сызбаға сәйкес оңай есте сақталады:

11 Кесте

Жеке есімдік		Тәуелді есімдік	Өздік және күшейткіш есімдік
Кім? деген сұраққа жауап береді	кімге, кімге қатысты? кім туралы және т.б. сұрақтарға жауап береді	кімдікі? деген сұраққа жауап береді	Орыс тіліндегі <i>өзі, өзімдікі және т.б.</i> есімдіктерге сәйкес немесе орысша тәуелді <i>жуууну</i> сияқты өздік етістіктің жұрнағына сәйкес болады.

Жеке есімдік		Тәуелді есімдік	Өздік және күшейткіш есімдік
I мен	me мені маған	my mine менің менікі маған	myself
he ол	him оныкі оған	his his оныкі	himself
she ол	her оныкі оған	her hers ee	herself
it ол	it оныкі оған	its its оған оныкі	itself
we біз	us бізді бізге	our ours біздікі бізге біздікі	ourselves
you сіздер	you сізді сізге	your yours сіздікі сізге сіздердікі	yourself, yourselves
they олар	them оларды олар ға	their theirs оларға	themselves

Ескерне:

1. Ортаңғы есімді **it** барлық жансыз заттардың және кейбір тірі жандардың (жануарлар мен балалар) есімдеріне пайдаланылады; мысалы, орыс баласы деген сөзін салыстырыңыз, себеб ол да ортаңғы есімдік болып табылады). Сондықтан, орыс тіліндегі **it** есімдігін **ол, оны** ондағы зат есімге байланысты ауыстыруға болады:

We saw a flower. *It* was white. Біз гүлді көріп қалдық. *Ол* ақ түсті болды.
He took the book. *It* was new. Ол ктапты алды. *Ол* жаңа болды.

2. *My, his, her* және т.б. түрлері белгілі бір сөзбен бірге қолданылады. *Mine, his, hers* және т.б. дербес пайдаланылады, яғни, келесі зат есімсіз:

This is *my* book.
This book is
mine.

Бұл *менің* кітабым.
Бұл кітап *менікі*

3. Қазіргі ағылшын тілінде ешқандай сен есімі жоқ. Бір тұлғаға және көптеген адамдарға сілтеме жасау барысында, *you* есімдігі пайдаланылады, оны мәнмітінге байланысты *sіз* не *сен* деп аударылады.

Өздік және күшейткіш есімдіктерге байланысты Өздік және күшейткіш есімдіктерге қатысты бір тұлғаға *yourself*, ал бірнеше тұлғаға *yourselves* пайдаланылады —:

<i>Ask yourself.</i>	<i>Өзіңнен сұра.</i>
<i>Ask yourselves.</i>	<i>Өзіңізден сұраңыз.</i>

Келесі дәрежелерде есімдердің бакелесі сабақтарда талқыланады

Сан есім

Ағылшын тілінде, орыс тіліндегідей, сан есім есептік және реттік болып екіге бөлінеді.

Есептік сан есімдер (қанша?)		Реттік сан есімдер (нешінші?)
1	one (<i>бір</i>)	the first (<i>бірінші</i>)
2	two	the second
3	three	the third
4	four	the fourth
5	five	the fifth
6	six	the sixth
7	seven	the seventh
8	eight	the eighth
9	nine	the ninth
10	ten	the tenth
11	eleven	the eleventh
12	twelve	the twelfth
13	thirteen	the thirteenth
14	fourteen	the fourteenth
15	fifteen	the fifteenth
16	sixteen	the sixteenth
17	seventeen	the seventeenth
18	eighteen	the eighteenth
19	nineteen	the nineteenth
20	twenty	the twentieth
21	twenty-one	the twenty-first
22	twenty-two	the twenty-second
...
30	thirty	the thirtieth
40	forty	the fortieth
50	fifty	the fiftieth
60	sixty	the sixtieth
70	seventy	the seventieth

80	eighty	the eightieth
90	ninety	the ninetieth
100	a (one) hundred	the (one) hundredth
101	a (one) hundred and one	the (one) hundred and first
102	a (one) hundred and two	the (one) hundred and second
200	two hundred	the two hundredth
222	two hundred and twenty-two	the two hundred and twenty-second
1,000	a(one)thousand	the (one) thousandth
1,001	a (one) thousand and one	the (one) thousand and first
2,999	two thousand nine hundred and ninety-nine	the two thousand nine hundred and ninety-ninth
100,000	a (one) hundred thousand	the (one) hundred thousandth
1,000,000	a (one) million	the (one) millionth
2,000,000	two million	the two millionth
1,000,000,000	a (one) milliard	the (one) milliardth

Teen жұрнағы бар сан есімдердің соңғы буынныңдағы екпіні біріншіге қарағанда күштірек болады. Бірақ бұл сан есімдер зат есіммен пайдаланса, екпін бірінші буынға түседі, ал соңғысы екпінсіз қалады.

Салыстырыңыз:

four teen және *fourteen students*.

Жүздеген (мыңдаған, миллиондаған) арасында және келесі ондаған немесе бірліктердің соңында *and* қойылатына назар аударыңыз:

999	nine hundred and ninety-nine
9,009	nine thousand and nine
9,909,099	nine million nine hundred and nine thousand and ninety-nine

Hundred, thousand, million сан есімдер көпше түрде *-s* жалғауын қабылдамайды. Мың, жүз, миллиондаған сияқты нақтыланбаған санын белгілеу үшін пайдаланған кезде, олар зат есімнің санатына ауысып, *-s* жалғауын қабылдайды. Мұндай жағдайда, одан кейінгі зат есім *of*. ***thousands of students*** learn English көмекші сөзімен бірге жүреді.

Сан есімнен кейін пайдаланылатын зат есімдер көмекші сөзсіз пайдаланылады: three ***thousand*** students.

Реттік сан есімдер білдірілмей, тек түсіндірілсе де белгілі

артикілмен қолданылады.Егер реттік сан есімдер сан жүзінде берілсе, онда оның соңына әріптік жалғаулар тіркеледі.: *1st, 2nd, 3rd, 4th, 21st* және т.б.

Сан есімді пайдаланудың кейбір ерекшеліктері

Ағылшын тілінде орыс тіліндегідей беттерді, үйлерді және т.б. нөмірлеуде реттік емес, есептік сан есімдер қолданылады. Мұндай жағдайда есептік сан есімдер зат есімнен кейін қойылады, ал зат есімдер артикілсіз қолданылады:

Open your books at *page 10*.

Read *lesson one, part two, paragraph 3*.

Мерзімде қойлатын жылдар есептік сан есім ретінде белгілінеді. Төрт таңбалы сандарды оқу барысында оны екі сөзден ортасынан бөліп, әрқайсысын дербес сан ретінде оқиды:

1900 nineteen hundred

1901 nineteen one / nineteen hundred and one /
 nineteen hundred o [эи] one

2000 two thousand

2002 two thousand two

Year (*жыл*)сөзі сандық белгілеуден кейін қойылмайды, бірақ оның алдында қойылуы мүмкін:

It happened *in 1895*.

It happened *in the year 1895*.

Айдың сандары реттік сан есіммен белгіленеді:

May 22nd, 1951 May the twenty-second nineteen fifty-one

The twenty-second of May nineteen fifty-one

Күнді жазу тәртібі әртүрлі болады: *May 22, May 22nd, 22nd May, 22nd of May*.

Апта күндері мен айлар бас әріппен жазылады: *Sunday, May 22nd, 1951*.

Хатта аптаның күні, күні және жылы үтірмен бөлініп жазылады.

Телефон нөмірлерінде әрбір сан бөлек көрсетіледі.0 саны оәріпі сияқты оқылады[эи]:

140-6584

one four o six five eight four

Бөлшектік сандар (жай және ондық)

Қарапайым бөлшектерде сан есім *сандық сан есім* болса, ал бөлгіш — *реттік* болады:

1/5 one fifth

3/5 three fifths

Назар аударыңыз! Егер сан есім бірліктен көп болса, онда бөлгіш -s көптік жалғауын алады. Сондай-ақ естеріңізге сақтаңыздар, 1/2 және 1/4 бөлшектер екекше түрде беріледі, яғни:

1/2 a/one half [ha:f]
1/4 a/one quarter ['kwɔ:tə]

Бөлшек сан есімнен кейін тұратын зат есімдер жекеше түрде болады, ал араласқаннан кейін—көпше түрде болады:

3/5 metre three fifths of a metre

2 1/4 metres two and a quarter metres; two metres and a quarter Ондық бөлшектегі бөлшек тұтас саннан бөлінеді, ал нүктесі *point*.деп оқылады. 0 саны *o* [эи] инемесе *nought* [no:t] деп оқылады.:

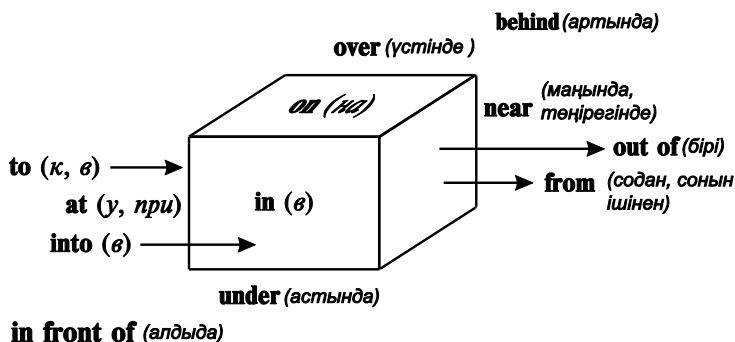
0.5 point five
o/ nought point five
0.005 point o / nought o / nought five
o/ nought point o / nought o / nought five
1.02 one point o / nought two

Ескерту. Американдық ағылшын тілінде нөл *zero* ['zi@r@u] деп жазылады. Ондық бөлшектерді *point* сөзінің алдында оқығанда, сәл іркіліп айтыладды. Егер (қарапайым немесе ондық) бөлшектерде бүтін бірліктер болса, ондағы зат есімдер көпше түрінде болады:

0.5 centimetre nought point five of a centimetre
2.5 centimetres two point five centimetres
Пайыздар белгіленеді
2.5% two point five per cent
40% forty per cent

Көмекші сөз

Негізгі көмекші сөздерді пайдалану орны мен бағыты келесі сызбадай көрсетуге болады:

Тағы да бір ескерілетіні, ағылшын тіліндегі көмекші сөзі бірнеше мағынаны ашып, орыс тіліне аударылады. Айта кету керек, ағылшын тілінде де бірдей сөздер алдын-ала бірнеше мағынаны білдіріп, орыс тіліне аударылады. Атауы бар ұсыныстардың комбинациясы тұтастай есте сақталуы керек:

at night — түнде *at five o'clock*
— *сағат бесіне* *in two hours* —
екі сағаттан соң *by five*
o'clock — *сағат беске қарай*

He is *in* the room.
The pictures are *on* the wall.
The rug is *under* the table.
The table is *at* the window.
We live *near* the river.
They went *to* London.
She came *into* the room.
He came *from* Moscow.
We went *out of* the house.
She took the rug *from under*
the table.
The shop is right *in front of* you. He
was hiding *behind* the house. There
is a lamp *over* the table.

on the table — *үстелде* *on*

Sunday — *жесексенбіде*

at the door — *есік алдында* *at*

the meeting — *жиналыста* *at*

school — *мектепте*

Уақыттың негізгі көмекші
сөздері:

in summer — жазда *in April* —

бәйізде *on Thursday* —

бейсенбіде *in the morning* —
таңертең

Ол бөлмеде.

Қабырғадағы суреттер.

Кілем үстел астында.

Терезенің терезесі.

Біз өзеннің жанында тұрамыз.

Олар Лондонға кетіп қалды.

Ол бөлмеге кірді.

Ол Мәскеуге келді.

Біз үйден шығып кеттік.

Ол үстелдің астынан кілем
алды.

Дүкен алдыңызда.

Ол үйдің артында жасырынып
жүрді.

Шам үстел үстінде тұр.

Басқа да таралған көмекші сөздер:

with— бірге; *without*— жоқ;

by— жанында; (белгілі бір уақытқа қатысты); авторға, құралға,
себепке, көзіне көрсетеді; (a novel *by* Tolstoy — Толстой романы, *by*
train — пойызбен, *by experience* — тәжірибесі бойынша); *for*— үшін.

Көптеген етістіктер ағылшын тілінде кейбір алдын ала айтылған
сөздермен біріктіріледі. Олар көбінесе орыс тіліндегі ұсыныстарға
сәйкес келмейді және оларды есте сақтау керек. Мысалы: қарау — *to*
look at үміттену — *to hope for*.

Кейбір ағылшын етістіктері алдын-ала талап етпейді, бірақ орыс
тілін аударғанда оларды алдын-ала қажет етеді: жауап беруге - кіруге
жауап беру – енгізу.

Сондықтан, келешекте тек қана етістіктерге ғана емес, сонымен
бірге қандай алдын-ала қолдануға да назар аударыңыз.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ МЕН ТАПСЫРМАЛАРЫ

1. Жеке, иелік, рефлексиялық және күшейтетін шараларды тізіңіз.
2. Қалай есімдік, ол идлифтердің екі нысаны - есімдер мен екінші тұлғаның формасы?
3. Сандық және реттік сандар қалай қалыптасады?
4. Сандарды жазғанда қандай белгілер қолданылады?
5. Қарапайым және ондық бөлшектері қалай қалыптасады?
6. Бөлмелерде (беттерде, үйлерде және т.б.) және күндерде реттік және сандық нөмірлер қалай пайдаланылады?
7. Орны мен уақытының ең көп тараған предлогы қандай? Олар айтқан негізгі мағынасы қандай?
8. Алғашқы етістіктерді қолдану туралы не білесіз?

READING PRACTICE

My Day

Yesterday was a very hard day for Dima Yaroslavtsev. He stood up too late and didn't have his breakfast. He went to college and remembered that he had left his pencil case at home. Besides, he said some unpleasant words to his friend and offended him.

"Misfortunes never come alone," thought Dima when he came home, "the day is spoiled."

Today Dima's father, Sergey Vassilievich, got up at a quarter to seven and did his bed. Then he took a shower, brushed his teeth, dressed and packed his briefcase for work. "Have you brushed your teeth?" he asked his son. "Yes, I have done it. I'm also ready. Let's go and have breakfast."

The day was very good for Dima. He came to college in time, and he was ready to answer any question the teacher asked.

Today he had the classes of mathematics, Russian, English and physics. It was very difficult to study because there were many new things. But the textbooks were good, and the tasks were clear. His groupmate Igor didn't study maths well at school, so he didn't understand the new material. But the teacher patiently explained, and everybody understood the task.

After classes, the students went to different hobby groups. Dima is fond of computers, so he went to the programming club.

There are ten students in the club besides him. Today the topic was cycles. At home, Dima rewrote one of the programs and inserted a cycle there. The program began to work better.

After the club, Dima went home and had dinner. All the family were together, except Father, who was still at the plant. They discussed the events of the day.

After dinner, Dima had a rest, did his homework, read books from the college library. Then his college friends phoned him and called him for a walk.

When he came back, he had supper, got ready for the next day and went to bed.

This time, he was satisfied with his day and decided to plan it carefully in the future.

Active Vocabulary

alone [ə'ləʊn] біреу
answer ['ɑ:nsə] жауап
ask [ɑ:sk] сұрау
besides [bi'saɪdz] сонымен қатар
breakfast ['brekfəst] таңғы ас
briefcase ['bri:fkeɪs] портфель
brush [brʌʃ] тазалау
class [klɑ:s] сабақ, сынып
clear [kliə] ашық, түсінікті;
тазалау
club [klʌb] клуб
decide [di'saɪd] шешу
difficult ['dɪfɪkəlt] күрделі
dinner ['dɪnə] түскі ас, кешкі ас
discuss [dɪs'kʌs] талқылау
event [ɪ'vent] оқиға
except [ɪk'sept] бұдан өзге
explain [ɪks'pleɪn] түсіндіру
future ['fju:tʃə] болашақ
hobby ['hɒbi] әуестігі
insert [ɪn'sɜ:t] қою
maths [mæθs] математика
offend [ə'fend] ренжіту

pack [pæk] қаптау
pencil case ['pensl keɪs] пенал
quarter ['kw:tə] тоқсан
ready ['redi] дайын
remember [rɪ'membə] есте сақтау
rewrote [ri:'rəʊt] *past om* rewrite
[ri'raɪt] көшіріп жазу
satisfy ['sætɪsfaɪ] қанағаттандыру
shower [ʃaʊə] душ
spoil [spɔɪl] бүлдіру
supper ['sʌpə] кешкі ас
task [tɑ:sk] тапсырма
tooth [tu:θ] тіс (*pl* teeth)
textbook ['tekstbʊk] оқулық
today [tə'deɪ] бүгін
topic [tɒpɪk] тақырып
up [ʌp] жоғары
who [hu:] кім
word [wɜ:d] сөз
yesterday ['jestədi] кеше

VOCABULARY EXERCISES

Time

1. Translate the following phrases into Russian.

A quarter to seven, five o'clock, half past eight, one a.m., twenty to three, a quarter past six, five past eleven, ten thirty p.m.

2. Tell the time in English.

10:03, 2:59, 10:00, 15:25, 3:06, 4:15, 8:45, 11:55, 16:20.

3. Answer the following questions.

1. When do you usually get up?
2. When do the lessons at college start?
3. When do you have lunch?
4. When do you come home after classes?
5. When do you start doing your homework?
6. When do you go to bed?

4. Translate the following phrases into English.

Тоғыз жарым, алтыға он бес минут қалды, түнгі сағат екі, жетіден он бес минут кетті, оннан жиырма минут кетті, төртке екі минут қалды.

5. What time is it now? When will the lesson be over?

Active Vocabulary

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words and phrases from English into Russian.

Today, ready, club, up, besides, decide, brush, tooth, ask, class, dinner, yesterday, breakfast, remember, pencil case, say, word, offend, alone, spoil, quarter, wash, pack, suitcase, answer, philosophy, difficult, textbook, task, clear, maths, material, explain, hobby, rewrite, insert, except, who, still, discuss, event, supper, satisfied, future.

2. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) prepared
- 2) the first meal of the day
- 3) a book that teaches somebody about a subject
- 4) not simple
- 5) to write once again

3. Give English equivalents for the following words.

Бүгін, клуб, жоғарыдан, шешеді, щетка, тіс, сұрақ, класс, кешкі, кеше, есіңізде болсын, қарындаш ісін айту, сөз айту, ренжіту, біреуін бұзу, квартал, жуу, орау, жауап, философия, тапсырма, математика, Түсіндіреді, хобби, қоспағанда, талқылау, кешкі, болашақ.

4. Insert prepositions or post-verbal adverbs.

1. Yesterday was a very hard day _ Dima Yaroslavtsev.
2. He stood _ too late.
3. He went__ college and remembered that he had left his pencil case home.

4. Today Dima's father, Sergey Vassilievich, got _____ a quarter seven, did his bed, took a shower, brushed his teeth, dressed and packed his briefcase _____ work.
5. He came _____ college _____ time, and he was ready to answer any question the teacher asked.
6. Igor didn't study maths well _____ school.
7. Dima is fond _____ computers, so he went _____ the programming club.
8. There are ten students _____ the club _____ him.
9. His college friends phoned him and called him _____ a walk.
10. This time, he was satisfied _____ his day and decided to plan it carefully _____ the future.

SPEAKING EXERCISES

1. Answer the following questions.

1. Do you like to get up early in the morning?
2. Do you have time to take breakfast before lessons?
3. Do you have much free time?

2. Discussion.

1. Does planning your day help to solve all the problems?
2. What makes every day of your life interesting?
3. Free time spent together with the family — your experience.

WRITING EXERCISES

1. **Plan your day. Make a plan for tomorrow. Try to follow the plan. What results have you got? Write an essay about your experiences.**
2. **Write a letter to your foreign pen friend about your ordinary day.**

10-сабақ

Грамматика:	Есімдік
Мәтін:	My Friends

Есімдік

Соңғы сабақта жеке, иелік және қайтарым есімдік қарастырылды. Біз көбінесе ағылшын тілінде кездесетін есімшелердің басқа санаттарын береміз.

Сілтеу есімдігі

Единственное число
this [ðɪs] — этот, эта, это
that [ðæt] — тот, та, то

Множественное число
these [ði:z] — эти
those [ðəʊz] — те

Сұраулы-қатыстық есімдіктер

who— кім
which— қайсы
 шатастырмаңыз)

whom— кімді
that— қайсысы (*that*— анау есімдігімен

whose— кімдікі

Белгісіздік есімдіктер

some
any

no
every
all
other, another
both

some, any no және *every* есімдіктері *body, thing* немесе *one* бірлесіп күрделі есімдіктер құра алады:

somebody, someone; something	<i>біреу, бірдеңе</i>	Нақтылау сөйлемдерінде қолданылады
anybody, anyone; anything	<i>Біреу, бірдеңе</i>	Сұраулы және болымсыз сөйлемдерде қолданылады
nobody, no one; nothing	<i>ешкім, ештеңе</i>	

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ МЕН ТАПСЫРМАЛАРЫ

1. Ағылшын тіліндегі көркем әдебиет дегеніміз не?
2. Олар ресейлік демонстранттарды қалай атайды?
3. Ағылшын тіліндегі сұранымдық есімдік деген не? Бұл топ есімінің аты

не туралы айтады?

4. Анықталмаған және теріс есімдік тізімі.
5. Сөйлемнің қандай түрлерінде біз есімізді қолданамыз *any, anybody, anything, nobody, nothing*?
- 6.

READING PRACTICE

My Friends

Friendship means very much in your life. You realize it fully when you think how you can live without your friends. In many cases, it's unimaginable. That's why the Englishmen say, "A friend in need is friend indeed".

The borderline between friends and acquaintances is different in Russian and English culture: Russians often say that close friends are not numerous. You have only from one to three true friends whom you can confide in and share all your troubles with. All the others are just those with whom you can spend free time or discuss recent news and popular films.

Whereas Englishmen think that anyone with whom you are on good terms is your friend. American view on friendship is even more exaggerated. But, as you know, "So many countries, so many customs". Even friendship is different in different countries...

As for me, all my friends and acquaintances can be subdivided into three different groups. Firstly, there are those whom I have known for a very long time, sometimes even since before school. Those friends are not many, but my best friend is among them. Secondly, there are my school friends. We have been together for so many years that we have very much in common. This fact unites us. And lastly, there are my college friends. We know each other for a short time, but still we are friends, because our interests are similar.

For each person, the classification may be different. As my father served in the army, he has had many friends since then. They are from all parts of our country! It is friendship that makes us stronger!

I would like to speak about my closest friend. His name is Sergey. We have known each other since early childhood. When we were boys, we went to the country together, played tennis, swam in the river and had fun. We studied in the same school and often helped each other in our homework. When I was a teenager, I had many problems and questions without answers, and I always turned to Sergey for help. I also supported him when he needed it.

Now we see each other not so often, because we don't study together. But we are still very good friends, who will never betray each other.

Active Vocabulary

acquaintance [ə'kweintəns] таныс	other ['ʌðə] басқа
among [ə'mʌŋ] арасында	popular ['pɒpjələ] танымал
anyone ['eniwʌn] кім болса да	realize ['riəlaɪz] түсіну
army ['ɑ:mi] армия	recent ['ri:snt] соңғы
betray [bi'treɪ] сату	(the) same [seɪm] дәл сол
between [bi'twi:n] арасында	secondly ['sekəndli] екінші кезекте
borderline [bɔ:dalaɪn] шекара	serve [sɜ:v] қызмет ету
childhood ['tʃaɪldhʊd] балалық шақ	share [ʃeə] бөлісу
confide (in) [kən'faɪd] доверять	similar ['sɪmɪlə] ұқсас
custom ['kʌstəm] дәстүр	strong [strɒŋ] күшті
even ['i:vən] даже	study ['stʌdi] меңгеру
exaggerate [ɪg'zædʒəreɪt] асыра сілтеу	subdivide [sʌbdɪ'vaɪd] бөлу
fact [fækt] факт	support [sə'pɔ:t] қолдау
firstly ['fɜ:stli] біріншіден	teenager ['ti:neɪdʒə] жасөспірім
friendship ['frendʃɪp] достық	terms [tɜ:mz] қарым-қатынас
fun [fʌn] көңіл көтеру	trouble ['trʌbl] апат
help [help] көмек	true [tru:] нағыз
indeed [ɪn'di:d] іс жүзінде	unimaginable [ʌnɪ'mædʒɪnəbl] ақылға қонымсыз
lastly ['lɑ:stli] ақыры соңында	unite [ju:'naɪt] біріктіру
news [nju:z] жаңалықтар	whereas [weə'r'æz] дәл сол кезде
numerous ['nju:mərəs] көптеген	whom [hu:m] кімді, кімге
only ['əʊnli] тек	

VOCABULARY EXERCISES

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words and phrases from English into Russian.

Realize, unimaginable, indeed, borderline, between, numerous, only, true, confide (in), share, trouble, discuss, recent news, whereas, anyone, terms, exaggerate, custom, subdivide, among, serve in the army, betray, support.

2. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) real or correct; telling what actually exists or happened
- 2) to divide again into smaller parts
- 3) to do harm when somebody is expecting your support
- 4) to make something seem bigger or better or worse than it really is
- 5) to talk with somebody about something

3. Give English equivalents for the following words.

Сату, тіпті, қолдау, қиындық, ең алдымен, кім қолайлы, жасөспірім, түсініксіз, достық, таныс, арасында, күшті.

4. Use the vocabulary of the lesson in the following sentences.

1. He is a reliable friend. He never _____ me.
2. When Jane said that the film was popular, she _____ a little.
3. Did you draw a lot in your _____ ?
4. He's so kind, he always _____ me and his experience.
5. Have you heard the _____ news?
6. I see you are in trouble. Do you need my _____ ?
7. Is it a _____ of this nation to get up early in the morning?

5. Paraphrase the words in italics using the Active Vocabulary. Make other changes in the sentence if necessary.

1. There are *many* mistakes in your dictation.
2. Is he *really* a good friend?
3. Jack *understood* that he was late for the lesson.
4. The last *information* about him was that he had gone to Italy.
5. He *gave* me his money as I was in *a difficult situation*.

6. Insert prepositions or post-verbal adverbs.

1. The Englishmen say, "A friend _____ need is a friend indeed."
2. I can confide _____ all my friends.
3. Do you know each other _____ a long time?
4. When we were boys, we went _____ the country together, played tennis, swam _____ the river and had fun.
5. Usually a person has only _____ one _____ three true friends.
6. Are you _____ good terms _____ your cousin?
7. you know, the Earth rotates (вращается) round the Sun.

7. Translate the following text into English.

Мен сізге досым туралы айтып бергім келеді. Оның есімі Виктор. Біз мектеп күндерінен бастап таныспыз. Балалық шақта біз жиі бірге қыдырып, кинотеатрға және жүзуге де бірге баратынбыз. Мен жасөспірім кезімде Виктор менің өмір туралы кез-келген сұрақтарыма жауап беруге дайын болды. Қазір біз колледжде оқимыз және әлі де жақсы доспыз. Достық менің өмірімде үлкен мағынаға ие.

SPEAKING EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

1. Does the author think that friendship means very much in your life?

2. What is the borderline between friends and acquaintances in Russian culture?
 3. Where is this borderline in English culture?
 4. How many groups of friends does the author distinguish?
 5. Is the first group big?
 6. Why does the author have much in common with the second group of friends?
 7. What does the author say about his college friends?
 8. Why does the author mention his father?
 9. How long has the author known his best friend?
 10. Do they see each other very often now?
2. **Use these questions to retell the text.**
 3. **Speak about your friends or about your best friend.**
 4. **Discuss the following topics.**
 1. Do children make friends easier than grown-ups?
 2. “Be slow in choosing a friend, slower in changing” (a quotation).
 3. Is there anybody who thinks that you are his best friend?
 5. **Make up dialogues on the following topics.**
 1. You invite your friend to watch a film.
 2. You ask your friend about his favourite book.
 3. Your friend asks you how you like to spend your free time.

WRITING EXERCISE

Write an essay on one of the following topics.

1. My best friend.
2. “A friend in need is a friend indeed.”
3. A holiday with my friends.

11-сабақ

Грамматика: Шақтарды келісу. Төлеу сөз
Мәтін: Guests

Шақтарды келісу

Егер негізгі сөйлемнің негізі қазіргі уақытта (Presenter) немесе болашақта (болашақ) тұрса, онда бағынысты

Ұсыныс мағынада талап етілетін кез келген уақытта болуы мүмкін. Егер негізгі сөйлемнің негізі бұрынғы шиеленістің (Өткен) қандай да бір нысаны арқылы көрсетілсе, онда бағынатын тармақтың предикаты да өткен уақыттың бір түрі арқылы көрсетілуі керек. Салыстырыңыз: Осылайша, егер негізгі сөйлемдегі предикат өткен шиеленістігі етістікте болса, онда бағынатын тармақта ол пайдаланылады:

•• мезгілде бір мезгілді көрсету - өткен (қарапайым немесе үздіксіз - әрекеттің түріне байланысты);

He says (that) he	goes there.	(Present)
	went there.	(Past)
	will go there.	(Future)
Ол айтады, ол	барды	
	онда барды	
	онда барады	
He said (that) he	went there. had	(Past)
	gone there.	(Past Perfect)
	would go there.	(Future in the Past)
Ол айтты, ол	барды	
	онда барды	
	онда барады	

•• артықшылығын білдіру - Past Perfect (немесе Past Perfect Continuous - әрекеттің түріне байланысты); • Болашақ әрекеттерді білдіру — *Future in the Past* (бұрынғы болашақ). Ол барлық топтар үшін әдеттегі болашақ сияқты принциппен қалыптасады, тек қана қосалқы етістіктер тиісінше және тиісінше өзгеруі керек.

Ескерту: Өткен Мінсіз пішін қолданылған уақыт көрсетілсе қолданылмайды. Уақыттың көрсеткіші бұл әрекеттің бұрынғы кезеңде болғандығын, сондықтан Past Perfect өткенін түсіндіреді, бұл әрекеттің бұрын-соңды болмаған уақытқа дейін болғанын білдіреді, бұл қажеттілік жоқ. Салыстырыңыз:

He says he went there in 1999. He said he went there in 1999.

• Уақытты теңестіру қолданылмайды:

• егер бағынатын тармақ кейбір әмбебап ақиқатты немесе заңды білдірсе:

Scientists realized that Ғалымдар жер дөңгелек екеніні анықтады. the Earth is round.

• егер бағынатын тармақ шартты ұсыныс болса, онда ол екіталай немесе іске асырылмаған («Шартты сөйлемдер» бөлімін қараңыз):

Бізде уақыт болса, онда ол баратындығын білеміз.

Бізде уақыт болса, онда ол баратын еді.

Төлеу сөз

Төлеу сөз, тікелей сөйлеуге қарағанда, сөйлейтін сөздерді емес, олардың мазмұнын жеткізбейді. Жанама сөйлеммен сөйлемді тиісті түрде құру үшін тікелей сөйлеуді жанама сөзге аударғанда пайда болатын үш негізгі жағдайды білу қажет:

- Хабарлама (Ол айтты / деді және т.б., бұл ...);
- Сұрақ (Ол сұрады / білгісі келді / сұрады және т.б.);
- Сұрау немесе тапсырыс (Ол сұраған / тапсырыс беріп / тапсырыс берген және т.б.).

Тікелей жанама сөйлеуге көшу келесідей:

1. Хабарлама.

Төл сөз: He *said*, "I go there."

Төлеу сөз: He *said* (that) he *went* there.

Мысалдан көріп отырғанымыздай, тікелей сөйлеу белгілері (үтір және тырнақшалар) жоқ және уақытты үйлестіру заңы қолданылады.

2. Сұрақ.

Жанама сөйлеуге аудару ережелерінің тұрғысынан алғанда, барлық сұрақтарды екі топқа бөлуге болады.

Сұрақ сөзсіз мәселе: бірлестіктің қолданылуы ма, әлде ол орыс тілінде бөлшектерге теңдей ме?

Төл сөз: He *asked*, "Do you go there?"

Төлеу сөз: He *asked* if they *went* there.

мұнда сөздердің тікелей айтылу тәртібі (предикаттың алдында тұрған мәселе), сондай-ақ уақытты үйлестіру заңы.

Сұрақ сөзі бар мәселе: бұл жағдайда сұрақ сөзі біріктіруші элемент рөлін атқарады. Мұнда да сөздердің тікелей тәртібі және уақытты салыстырып тексеру заңы бар. Төл сөз: He *asked*, "When do you go there?"

Төлеу сөз: He *asked* when they *went* there.

3. Сұрау немесе тапсырыс.

Өйткені, иминациялық көңіл-күйде инфинитивті (етістің белгісіз формасы) пайдаланылады, уақытты үйлестіру қажет емес:

Төл сөз: He *said* to them, "Go there."

Төлеу сөз: He *told* them to go there.

Кері үлгіде:

Төл сөз:

He said to them, “Don’t go there.”

Төлеу сөз:

He told them not to go there.

Егер тікелей сөйлемде көрсетілген уақыт пен орын жанама сөйлеуге ауысу барысында өзгерсе, онда орын мен уақытты келесі ауыстыру, сондай-ақ көрсетілім есімдік орын алады:

Төлеу сөз

now
today
tomorrow
the day after tomorrow
yesterday
the day before yesterday
last night
ago
next year last year here
this these

Төл сөз

then
that day, at the time the next day
two days later, in two days’ time
the day before, on the previous day
two days before
(on) the previous night
before
the next year, the following year
the previous year
there
that
those

Бірақ егер уақыт пен орын тікелей сөйлеу үшін жанама сөйлеу үшін бірдей мағына болса, онда ешқандай ауыстырудың қажеті жоқ. Мысалы, егер адам айтады: Мен ертең мен сөйлескен қатысушыларға келсем, мұнда және ертеңдеген сөздердің мағынасы бірдей, сол кезде оларды келесі күні өзгерту керек емес: *He said he would be here tomorrow.*

Ауыстыруды ұйғарымдар ертең осында болған жағдайда және басқа күн мен орынға ауыстырған жағдайда жасалуы керек: He said he would be there the next day.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Уақытты салыстырудың ережесі қандай?
2. Бір мезгілде, алдыңғы және болашақтағы әрекеттерді көрсету уақытын үйлестіруде қандай уақытша нысандар қолданылады?
3. Өткен Мінсіз формасы қандай жағдайларда қолданылмайды?
4. Хабарды, сұрақты, сұранысты немесе тапсырысты беруде жанама сөз қалай құрылады?
5. Жіберілген сөз сөйлемдегі сөздердің тәртібіне қалай әсер етеді?
6. Орны мен уақытының нақыштары жанама сөйлеуде, сондай-ақ көрнекі есімді қалай өзгереді?
7. Қандай жағдайларда оларды ауыстырмайды?

READING PRACTICE

Guests

There are many holidays during the year. But besides national holidays, there are family holidays. If someone in your family has a birthday, a name day or a wedding anniversary, this is just the time when he receives guests and has a party to celebrate this holiday together. Your friends may invite you on one of such occasions as well. Going to a party in Russia is associated with food, presents, greeting cards and congratulations.

When you are going to have a party, it's just the time to tidy up the room. It includes polishing the floors, vacuum cleaning the carpets and dusting the furniture. For some occasions, you need to decorate the flat.

Then you must think about inviting guests. This can be done over the telephone or by invitation letter. There are other ways as well. The invitation may be accepted or refused. (If it is you who are invited, and you want to refuse an invitation, you should do it very politely and tactfully.)

The day before the party, it's time to go to a supermarket and buy all the products you need for cooking. This day, you can also start cooking something.

The next day, everything must be ready for the party to start. The guests come, give presents to the host, and then comes the time for the meal and entertainment.

When the party is over, you have to wash the dishes. But you are not gloomy, because you know you had had a great day!

Active Vocabulary

accept [ək'sept] қабылдау
anniversary [æni'vɜ:səri] мерейтой
associate [ə'səʊʃiət] қауымдасу
birthday ['bɜ:θdeɪ] туған күн
buy [baɪ] сатып алу
card [kɑ:d] карточка, құттықтау хат
carpet ['kɑ:pɪt] кілем
celebrate ['selɪbreɪt] тойлау
congratulation [kəŋgrætʃə'leɪʃən] құттықтау
cook [kʊk] дайындау
decorate ['dekəreɪt] сәндеу
dust [dʌst] шаң сүрту
entertainment [entə'teɪnmənt] көңіл көтеру

floor [flɔ:] пол
food [fu:d] ас
furniture [fɜ:nɪtʃə] жиһаз
gloomy ['glu:mi] көңілсіз
greet [gri:t] сәлемдесу
guest [gest] қонақ
holiday ['hɒlɪdeɪ] мереке
include [ɪn'klu:d] қосу
invitation [ɪnvi'teɪʃən] шақыру
letter ['letə] хат
meal [mi:l] ас
name day ['neɪm deɪ] туған күн
occasion [ə'keɪʒən] оқиға
party ['pa:ti] отырыс, қонақтар
polish ['pɒlɪʃ] жылтырату
polite [pə'laɪt] сыпайы
present ['preznt] сыйлық, подарок

product ['prɒdʌkt] продукт
receive [rɪ'si:v] получать
refuse [rɪ'fju:z] отказываться

tactfully ['tæktfəli] тактично
wedding ['wediŋ] свадьба

VOCABULARY EXERCISES

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words from English into Russian.

Party, invitation, birthday, wedding, anniversary, receive, guest, celebrate, holiday, associate, congratulate, include, carpet, letter, accept, refuse, polite, tactful, host, entertainment.

2. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) a request for someone to come to a party
- 2) the ceremony when a man and a woman get married
- 3) something that entertains people
- 4) to connect one thing with another in your mind
- 5) a written message sent to another person
- 6) a person who is invited
- 7) having good manners

3. Give English equivalents for the following words.

4. Туған күнді, мерейтойды, хатты, қонақты, сыпайы, сыпайылықты қабылдау, белгілеу, қауымдастыру, құттықтау, қосу, қабылдау, қабылдамау, шақыру. Use the vocabulary of the lesson in the following sentences.

1. Ann has a ___ today. She is 10 years old — it's her ____ . She has a today. She _____ all her friends to this party. At 5 o'clock, the guests come and ___ her on her birthday.

2. The 9th of May is a national ____ . In 2015, we celebrated the 70th of the Victory in the Great Patriotic War. I _____ this holiday with my great-grandfather: he is a veteran.

3. When someone ___ you to a party, you can _____ or ___ this invitation.

5. Paraphrase the words in italics using the Active Vocabulary. Make other changes in the sentence if necessary.

1. The 1st of March for me *means* the beginning of spring.
2. I invited her to the cinema, but she *said No*.
3. Going to a picnic means a lot *of fun*.
4. Did the teacher *add* you to a list of people who go on an excursion at this weekend?
5. My brother *has good manners*.

6. Insert prepositions or post-verbal adverbs.

1. There are many holidays __ the year.
2. If you have a party, you must tidy __ a room.
3. You can invite guests _ the telephone or ____ invitation letter.
4. The guests come and give presents__ the host.
5. When the party is __, you have to wash up.
6. The day __ the party it's time to go to the supermarket.
7. Does anyone __ your family have an anniversary this year?

7. Translate the following text into English.

Кеше Петрдің туған күні болды. Ол 17 жаста еді. Көптеген достарын үйіне шақырды, олар бәрін бірге атап өтті. Кейбір достар келіп, шақырудан бас тарта алмады, бірақ Петя сыпайы және сыпайы болғандықтан, ол қорықпады (ешкімді ренжіткен жоқ). Бұл керемет күн болды!

SPEAKING EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

1. When do people usually invite guests?
2. What is a party associated with in your country?
3. What is the first thing to do if you want to invite guests?
4. In what ways can we invite guests?
5. The day before the party is a busy time, isn't it? Why is it so?
6. What does the party itself consist of?
7. Does the author of the text think that the time after the party is sad?
And what's your opinion?

2. Use these questions to retell the text.

3. Speak about your preparations for a party.

4. Discuss the following problems. Use Internet resources to collect extra information.

1. Parties in different countries and their peculiarities.
2. How to behave when you are at a party (English and Russian etiquette).
3. The rules of giving presents. What present to give and not to give.

5. Make up dialogues on the following topics.

1. Choosing a present for your friend.
2. The doorbell rings. Your friend comes to your birthday party.
3. Inviting your friend to a party.

WRITING EXERCISES

1. Look at the examples on p. 199 and write an invitation card to your friend.
2. Look at the examples on p. 200 and write a letter of acceptance or refusal to an invitation.
3. Look at the examples on p. 201 and write a postcard congratulating your friend on his/her birthday.
4. Look at some examples and write a recipe of your favourite dish.
5. Write an essay on one of the following topics:
 1. An ideal guest.
 2. My favourite family holiday.
 3. A family party that I'll remember all my life.

12-сабақ

Грамматика:	Пассивті етіс
Мәтін:	My College

Пассивный залог

Ағылшын тілінде екі етіс бар: Active Voice және Passive Voice Бұл кітап ағылшын тіліне ұқсас термин пайдаланады. Пассивтік етіске сәйкес, субъект немесе адам тағайындаған нәрсе іс-әрекетті өзі жасамайды, бірақ біреудің әрекетін сезінеді. Салыстырыңыз:

Active Voice: Студенттер (*бастауыш*) жұмысты орындады.
Passive Voice: Жұмыс(*бастауыш*) студенттермен орындалған.

Ағылшын тіліндегі пассивті дауыс, қосалқы етістіктің болуы (болуы) және Participle II-нің етістіктің нысаны ретінде қалыптасады. Уақытты өзгертуге арналған етістікте be адамдарға және сандарға байланысты, сондай-ақ есімше өзгермейді.

Пассивті етістергі етістік түрлері

Simple	Present	The song <i>is sung</i> by the students.	Бұл әнді студенттер айтады.. (Бұл ән студенттермен
--------	---------	--	---

Simple	Past	The song <i>was sung</i> by the students.	Бұл әнді студенттер айтқан болатын. (Бұл әнді студенттер айтатын).
	Future	The song <i>will be sung</i> by the students.	Бұл әнді студенттер айтатын болады.
Con- tin- uous	Present	The song <i>is being sung</i> by the students.	Бұл өлеңді студенттер өздеріне айтады (Бұл әндер студенттер тарапынан қойылады).
	Past	The song <i>was being sung</i> by the students.	Бұл әнді студенттер (сол кезде) орындады. (Бұл ән студенттерге айтылды).
	Future	—	—
Perfect	Present	The song <i>has been sung</i> by the students.	Ән (қазірдің өзінде) студенттердің орындауында .
	Past	The song <i>had been sung</i> by the students.	Ән (қазірдің өзінде) студенттермен орындалып қойды.
	Future	The song <i>will have been sung</i> by the students.	Ән (қазірдің өзінде) студенттермен орындалып қояды.

Топтың пассивті кезеңдеріндегі белсенді дауысқа қарағанда *Perfect Continuous*, сондай-ақ, уақыт *Future Continuous* не қолданылады. *Future Continuous* и *Future Perfect Continuous* орнына *Future Simple* қолданылады:

The books *will be sold*
сатылатын болады.
from 11 till 14.

Кітаптар 11-ден 4-ке дейін

Present пен *Past* орнына *Perfect Continuous* орнына *Perfect* мезгілдері қолданылады:

The books *have been sold*
сатылып жатыр.
for two hours.

Кітаптар екі сағат бойы

Белсенді дауыс сияқты, бірінші қосалқы етістіктен кейін орналасқан *not* бөлшектердің көмегімен, пассивті дауыспен теріс болып қалыптасады:

The work *has not been done*.

Жұмыс орындалмаған.

Пассивті сауалнамада бірінші көмекші етістік субъектіге қойылады:

Will the work have been done? Жұмыс орындалып қояды ма?

Сұрақ-теріс пішінде (ағылшын тілінде ол орыс тіліндегідей емес, сұрақ қойылғанын ұмытпаңыз), бөлшектерді тақырыптан кейін қоюға болмайды, бірақ қысқартылған түрінде көмекші етістікпен біріктіріледі (қысқартулар үшін «Сұрақ-жауап және теріс сөйлемдер» бөлімі):

Will the work not have been done? *Сонда жұмыс орындалмайды ма?*

Won't the work have been done?

The plan was discussed by the Жоспар студенттермен талқыланды.
students.

We draw *with a pencil*. Біз қарындашпен сурет саламыз.

Жалпы алғанда, ағылшын тілінде пассивті дауысты пайдалану орыс тіліндегі пассивті дауысқа қарағанда кеңірек. Пассивті дауыспен, мысалы, мына етістіктер қолданылады *to answer* (*отвечать*), *to help* (*помогать*), *to speak* (*разговаривать*), *to look at* (*смотреть на*), *to send for* (*посылать за*), *to influence* (*влиять*) және т.б.

The question was answered. Сұраққа жауап берілді.
He will be helped by his friends. Оған достары көмектеседі.
The doctor has been sent for. Дәрігерге адам жіберді.

Ағылшын тіліндегі кейбір етістіктер өздерінен кейін және тікелей қосылыс және жанама болуы мүмкін. Мысалы: біреуге (тікелей қосылуға) біреуге беру (жанама қосу):

We gave the students the book. Біз студенттерге кітаптар бердік.

Бұл етістіктердің көбісі екі пассивті дизайнда қалыптасуы мүмкін: тікелей пассивті (тікелей комплемент субъект болып табылады) және жанама (жанама комплемент субъектке жатады):

The book was given to him. (*тікелей пассив*)
He was given the book. (*жанама пассив*)

Мұнда мына етістіктер жатады: *to give*, *to ask*, *to invite*, *to offer*, *to order*, *to show*, *to tell*, *to teach*, *to refuse* др.

Жанама емес пассивті етістіктермен то жанама қосымша талап ететін етістіктермен пайдаланылмайды: *to explain something to somebody біреуге бірдеңе түсіндіру*. Салыстырыңыз: *to give somebody something біреуге бірдеңе беру*.

Мұндай етістіктермен тек тікелей жауапкершілік қолданылады. Бұлар етістіктерді қамтиды: *to explain to somebody, to describe to somebody, to dictate to somebody, to suggest to somebody* и др.:

The rule was explained to the Ережелерді студенттерге түсіндірді.
students.

A new plan was suggested to them. Оларға жаңа жоспар ұсынылды.

Қосымша сөйлемді талап ететін етістіктермен

пассивті болғанда, алдын-ала сөз етістіктен кейін өз орнын сақтайды (мысалы, *to laugh at (оны күлкіге айналдыру), to talk about (ол туралы айту)*):

He was being talked about.

Ол жайында айтты.

They will be laughed at.

Оны күлкіге айналдырады.

Қосымшада мыналар бар:

жіберу туралы күліп сөйлесу туралы әңгімелесуді қараңыз

түсіндіруге (түсіндіру үшін)

қорытындыға / шешімге келу және т.б. Ағылшын тілінде жиі

кездесетін *it* пассивті құрылымдар бар. Олар орыс тіліне ауызша жеке сөйлемдермен аударылады:

it is said it is

олар айтады

thought it is

ойлаңыз

believed it is

сену

reported it is

есеп

known it is

белгілі

considered

ол

қарастырылады

It is said that he was given a leave.

және басқалар. Олар оған демалыс берді деп айтады.

It has long been known that they were laughed at.

Көптен бері олар күлді.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Пассивті етіс қалай пайда болды?
2. Сұрақ қалай қалыптасады? Осы кестеден және ережеден туындайтын барлық уақытша пішіндерді жазыңыз.
3. Оның теріс формасы қалай қалыптасады? Жоғарыда келтірілген кестеге және ережелерге негізделген барлық уақытша нысандарды да жазыңыз.
4. Пассивті қайраткері (немесе қозғаушы күші) немесе әрекет жүзеге асырылады, ол арқылы құжатты білдірді?
5. Тікелей және жанама жауапкершілік дегеніміз не? Бұл екі конструкцияны қандай етістіктер қалыптастыра алады?
6. Қалай пассив етістіктермен талап етістіктер түзеді?
7. Орыс тіліне аударылған пассивті конструкциялар формалды?
8. Пассивті қолданылмайтын уақытша нысандар және олар қандай пішіндермен ауыстырылады?

READING PRACTICE

My College

I would like to tell you about my college.

It is a two-storeyed building in the centre of the city. It is not very new, but it is nice and comfortable. I study here for the first year.

On the ground floor of the building, there is a hall, a cloakroom, a canteen, a gym and some classes. On the first floor, there is a director's office, computer classes and laboratories, a big concert hall, a library and a reading room. I like it.

When I come to college, I wipe my feet, take off my coat and go to the cloakroom. After that, I go to the timetable which is also in the hall. It's good to come to the classroom before the bell rings.

After a few classes, I go to the canteen and have breakfast. I don't like our canteen very much, that's why I often take some food with me.

My favourite subjects at college are physics, IT and English. During the breaks, I like to talk with my friends and read the college newspaper.

Our college is not only the place where we study, it's also the place where we stay after classes to take part in clubs. Our college is very green: there are flowers on every windowsill. And it is very clean too. When my friends who study in other colleges come to this place, they are surprised when they see that everything is in great order. But I'll reveal a secret: this is a merit of not only the board of the college but also of the students — because it's our second home and we must take care of it.

College life is difficult, but I know it's rewarding! That's why I know that tomorrow I'll come here again!

Active Vocabulary

bell [bel] звонок	hall [hɔ:l] зал
break [breik] перемена	laboratory [lə'bɒrətəri] лаборатория
canteen [kæn'ti:n] столовая	merit ['merit] заслуга
care [keə] забота	newspaper ['nju:speɪpə] газета
take care ['teɪk 'keə] заботиться	order ['ɔ:də] порядок
clean [kli:n] чистый	reward [ri'wɔ:d] вознаграждать
cloakroom ['kləʊkrʊm] гардероб	ring [rɪŋ] звонить
club [klʌb] клуб	secret ['si:krit] секрет
coat [kəʊt] пальто	stay [steɪ] оставаться
college ['kɒlɪdʒ] колледж	subject ['sʌbdʒɪkt] предмет
comfortable ['kʌmfətəbl] удобный	talk [tɔ:k] говорить
favourite ['feɪvɪt] любимый	timetable ['taɪmteɪbl] расписание
few [fju:] мало	tomorrow [tə'mrəʊ] завтра
flower ['flaʊə] цветок	two-storeyed [tu:'stɔ:ɪd] двухэтажный
gym [dʒɪm] спортивный зал	windowsill ['wɪndəʊsɪl] подоконник

VOCABULARY EXERCISES

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words and phrases from English into Russian.

Hall, canteen, cloakroom, two-storey, comfortable, gym, laboratory, reading hall, timetable, bell, to ring, favourite subject, a break, talk, newspaper, stay, club, flower, windowsill, clean, order.

2. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) a place where you can leave coats and bags while you are visiting a building
- 2) a list of the times when school lessons take place
- 3) a place equipped for gymnastics
- 4) a room equipped for scientific work
- 5) pleasant to use; free from worry
- 6) something that is studied
- 7) a group of people who meet together because they are interested in the same thing
- 8) a short rest from work

3. Give English equivalents for the following words.

Екі қабатты, ыңғайлы, сүйікті, таза, оқу залы, асхана, зертхана, тренажер залы, өзгеріс, пән, кесте, терезе жапқышы, макияж, сөйлесу.

4. Use the vocabulary of the lesson in the following sentences.

1. When the __ rings, the lesson is over and the ____ begins.

2. In the morning, I go to the _____ to learn in what room we have physics.
 3. English was my favourite _____ at school.
 4. I like _____. They are so bright and beautiful. I have many _____ in my room on the _____.
 5. I like sport, and I go to the _____. My brother likes literature, and he goes to the _____ after classes.
5. **Paraphrase the words in italics using the Active Vocabulary. Make other changes in the sentence if necessary.**
1. Physics is my favourite *lesson*.
 2. Let's speak about it during the *pause between the lessons*.
 3. went to the *corridor*, as he wanted to see what the matter was.
6. a) **Draw a plan of your college. Write all the names of the rooms in English.**
 b) **Play a game. Imagine that you hid a ball in one of the rooms. Let your classmates guess where it is.**
7. **Write your timetable for this week in English. Ask your classmates the following questions.**
1. What is the easiest subject?
 2. What is the most difficult subject in your opinion?
 3. What is the most interesting subject?
 4. What is the most boring subject for you?
 5. Is there a day of the week when you have four classes?
8. **Insert prepositions or post-verbal adverbs.**
1. Please tell me _____ your college.
 2. Is your college situated _____ the centre _____ the city or _____ the suburb?
 3. I study here _____ the second year.
 4. Is the laboratory _____ the first floor or _____ the ground floor?
 5. I try to come _____ the classroom _____ the bell. It's bad when one is late.
 6. Our college is very green: there are flowers _____ every windowsill.
 7. We take care _____ our classroom: we tidy it up every day.

9. Translate the following text into English.

Бүгін дүйсенбі, он бесінші наурыз, мен қайтадан колледждерге барамын. Менің колледжім - бұл қаланың жаңа ауданындағы заманауи және әдемі ғимарат. Күн сайын автобуспен келемін. Сынып үшін мінсіз тәртіп пен тамаша жағдайлар: компьютерлік сыныптар, зертханалар, кітапхана, оқу залы және спорт залы. Сабақтан кейін біз колледжде тұрамыз. Бізде қызығушылық тудыратын сабақтар бар. Бұл өмірде өте пайдалы деп үміттенемін.

Колледждегі сүйікті пәндерім - информатика, ағылшын тілі және әдебиет. Біздің мұғалімдер әртүрлі жаста (түрлі жастағы), бірақ олардың барлығы жақсы біледі.

Студенттік өмір - бұл оңай емес, бірақ мен оған тұрарлық екенін білемін!

SPEAKING EXERCISES

1. **Look at the plan of the text you have read. The sentences are in the wrong order. Put them in the correct order.**
 1. After-class activities.
 2. A visit to the canteen.
 3. The ground floor of the college — favourite classes at college.
 4. The green and clean college.
 5. Entering the college.
 6. The exterior of the college.
 7. The first floor of the college.
 8. Rewarding college life.
2. **Use the corrected plan from ex. 1 to retell the text.**
3. **Use the plan to speak about your own college. You may add and remove some items.**
4. **Speak about the college as you want to see it. Is there much to be done?**
5. **Discuss the following problems.**
 1. Do you agree that college is your second home?
 2. Places to have a rest in the college.
 3. College laboratories.
6. **Make an excursion around the college in English for your group-mates. Let every person from the group be a guide.**
7. **Make up a dialogue on one of the following subjects.**
 1. Two students are discussing what their favourite lesson is.
 2. Two students are discussing their timetable and say what they don't like about it.

3. Two students are sharing their impressions about the new college laboratory.

WRITING EXERCISE

Write an essay on one of the following topics.

1. My day at college.
2. A visit to the college canteen.
3. Preparation for the college holiday.

13-сабақ

Грамматика:	Күрделі толықтауыш. Тәуелсіз есімшелі орам
Мәтін:	Travelling

Күрделі толықтауыш

Инфинитив зат есіммен немесе жеке жерімен бірге сөйлемнің жалғыз мүшесі ретінде әрекет ете алады - бұл комплекстік қосымша (*Complex Object*).

Мұндай қосудың жалпы формуласы шартты түрде сұрақ қою арқылы ұсынылуы мүмкін:

Кімді? (жанды)

Hein?

+ не істеу керек?

(жансыз.)

Бұл құрылыс пайдаланылады:

- қалауды білдіретін етістіктерден кейін: *to want, to wish, to desire*, орам *should (would) like* және т.б.:

We want *him to come*.

Біз оның келгенін қалаймыз.

• физикалық қабылдауды білдіретін етістіктерден кейін: *to see, to hear, to feel, to watch* және т.б. Бұл етістіктерден кейін *to* демеулігі инфинитивпен қолданылмайды:

We saw *him* cross the street. Біз оның көшені кесіп өткенін көрдік.

• *to make, to have* етістіктерінен кейін, *to let*. Бұл жағдайда инфинитив *тодемеулігінсіз* қолданылады:

What *made him come*?

Оны келуге не мәжбүрледі?

We shall have them do it. Біз оларды мұны істеуге мәжбүрлейміз.

Let *him* go.

Ол кете берсін.

Кешенді қосудағы инфинитивті де пассивті түрде қолданылады: We do not want *him to be* Біз оны күлкіге айналдырғанын қаламаймыз.

laughed at.

Кешенді толықтырумен бірге күрделі тақырып деп те аталады, егер комплекстің толықтырылуы немесе әңгіме тақырыбы болса және сөйлем пассивті дауысқа ауысса,

әрдайым бөлшектерге, соның ішінде, сезімсіз етістіктерге қарай толықтырылады, одан кейін тазалықты кешенді түрде қосуда міндетті емес: *They saw him cross the street. Ол көшені кесіп өткенін олар көрген. He was seen to cross the street. Ол көшені кесіп өткенін көрген.*

Кейінгі инфинитивті пассивті конструкциялар етістіктерден кейін жиі жазбаша сөйлеуде қолданылады: *to say, to report, to announce, to state, to suppose, to know*:

He was said/supposed to know Ол бұл жөнінде ештеңе білмейді деп айтты/пайымдады.
nothing about it.

Кейінгі инфинитивтермен осы түрдегі белсенді конструкциялар жиі етістіктермен қолданылады: *to seem, to prove, to happen, to be sure, to be likely, unlikely*:

<i>He seems to think so.</i>	<i>Кажется, он так думает. Они</i>
<i>They happened to be there at that time.</i>	<i>случайно оказались там в это время.</i>
<i>He is sure to come.</i>	<i>Он обязательно придет.</i>
<i>He is likely to be sent there.</i>	<i>Его, вероятно, пошлют туда.</i>

Есімше бар құрылыстар

Коммуникация, шексіз сияқты, күрделі қосымша құра алады.
We saw him crossing the street. Біз оны көрдік
Көше (хаттар оны өтіп бара жатқандай көрді)
Инфинитивті айналымнан қатысушы комплекстің күрделілігімен ерекшеленеді, күрделі қосудағы қатысушы процесті білдіреді, ал шексіз - жай ғана актінің фактісі:

<i>We saw him cross the street.</i>	<i>Біз оны кесіп өткенін көрдік</i>
<i>көше. (өткірлік процесі емес, факт)</i>	

Тәуелсіз есімшелі тіркес

Кешенді қосымшадан басқа, қатысушы тәуелсіз қатысу айналымы деп аталуы мүмкін. Өтініште ол бірінші кезекте мән-жайлардың рөлін орындайды (көбінесе себеп, уақыт немесе жағдай). Орыс тілінде әдетте бұл тармақ аударылады. Бұл кезек, әдетте, бірінші кезекте зат есімінен тұрады. Коммуникация басқа пішінді қабылдауы мүмкін (пассивті, мінсіз және т.б., «Есімше» бөлімін қараңыз):

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Кешен күрделі нысанмен қалай толықтырылады?
2. Қандай жағдайларда қолданылады?
3. Бөлшектер күрделі комплементте инфинитивті қолданылмаған кезде?

4. Инфинитивті нысандағы пассивті құрылымдар қалай жасалады?
5. Инфинитивті күрделі комплементтің күрделі қосындысы мен қатысушысының арасындағы айырмашылық неде?
6. Тәуелсіз қатысу тәсілі орыс тіліне қалай аударылады?
7. Киелі Рух қалайша өмір сүре алады?

READING PRACTICE

Travelling

People travel a lot nowadays. Means of transport are numerous, and we often have much choice.

Many thousands of years ago it was not so. First, people travelled on foot. It is the oldest and the most natural way of travelling!

Man also feels well in water. But of course, swimming is not used as a means of travelling. Still, waterways were probably the first “roads” for which the means of transport were invented: rafts, boats and ships. Ships then came into seas, but they sailed along the coastline until the man learnt to navigate looking at the stars.

One of the greatest inventions of mankind was a wheel. With the help of it appeared carts, vans, carriages, cars and buses. This invention was a breakthrough in the transport history.

Another invention was a steam engine. It was the main reason of industrial revolution in the 19th century. It also helped to create trains. By the end of the 19th century, a great network of railways covered our planet.

Then came the era of planes. Man at last conquered the air — the dream which was expressed as far as in the myths of Ancient Greece came true! When gyroscope was invented, flying became much safer and quicker.

What are the main features of different means of travelling? Travelling by air is, of course, the quickest and the most comfortable way of travelling, but sometimes it's not the cheapest one, and safety control is very tiresome.

Travelling by train is good because you can see the countryside and travel very comfortably. Unlike airports, railway stations are often in the centre of the city. But a journey by train often takes a lot of time, especially in Russia, and you are very close to your fellow travellers.

Travelling by bus has more disadvantages: buses are not as quick as planes and are not as comfortable as many trains. But if you travel to the country, this is the best choice!

Travelling by car is also a good choice, as you may start at any time you like and go to any place. You are limited only by the quality of the road.

So, many ways of travelling exist. Probably some more will appear in the next decades. Good luck in your choice!

Active Vocabulary

ago [a'gəʊ] бұрын
airport ['eəpɔ:t] әуежай
Ancient Greece ['eɪnfənt gri:s] Ежелгі Грекия
appear [ə'piə] пайда болады
boat [bəʊt] қайық
breakthrough ['breɪkθru:] екпін
bus [bʌs] автобус
carriage ['kɑ:t] экипаж, карета **cart** [kɑ:t] арба
century ['sentʃəri] ғасыр
choice [tʃɔɪs] таңдау
coastline ['kəʊstlaɪn] жағалау сызығы
conquer ['kɒŋkə] жаулау
countryside ['kʌntɪsaɪd] табиғат
decade ['dekeɪd] онжылдық
disadvantage [dɪsəd'vɑ:ntɪdʒ] кемшілік

dream [dri:m] арман; армандай
end [end] соңы; аяқталу
era ['ɪərə] дәуір
exist [ɪg'zɪst] тіршілік ету
express [ɪks'pres] экспресс; білдіріу
feature ['fi:tʃə] пішін
feel [fi:l] сезіну
fellow traveller ['feləʊ 'trævlə] жолсерік
fly [flaɪ] летать
foot [fʊt] аяқ; **on foot** [ɒn 'fʊt] жаяу
gyroscope ['dʒaɪəɾəskəʊp] гироскоп
history ['hɪstəri] тарих
industrial revolution [ɪn'dʌstriəl revə'lʊ:ʃən] өнер кәсіптік революция

limit ['lɪmɪt] шектеу
luck [lʌk] сәттілік
main [meɪn] бас
myth [mɪθ] аңыз
natural ['nætʃrəl] табиғи
navigate ['nævɪgeɪt] кеме/ұшақ басқару
network ['netwɜ:k] желі
nowadays ['naʊədeɪz] қазіргі уақытта
of course [əv 'kɔ:s] әрине
plane [pleɪn] ұшақ
planet ['plænɪt] жершары
probably ['prɒbəbli] ықтимал
quality ['kwɒləti] сапа
quick [kwɪk] жылдам
raft [rɑ:ft] тән
railway ['reɪlweɪ] теміржол

reason ['ri:zn] себеп
road [rəʊd] жол
safety ['seɪftɪ] қауіпсіздік
ship [ʃɪp] кеме
star [stɑ:] жұлдыз
station ['steɪʃən] станция
steam engine ['sti:m ,endʒɪn] бу қозғалтқышы
tiresome ['taɪəsəm] шаршататын
train [treɪn] пойыз
transport ['trænsɜ:t] көлік
travelling ['trævlɪŋ] саяхат
unlike [ʌn'laɪk] оған қарағанда
until [ən'tɪl] соған дейін
van [væn] фургон
waterway ['wɔ:təweɪ] су жолы
wheel [wi:l] дөңгелек

VOCABULARY EXERCISES

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words and phrases from English into Russian.

Travelling, transport, choice, probably, main, century, end, ago, on foot, natural, feel, waterway, until, navigate, star, invention, mankind, wheel, history, steam engine, reason, industrial revolution, network, planet, era, conquer, dream, express, gyroscope, quick, feature, safety, tiresome, countryside, comfortable, passenger, disadvantage, quick, limit, quality, exist, decade.

2. Write down all means of transport mentioned in the text. Connect them:

- 1) with the surfaces they move on:
sea — river — road — railway — sky;
- 2) with the places they stop:
railway station — bus station — airport — port;
- 3) with the process of moving: *flying — sailing — driving (going);*
- 4) with the time when they appeared.

3. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) a device used in navigation that keeps steady because of a heavy

- wheel spinning inside it
- 2) a period of hundred years

- 3) someone who travels by public transport
- 4) done in a short time
- 5) a large vehicle for carrying passengers, powered by petrol
- 6) the parallel metal lines that trains travel on
- 7) a place where planes land and take off
- 8) the last part of something
- 9) a period of ten years
- 10) something invented

4. **Give English equivalents for the following words.**

5. **Бүмен қозғалтқышы, индустриалды революция, жаяу, су жолы, артқа, бар, онжылдық, ғасыр, экспресс, өнертабыс, жолаушылар, теміржол вокзалы, планета, жұлдыз, адамзат, әуежай, сезім, негізгі, желі, транс порты жылдам, сапалы.**

6. **Use the vocabulary of the lesson in the following sentences.**

1. The healthiest way of travelling is on .
2. Modern trains are very , but the first ones were very slow.
3. This car is 40 years old, but it still works well. It is of good .
4. If you want to by train, you must go to the .
5. In what century was the telephone ?
6. a) Make up your own sentences using the Active Vocabulary.
b) Translate your sentences into Russian. Read them aloud and let your group mates translate them back into English.

7. **Write down all means of transport mentioned in the text. Divide them into two groups.**

1. Means of transport by which you travelled at least once.
2. Means of transport which you never travelled by.

8. **Group work. Each student names the place where he was born. Other students suggest different means of transport to go there. He chooses the best answer.**

Model:

A: I was born in Tver.

B: To my mind, the best way to go to Tver is by train.

C: In my opinion, the best way to go to Tver is by bus.

A: In fact, the best way to go there is by train.

9. **Insert prepositions or post-verbal adverbs.**

1. One of the greatest inventions __ mankind was a wheel.
2. Man conquered the air __last.
3. I don't like to travel car.
4. Buses are not __ quick __planes.
5. Good luck __your choice!

10. Translate the following text into English.

Мен болсам, поездпен жүруді ұнатамын. Бұл автобус сияқты ыстық емес, темір жолдарда ешқашан кептеліс болмайды. Сіз табиғатқа таңданып, ұшақпен ұшып бара жатқан секілді, қала маңына емес, қала орталығына келесіз.

SPEAKING EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

1. The means of transport nowadays are numerous, aren't they?
2. What is the most natural way of travelling?
3. Were waterways the first roads for which means of transport were invented, according to the author?
4. The wheel was one of the greatest inventions of mankind, wasn't it? What is based on this invention?
5. What was the main reason of the industrial revolution in the 19th century?
6. Why weren't the first planes quite safe?
7. What is the quickest way of travelling?
8. What does the author say about travelling by train?
9. Is travelling by bus more or less comfortable than travelling by train?
10. If you travel by car, you are not limited by the time, are you?

2. Use these questions to retell the text.

3. What is your favourite way of travelling? Use arguments from the text to prove your point of view. Add your own arguments.

4. Discuss the following problems.

1. Difficulties of travelling (customs, foreign languages, prices etc).
2. The best type of city transport.
3. Interesting places in the world to see and to explore.

5. Make up a dialogue on the following subjects.

1. Two students plan a trip abroad and choose what transport to take.
2. A tourist agent speaks to a client and suggests different tours. The client doesn't like to travel by plane.
3. Husband and wife arrive at the railway station of their home town. They see a bus and some taxis and decide what transport to take.

WRITING EXERCISES

1. Imagine you are a tourist who travels in Russia or abroad. Write a letter to your family describing your journey.
2. Imagine you are a tourist agent who writes a booklet. You need to praise travelling by bus. Write some sentences about it.
3. Write an essay on one of the following topics.

1. My longest journey.

2. The best way to spend your summer holidays.
3. The best way to travel is by bicycle (on foot, by car...).

15-сабақ

Грамматика:

Құрмалас сөйлем. Шартты рай

Мәтін:

Health

Құрмалас сөйлем

Орыс тіліндегідей, ағылшын тілінде құрмалас сөйлемдер салалас құрмалас сөйлемдерге (Құрастырмалы сөйлемдер) және күрделі бағындырушыларға (Complex sentences) бөлінген.

Құрмалас салалас сөйлемдер

Кешенді сөйлемдер бір-біріне тәуелді емес екі немесе одан көп қарапайым сөйлемнен тұрады. Қарапайым сөйлемдер құрамдық бірлестіктердің көмегімен *and(u, a)*, *but(бірақ)*, *aswellas(сол секілді)*, *neither... nor(не ... не ...)*, *notonly... butalso(тек ол емес, және тағы) және т.б. немесе оларсыз жалғанады.*

Жалғаулықтармен қосылатын сөйлемдер арасында әдетте үтір беріледі, бірақ *and* және *or* жалғаулықтар алдында қысқа сөйлемдер енгізілсе, оларды және үтірді жіберуге болады.

Жалғаулықсыз сөйлем кезінде жай сөйлемдер бір бірінен үтір немесе үтірлі нүкте арқылы бөлінеді:

Afterdinner, heleftandshebegan Түстен кейін ол шығып кетті, ал ол ыдыс жуа бастады.

washing the dishes.

He was not there but his friend was. Ол онда болған жоқ, бірақ оның досы болды.

The violin sounded so good, he

Скрипка әуені жанға жағымды шыққаннан, ол жылдам ойнай бастады.

begantoplayfaster.

Бағыныңқы құрмалас сөйлем

Бағыныңқы құрмалас сөйлем басыңқы сөйлем (*ThePrincipalClause*) мен бір немесе бірнеше бағыныңқы сөйлемнен құралады

(*ThesubordinateClauses*).

Бағыныңқы сөйлем басыңқы сөйлемге бағыныңқы жалғаулық *that(he), if(eгер)* арқылы немесе одақтас сөйлемдер *who(kім), whose(kімнің), when(қашан), where(қайда)* арқылы жалғана алады.

Бағыныңқы сөйлемдердің бірнеше түрлері

1. Шартты сөйлемдер («Шартты сөйлемдер» тарауын қараңыз, 14-сабақ).

2. Түсіндірме сөйлемдер *what? (не?)* сұрағына жауап береді. Көмекші сөздер де қолданылуы мүмкін, мысалы, *whatabout? (не жайлы?)* және т.б.

It has long been known *that he goes there.*

Who went there remains unknown.

He said (*that*) *he had been there.*

You don't know *what you are talking about.*

Оның ол жерге баратыны туралы бұрыннан белгілі.

Ол жерге кім барғаны белгісіз болып қала берді.

Ол ол жерде болғанын айтты.

Сіз не жайлы айтып тұрғаныңызды білмейсіз.

3. Анықтауыш сөйлемдер *which?, what?(қандай?)* сұрақтарына жауап береді:

He is the man *we were talking about*.

Ол біз әңгіме қылған адам.

The book *he is reading now* is very interesting.

Ол оқып жатқан кітәп өте қызық.

4. Толық сөйлемдер уақытты, жерді, себепті, мақсатты, әрекет түрін, салдарын көрсете алады және сәйкес сұрақтарға, яғни, *when? (қашан?), where? (қайда?), why? (неге?), whatfor? (не үшін?), how?(қалай?)* және т.б. сұрақтарға жауап береді.

Мекенжайдың бағыныңқы сөйлемдері where(қайда?), wherefrom(қай жерден?) сұрақтарына жауап береді:

Theywaitedforhimwherehe usuallywalked. Олар оны оның әдетте жүретін жерінде күтті.

Уақыттың бағыныңқы сөйлемдеріwhen? (қашан?), howlong? (қанишалықты ұзақ?), tillwhen? (қашанға дейін?) және т.б. сұрақтарға жауап береді:

We shall speak about it *when he comes*.

Біз ол жайында ол келген кезінде сөйлесеміз.

As soon as he came, they started the work.

Олар ол келген кезінде жұмысты бастады.

Heleftbeforetheyreachedthe house. Олар үйіне жетпей тұрып ол кетіп қалған.

Theydidnotstoptill/untilit grewdark.

Қараңғытүспейінше олартоқтағанжөк.

*When, whenever, till, until, assoonas, after, before, bythetime, aslongas, while*одақтас сөздері бар бағыныңқы сөйлемдерде келер шақ колданылмайды. Оның орнына *Present*үлгісі колданылады.

*Әрекет түрінің бағыныңқы сөйлемдері how? (қалай?, қалайша?)*сұрақтарына жауап береді және *as(сияқты), asif(секілді, дегендей)* басыңқы одақтас сөздерге жалғанады:

Theydiditashehadtold them.

Оларол қалай айтты, солай істеді.

*Салыстырудың бағыныңқы сөйлемдері басыңқымен as, than, as... as, notso ... as, the ... the*одақтас сөздері арқылы жалғанады:

They did less than they could. Оларшамасынаназистеді.. *The more we learn, the better* Көбірекоқығаннан, we know the subject. Пәнді жақсырақ білетін боламыз.

Себептің бағыныңқы сөйлемдері *why?* (неге?) сұрағына жауап береді және *because* (себебі), *since* (поскольку), *as* (сондықтан) басыңқы одақтас сөздермен жалғанады:

He did not come <i>because he was busy.</i>	Ол келмеді, себебі қолы тимеді.
As it was warm, he went for a walk.	Күн жылы болды, сондықтан ол серуендеп кетті.

Салдардың бағыныңқы сөйлемдері әдетте басыңқы сөйлемге *so that* (сол себептен) одақтас сөзімен жалғанады және басыңқы сөйлемде көрсетілген салдар немесе әрекет нәтижесін білдіреді:

They came in time, <i>so that there was no more reason to worry.</i>	Олар уақытылы келді, сол себептен, алаңдауға Себеп болмады.
--	---

Мақсаттың бағыныңқы сөйлемдері *what for?* (не үшін?), *for what purpose?* (қандай мақсатпен?) сұрақтарына жауап береді және *that, in order that, so that* (үшін, ол үшін), *lest* (емес үшін) басыңқы одақтас сөздерге жалғанады.

Әдетте, мұндай бағыныңқы сөйлемдерде *may + инфинитив* сөзтіркесіне немесе, егер, баяндауыш сөз өткен шақта тұрса, *— might + инфинитив* сөзтіркесі қолданылады:

He speaks (spoke) slowly <i>in order that we may (might) understand everything.</i>	Біз түсіну үшін ол жәй сөйледі.
---	---------------------------------

Мақсаттың бағыныңқы сөйлемдерінде *subjunctive Mood* («Шартты рай» тарауын қараңыз) қолданылауы мүмкін, әдетте, *lest* одақтас сөзімен. *Lest* одақтас сөзінен кейін етістік болымдылық тұлғада қолданылады, себебі, ағылшын сөйлемдерінде тек бір болымсыз сөйлем болады, ал, *lest* одақтас сөзі болымсыз болып келеді.

Write down all the new words <i>that you may not forget them/ lest you should forget them.</i>	Есте сақтау үшін, жаңа сөздерді жазып алыңыздар.
--	--

Қарсылықты бағыныңқылы сөйлемдер *in spite of what?* (неге қарамай?) сұрағына жауап береді және *though* (*although*) (*дей тұрғанымен, алайда*), *however* (*бірақ*), *whatever* (*не болса да*) басыңқы одақтас сөздерге жалғанады др.:

<i>Though it was raining, they went for a walk.</i>	Жаңбырға қарамастан олар серуенге шықты.
<i>Whatever weather it is, they will go for a walk.</i>	Қандау ауа-райы болса да, олар балық аулауға барады.

Шартты райда әрекет нақты фактретінде емес, қажет немесе болжанған ретінде қарастырылады::

Ашық рай
Ол онда барады (барған, барды)
қалаймыз.

Шартты рай
Біз оның онда барғанын

Оның ол жерге барғаны
маңызды. Оны күтіп алатын
болса, ол жерге баратын еді.

Шартты райдың құрылуы

Білім беру жолымен, қосалқы көңіл-күй қарапайым және қосылуға болады. Қарапайым субжунттылық тренд инфинитивтіден бөлшектерге тасталу арқылы қалыптасады. Композиттік қосалқы субфузия қосалқы етістік showd және негізгі етістің бөлшектерінсіз шексіз қатысуымен қалыптасады. Байланыстың қосалқы көңіл-күйі екі нысаны болуы мүмкін: белгісіз және мінсіз. Керемет түрде, қосалқы етістік showdтің артында мінсіз инфинитивті (яғни, көмекші етістікте + етістік // негізгі етістікте) бар.

Көмекші етістігімен қосалқы көңіл-күйдің түрлері бар, бірақ қарапайымдылығы мен ыңғайлылығы үшін олар «Шартты сөйлемдер» бөлімінде берілген, олармен бұл нысандар бір-бірімен тығыз байланысты.

Қарапайым шартты рай	Құрмалас шартты рай	
	Анықталмаған	Перфект
I he (she, it) we you they	I he (she, it) should we you go they	I he (she, it) should we have you gone they

Қарама-қайшы қарапайым көңіл-күйдегі көңіл-күйдің көңіл-күйінен өзгеше, етістік үшінші тұлғаға аяқталмайды және қолданысқа қатысты уақытқа қарамастан өзгермейді. Простойлық көңіл-күй көңіл-күйі үшін тек өткен шиеленістің нысаны бар, барлық адамдар үшін бұл пішін пайдаланылды.

Субъективті көңіл-күйдің мінсіз формасы сөйлеу сәтіне дейінгі әрекетті білдіру үшін қолданылады.

Бағыныңқы сөйлемдердешарттырай *itisnecessary* (қажет), *itisimportant* (маңызды), *itisdesirable* (жақсы болар еді), *itisimpossible* (мүмкін емес) және т.б. секілді жеке орамдарсыз қолданылады. Көп таралған үлгі:

*It is important (necessary etc.)
that he should go there.*

Оның онда барғаны маңызды
(қажет және т.б.).

Қалыпты көңіл-күйдің қарапайым формасы негізінен ресми құжаттардың тілінде, техникалық әдебиетте және поэзияда қолданылады:

*It is necessary that the
equipment be delivered
by air.*

Жабдықтың
ұшақпен
жеткізілгені жақсы болар еді.

2. Бағыныңқы сөйлемдердегі одақтармен жалғанатын сөздер *so that*, *in order that* (үшін), *lest* (үшін):

*In order that he should come in
time, we must hurry him. He
spoke slowly so that they should
write down.
Write down all the new words
lest you should forget them.*

Ол уақытылы келу үшін біз оны
асықтыруымыз қажет.
Олар жазып ала алулары үшін ол
жәй сөйледі, жаңа сөздерді
ұмытпас үшін оларды жазып
алындар.

3. Өтініш, талап,
сөйлемді білдіретін етістіктерден кейін бағынышты тармақтар.

Мұнда *to order*, *to command* (бұйрық беру), *to request* (талап ету), *to propose*, *to suggest* (ұсыну) және т.б. секілді етістіктер келтірілген:

I wish I were you. Менің Сіздің орныңызда болған келеді.

*He ordered that they should go
there at once.*

Ол олар бірден сонда барсын деп
бұйрық берді.

*They suggested that he should go
with them.*

Олар оған бірге баруды ұсындады.

I wish it were summer now. Қазір жаз болғанды қалар едім

Жоғарыда айтылғандай, басқа да етістіктердің субъективті көңіл-күйде өткен уақыттың мұндай түрі жоқ. Олар үшін, бұл жағдайда, Past Simple пішіні пайдаланылады.

I wish I knew it.

Мен мұны білгенді қалар едім.

4. Қосалқыкөңіл-күйдің нысаны кәсіподақтар енгізген бағынатын тармақтарда қолданылады:

He talks as though he were a student.

Ол студент сияқты сөйлейді.

Етістіктердің қалған бөлігімен өткен қарапайым индикативтік көңіл-күй де бар::

He talks as if he knew the truth. Ол шындықты білетіндей сөйлейді

Егер бағынысты пункттің әрекеті негізгі тармақтың әрекетінен бұрын болса, онда етістің болуы және барлық басқа етістіктер үшін индикативтік көңіл-күйдің өткен Мінсіз пішіні субжундистің мағынасында қолданылады.

He talks as if he had been there. Ол сол жерде болған адам секілді сөйлейді.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Қандай күрделі сөйлемнің түрлері бөлінеді?
 2. Қосылған сөйлем қалай құрылады?
 3. Қосылыс сөйлем қалай жасалды?
 4. Бағынысты пункттердің негізгі түрлері қандай?
 5. Олар қандай сұрақтарға жауап береді?
 6. Subjunctive көңіл-күйдегі неміз не?
 7. Subjunctive көңіл-күйдің негізгі нысандары қалай қалыптасады?
 8. Төменгі бағандардың қандай түрлерінде қосалқы көңіл-күй пайдаланылады?
 9. Қандай жағдайларда етістіктен өткен өткен шие не істің нысаны болып абылады?
- Мұндай жағдайларда басқа етістіктер қандай форманы қабылдайды?

READING PRACTICE

Health

Many philosophers said wise things about health — how important it is for each person, and that once lost, it can't be restored. If a person eats

bad food, smokes or takes alcohol, this ruins his health, and it's very good if he has time to stop and think.

In fact, health is something that is given to many of us since birth. But only active life and good nutrition can help us stay healthy as long as possible.

The first aspect of good health is a healthy diet. Food that you eat gives you energy, vitamins and fibre. And if it is junk food, it gives you extra weight and problems with your health.

The second aspect of good health is sport and exercises. Doctors recommend to use the stairs instead of taking a lift, and to walk during the break at school and college and not to sit at the same place. There are workers who have to sit at the working table for hours, but then they have problems with their kidneys, which is very serious.

What are other contributions to good health? Of course, it's the absence of bad habits. But it's also your attitude to life. If you are full of energy, optimism and kind-heartedness, your life will be good. But if you are always angry, if it's difficult for you to keep your temper, then the problems are on the threshold.

Finally, everything depends on us. Lifestyle is a way that leads to a happy and healthy life or to medical problems. The most important thing is to have a map that shows us the right way.

Active Vocabulary

absence [æbsəns] жоқ болу
active [æktiv] белсенді
angry [ˈæŋɡri] өкпелі
aspect [æspekt] аспект
attitude [ætɪtju:d] қарым-қатынас
bad [bæd] жаман
birth [bɜ:θ] туылу
contribution [kɒntriˈbjʊʃən] салым
depend [dɪˈpend] бағынышты болу
diet [daɪət] тағам, диета
eat [i:t] тамақтану
energy [ˈenədʒi] энергия
extra [ˈekstrə] қосымша
fibre [ˈfaɪbə] талшық
habit [ˈhæbit] әдет
instead [ɪnˈsted] орнына
junk food [ˈdʒʌŋk fu:d] құнарсыз тағам
kidney [ˈkɪdni] бүйрек (*орган*)
kind-heartedness [kaɪndˈhɑ:tidnis] мейірімділік

lifestyle [ˈlaɪfstail] өмір сүру салты
lift [lɪft] лифт; көтеру
map [mæp] карта
medical [ˈmedɪkl] медициналық
nutrition [nju:ˈtriʃən] тағам
optimism [ˈɒptɪmɪzəm] оптимизм
philosopher [fɪˈlɒsəfə] философ
possible [ˈpɒsɪbl] мүмкін
recommend [rɪkəˈmend] ұсыну
restore [rɪˈstɔ:] қалпына келтіру
ruin [ˈru:ɪn] бұзу
show [ʃəʊ] көрсету
smoke [sməʊk] *түтін*, *ушылым* шегу
stairs [steəz] саты
temper [ˈtempə] мінез, көңіл-күй
threshold [ˈθreʃəʊld] табалдырық
vitamin [ˈvɪtəmin] витамин
weight [weɪt] салмақ

VOCABULARY EXERCISES

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words and phrases from English into Russian.

Bad, aspect, energy, philosopher, restore, smoking, ruin, birth, active, nutrition, possible, diet, eat, vitamin, fibre, junk, extra, weight, recommend, stairs, instead, lift, kidneys, contribution, absence, habit, attitude, optimism, kind-heartedness, angry, temper, threshold, depend, lifestyle, medical, map, show.

2. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) the ability to do things
- 2) each of several substances which are present in some products and which you need to stay healthy
- 3) several steps that take you from one floor to another in a building
- 4) expecting things to turn out well
- 5) a board or stone under the doorway of a building
- 6) two organs in our body that remove waste products from the blood
- 7) the measure of how heavy you are
- 8) something that you do without thinking because you have done it so often
- 9) something you give
- 10) to say that something is good or suitable

3. Give English equivalents for the following words.

Белсендітамақтану, тамақтану, тамақтандыру, тамақтану, азық-түлік, азық-түлік, азық-түлік, азық-түлік, тамақтану, жамандық, өмірсалты, медициналық.

4. Use the vocabulary of the lesson in the following sentences.

1. Our health often ___ on ecology.
2. In spring, our body lacks _____ and minerals necessary for our living.
3. Change your l _____, or you'll ruin your ___ in several years!
4. He is very active: he goes to work by bicycle and always uses instead of the lift.
5. If you eat much, you'll gain ___ .

5. Paraphrase the words in *italics* using the Active Vocabulary. Make other changes in the sentence if necessary.

1. He eats balanced *food*, that's why he is so slim.
2. Jane is very *optimistic* and *kind*, that's why she still looks so young.
3. He *advised* me to watch this film.
4. A child must have good *nutrition* from *the first days of his life*.

6. Insert prepositions or post-verbal adverbs.

1. Doctors recommend to use the stairs instead ____ taking a lift, and to walk ____ the break ____ school and college.
2. There are workers who have to sit ____ the table for hours, but then they have serious problems ____ their health.
3. Your attitude ____ life is also a contribution ____ good health.
4. Our health depends ____ our eating habits to a great level.

7. Translate the following text into English.

Петя әдеттен-ақ үйрене бастады. Ол көп жаттығуға және салмағын жоғалтуға шешім қабылдады. Бұл оған өте пайдалы, бірақ жеткіліксіз. Содан кейін ол витаминдер сатып алуды шешті, себебі жаңа піскен жемістер мен көкөністер әлі де алыс болды. Ақырында, ол оқуын жалғастырып, уақыт жоғалтқысы келді. Витаминдер оған көп көмектесті.

SPEAKING EXERCISES

1. **Make up a plan of the text you have read.**
2. **Use this plan to retell the text.**
3. **Have you ever tried to have a balanced, healthy diet? Speak about it.**
4. **Do you go in for sports to be slim and healthy? If so, speak about it.**
5. **Which of these activities help people to move more and be healthier? Which of them do you practise? Can you add any more items? Discuss this problem with your classmates.**
 - 1) using the stairs instead of the lift
 - 2) going to college on foot instead of taking a bus
 - 3) going for a walk with your dog
 - 4) going to the country house and growing vegetables and fruit there
 - 5) having breaks when working at the computer
6. **Life expectancy for women and especially for men is much higher in European countries than in Russia. Why is it so? What can we do to improve the situation? Discuss the problem in the class.**
7. **Make up a dialogue according to one of the following situations.**
 1. Two students are discussing the bad effects of smoking on our body.
 2. A student is asking his new friend what sports he (or she) is fond of.
 3. A doctor is telling a patient to change his life completely.

WRITING EXERCISE

Write an essay on one of the following topics.

1. Healthy life — it's easy!
2. Going in for sports is my favourite pastime.
3. Be polite, honest and tolerant — and you'll be healthy.

16-сабақ

Грамматика:	Модальді етістіктер
Мәтін:	Telephone Conversation Rules

Модальді етістіктер

Модальдік етістіктер - өздері іс-әрекеттер мен жай-күйді білдірмейтін етістіктер, ал басқа субъектінің шексіздікпен білдіретін субъекті мен әрекеті арасындағы қарым-қатынас орнатады.

Модальдік етістіктер іс-қимылдың мүмкіндігін, шеберлігін, қажетсінуін, тілегін білдіруде.

Орыс тілінде салыстыру:

Ол ән айтады (ол ән айтады, ән айтады және т.б.)

Ол (мүмкін, болуы мүмкін, бұл әдіс + әрекет

қажет, керек) ән және т.б.

Негізгі модальды етістіктер қажет болуы мүмкін, қажет болуы мүмкін.

Модальдік етістіктерді біріктіретін шексіздік бөлшектенусіз (етістен басқа).

Модальдық етістіктердің ерекшеліктері келесідей.

1. Модальдік етістіктерде осы шиенің бірегей санының үшінші адамында аяқталмайды:

She sings.

She *can (may, must, ought to)* sing.

1. Оларда басқа етістіктердің бірнеше түрі бар, атап айтқанда, шексіз, қатысушы және керунд.

Етістік сан және қазіргі және өткен уақыттың формалары болуы мүмкін. Қалған модальдық етістіктер қазіргі уақыттың нысанын ғана қамтиды.

<i>Present Simple</i>	can	may
<i>Past Simple</i>	could [kud]	might [mait]

1. Модальді етістіктердің сауалнамалық және теріс формалары қосалқы етістерсіз қалыптасады *to do*:

Can she sing?
May she sing?
Must she sing?
Need she sing?
Ought she to sing?

Теріс нысанда бөлшектер модальды етістен кейін бірден қойылмайды. Етістік бөлшектермен бірге жазылмайды: Ол мұны жасай алмайды.

Сөз сөйлеу кезінде қысқартылған теріс пішіндерді қолдануға болады:

<i>can't</i> [ka:nt]	<i>mayn't</i> [meint]	<i>mustn't</i> ['mxsnt]
<i>couldn't</i> ['kudnt]	<i>mightn't</i> ['maitnt]	<i>needn't</i> ['ni:dnt]

Модальді глаголдардың мәні мен қолданылуы

Can

Етістік физикалық немесе ойлау қабілетін, әрекетті орындау қабілетін білдіреді. Орыс тілі әдетте сөздер, мүмкін, мүмкін және т.б. арқылы аударылады (теріс түрде - сөздер мүмкін емес, мүмкін емес және т.б.):

He *can* do it.
It *cannot* be done.
How *can* it be explained?

Ол мұны істей алады. Мұны істеу мүмкін емес.
Мұны қалай түсіндіруге болады?
Сіз оны көріп тұрсызба?

Сезім мен қабылдауды (көру, есту, иіс ету және т.б.) білдіретін етістіктермен бірге, орыс тіліне аударылмаған етістік:

Can you *see* him?

May

May етістігінің мағынасы:

• рұқсат беру:

May I ask you a question?

Сізге сұрақ қоюға рұқсат беріңізші?

You may go.

Сіз жүре аласызба

May I go? Маған жүруге боладыма?

Yes, you *may*.

Ия, болады.

No, you *mustn't*.

Жоқ, болмайды.

• мүмкіндік немесе болжам:

He may do it.

Ол мұны істей алады, істей алуы мүмкін, істейді

.

Салыстырыңыз:

He can do it.

Ол мұны істей алады, мүмкін істей алады.

.

Яғни, көп нәрсені нақты, бір реттік, жиі күтпеген мүмкіндік, және, керісінше, жалпы мүмкіндік, бірдеңе жасауға мүмкіндік беретін теориялық мүмкіндігін білдіреді.

Инфинитивтің мінсіз нысандарымен бірге, етістік өткен уақытқа қатысты болжамды (күмәнмен, белгісіздікпен де) білдіре алады:

He may have done it.

Ол мүмкін оны істеді.

You might do it.

Сіз мұны істей алатын едіңіз.

You might have done it.

Сіз мұны істей алатын едіңіз, бірақ істемедіңіз.

Must етістігі қажеттілікті, міндеттілікті білдіреді және қажет деген сөзге сәйкес келеді:

They must do it.
Must I go there?

Оларға мұны орындау қажет.
Маған онда бару қажет пе?

Сұрақтың жауаптарында етістікте оң жауапта бірдей етістік қолданылады, ал теріс — *needn't*.

Must I go and see him?
Yes, you must.
No, you needn't.

Маған онымен көрісу қажет пе?
Ия, қажет.
Жоқ, қажет емес.

Сонымен бірге етістік қытималдылықты білдіріп, орыстіліне аударылуы тиіс. Міне, этикамен салыстырғанда, әлдеқайда күшті сенім бар:

He must have done it.

Ол мұны мүмкін орындаған шығар

Ought (to)

Етістің етістігіне жақын болуы тиіс, бірақ ол моральдық борыш, қалаушылық сияқты міндет немесе тәртіпті білдірмейді:

You ought to do it at once. Сізге мұны қазір орындау қажет.
He ought to help his friend. Оған досына көмек беру қажет.

Кемелді инфинитивпен бірге өткен уақытқа қатысты қолданылуы керек және бұл әрекеттің орындалмағанын көрсетеді.

Need

Фразе қажет әрекетті орындау қажеттілігін білдіреді және модаль ретінде ғана емес, семантикалық етістік ретінде де қолданылады.

Модальдық етістік сауалда және теріс сөйлемдерде қолданылады.

Семантикалық етістіктің қажеттілігі ұштасқанның типтік формаларына ие (соңғы 3-ші адамда сингулярлық санның қазіргі кездегі қарапайым формалары

етістіктерді қарапайым түрде, қарапайым сұрақтармен және онымен келіспеушіліктермен көмекші етістіктер пайдаланылады):

Does he need to go there? Оған онда бару қажет пе еді?
Салыстырыңыз:

He needed the book.

Оған кітап қажет болған етін.

Жалпы,
етістіктің қажеттілігі модальдық етістен гөрі семантикалық етістік ретінде ж

іірекқолданылады. Ең кең таралған модальдық пішін - бұл пішін*needn't*.

Need you go there?
He needn't go there.

Сізге онда бару қажет пе?
Оған онда бару қажет емес.

Өте жақсы инфинитивтімен бірге бұл этиш өткен уақытқа қатысты қолданылады және іс-әрекетті қажет етпейді дегенді білдіреді:

He needn't have gone there. Оған онда барудың қажеті жоқ еді
(бекер онда барған).

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Қандай етістіктер модаль деп аталады?
2. Ағылшын тіліндегі модальды етістіктер дегеніміз не?
3. Модальдік етістіктер мен глобус формаларының қалыптасуындағы семантикалық арасындағы айырмашылық қандай?

READING PRACTICE

Telephone Conversation Rules

When you speak over the telephone, it's important to know some simple but very useful rules, which make your communication successful.

First of all, you must greet your listener with *Good morning*, *Good afternoon* or *Good evening*. If it is not a person you want to speak with, ask to call the one you want, using a polite expression. But if it happens that you dialled a wrong number, then you must apologize.

Whenever you are calling anybody, ask whether the person you speak to has enough time for you. Maybe he is busy.

Don't speak too long. Long conversation is often a mere chattering, nothing else. Never forget why you are really phoning.

But the matters that are very important should be better discussed in person. Much information is transmitted by our gestures, but very often we don't seem to realize it.

Even if your interlocutor is rude to you, you shouldn't answer back. Keep your emotions to yourself even if it's difficult for you.

Following these rules, you can speak over the telephone as naturally as in person. Telephone is a great invention, it unites people, but it should be used carefully in order not to separate them.

Active Vocabulary

ask [a:sk] сұрау	matter ['mætə] іс
call [kɔ:l] қоңырау шалу; шақыру	maybe ['meibi:] мүмкін
chatter ['tʃætə] әңгімелесу	mere [miə] қарапайым, таза;
communication [kəmjuni'keɪʃən]	артық емес
сөйлесу, байланысу	polite [pə'laɪt] сыпайы
conversation [kɒnvə'seɪʃən] әңгіме	rude [ru:d] дөрекі
dial [daɪəl] теру	rule [ru:l] ереже
emotion [i'məʊʃən] эмоция	seem [si:m] көріну
expression [iks'preʃən] білдіру	separate [sepə'reɪt] бөлу
following ['fɒləʊɪŋ] келесі	simple ['sɪmpl] қарапайым
gesture ['dʒestʃə] ым	successful [sək'sesfʊl] жемісті
greet [gri:t] сәлем беру	transmit [trænz'mɪt] тапсыру
happen [hæpən] болу	whenever [wen'ev]
interlocutor [ɪntə'lɒkjʊtə]	whether ['weda]
сұхбаттас	wrong [rɒŋ] қате
listener ['lɪsnə] тыңдаушы	

VOCABULARY EXERCISES

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words from English into Russian.

Conversation, ask, simple, communication, successful, great, listener, expression, happen, dial, wrong, whenever, call, whether, maybe, mere, chattering, a matter, transmit, gesture, seem, interlocutor, rude, emotion, following, separate.

2. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) the person you are speaking with
- 2) someone who is listening
- 3) to welcome someone when he/she arrives
- 4) not fair or morally right; incorrect

- 5) to take thing or people away from other things or people
- 6) a strong feeling in your mind, such as love or fear
- 7) talking quickly, stupidly or too much
- 8) having success

3. Give English equivalents for the following words.

Сөйлесу, сөйлесу, сөйлеу, кимыл, бизнес, сұрастыру, болу, теру, қоңыраушалу, аудару, қарапайым болып көрінген кезде, кезкелген уақыттан емес кәсіпкер.

4. Use the vocabulary of the lesson in the following sentences.

1. When Jack understood that he had ____ the wrong ____, he _____. His answered that it was all right.
2. I couldn't get through (дозвониться) for half an hour. Was it an important talk or just _____ ?
3. "What ____ do you want to buy?" _____ the shop assistant.
4. The disc jockey greeted his ____ using a polite _____ and announced that a very interesting programme would be _____ in half a minute.
5. Mother let her child know by a _____ that he must be silent.

5. Paraphrase the words in *italics* using the Active Vocabulary. Make other changes in the sentence if necessary.

1. "Your answer is *incorrect*," said the teacher.
2. His project *had great success*.
3. The children were *divided* in 2009 and met only last year.
4. Speak to her using only polite *phrases*. She is very strict.
5. *Probably* he is right, but we must check it.

6. Insert prepositions or post-verbal adverbs.

1. _____ If it not the person you want to speak _____, please ask to call the one you want.
2. Do you have enough time _____ me?
3. We should better discuss this matter _____ person. I can't say anything the telephone.
4. Even if your friend is angry, never answer _____. Keep your emotions yourself.
5. Telephone unites people, but it should be used carefully _____ not to separate them.

7. Translate the following text into English.

Екі күн бұрын Диманың өте жаман көңіл-күйі болды (өте жаман көңіл-күйі де болу үшін). Ол дұрыс еместелефон нөмірін терді, ол шапшаң жауап берді. Дима кешірім сұрады және бұл жай ғана қате екенін айтты және сізде ашулану

дыңқажетіжок, бірақештеңекөмектесті. Дима бұл туралы әкесіне айтқан кезде, ол кейде қателесіп, өздерінің санына теру керек екенін еске салады және сіз қандай көңіл-күйде болсаңыз да, әрдайым сыпайы және жағымды сезімге ие болу керек.

SPEAKING EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

1. Must you know any rules when you speak over the telephone?
2. What are the typical greetings when you take the receiver?
3. What should you do if it is not the person you want to speak with?
4. If you have dialled a wrong number, you must apologize, mustn't you?
5. Why should you ask if the person has enough time for you?
6. Is long conversation merely a chattering, in the author's view? And what do you think?
7. Should important matters be discussed over the telephone? Why not?
8. If the interlocutor is rude, what should you do?
9. Can these rules help you to speak over the telephone as naturally as in person?
10. Is telephone one of the inventions that has different sides — positive and negative? Prove your point of view.

2. Use the questions from ex. 1 to retell the text.

3. What do you think of the mobile phones? Are they dangerous for our health? Give your point of view.

4. Make up dialogues in which one student phones to another one and:

- invites him to the cinema;
- asks what the homework is because he's ill;
 - tells about the latest model of a mobile phone.

WRITING EXERCISE

Write an essay on one of the following topics. Use Internet resources if necessary.

1. A history of the telephone.
2. The role of the telephone in our lives.
3. The telephone conversation that changed my life.

17-сабақ

Грамматика:	Модальді мәнде бола алатын етістіктер
Текст:	My Hobbies

Модальді мәнде бола алатын етістіктер

Жоғарыда аталған модальды етістіктерден басқа, басқа етістіктер де модальды мағынада пайда болуы мүмкін: *shall, will, should, would, to be, to have*.

Shall

Тапсырыс білдіру үшін модальды етістік ретінде қолдануға болады:

Packings *shall secure* full Қаптаматауардың толық сақталуын
safety of the goods. Қамтамасыз етуі қажет.

Сондай-ақ тапсырыстарды немесе нұсқауларды алу мақсатында қолданылады:

Shall we translate? Бізге аудару қажет пе?

Shall we read? Бізге оқу қажет пе?

Ұқсас сұраққа жауап беруге назар аударыңыз:

Shall I start? Бастайын ба?

Yes, please. Ия.

No, you needn't. Жоқ.

Will

Ол еркіндік, тілек, табандылық пен тұрақтылықты білдіретін модальды етістік ретінде пайдаланылады:

All right, I *will go* there. Жарайда, мен онда барамын.

The door *will not open*. Есік ешқалай ашылмайды.

Will you give me the book, please? Маған кітап беріңізші, өтінемін.

Should

Ол қажеттілікті білдіру үшін моральдық етістік ретінде пайдаланылады, моральдық борыш. Сөздерге аударуға болады, егер керек:

He should go there.

Оған онда бару қажет.

One shouldn't be in a hurry.

Асығудың қажеті жоқ.

Өтетамашаинфинитивпен бірге өткен уақытқа қатысты қолданылады және бұл әрекет орындалмады:

He should have gone there. ОҒАН ОНДА БАРУ ҚАЖЕТ ЕДІ.

Would

Модальдік етістік ықтималдығын білдіру үшін пайдаланылады:

That would be a difficult task. Бәлкім бұл қиынтаспырма.

Ол сондай-

ақбұрын қайталанатын немесе әдеттегі әрекетті де көрсете алады:

He would go there every day.

Кейде ол онда күнде баратын.

Өткен шиелеге қатысты теріс сөйлемде қалаусыздық, әрекетті орындаудан бас тарту деген сөз:

He wanted to come in, but the door would not open.

Есік ашылмады.

Ол сондай-

ақетістен гөрі сипайылықпен сұрау салу үшін қолданылады *will*:

Would you give me the book, please?

Would you excuse me?

Өтінемін, мені кешіріңіз.

To be

Тоуғолобалдың басқа да етістігінің модальды болуымен шексіз. Ол іс-қимыл жоспары немесе келісімі бойынша жүзеге асырылуы тиіс екендігін көрсетеді:

He is to go there on Monday. Оған онда дүйсенбі күні бару қажет етін.

He was to work there for two days. Ол онда екі күн жұмыс істеу қажет еді.

Өткен уақыттағы, керемет инфинитивпен үйлесімде, мақсатты әрекет жасалмайтынын көрсетеді:

He would have gone there last year Бір аптаға баруға тура келді. өткен аптада (бірақ бір нәрсебұған жол берілмеді).

To have

Етістік сияқты, басқа етістіктің шексізімен бірге қолданылатын етістің модальды мағынасы бар. Ол әрекет ету қажеттілігін көрсетеді:

<i>He has to do it.</i>	Оныс істеуге мәжбүр болды.
<i>We had to go there.</i>	Онда баруға мәжбүр болдық.
<i>You will have to help them.</i>	Оған көмек беруге мәжбүрсіз.

Бұл мағынада етістің мәселесімен теріс формалары қосалқы етістіңк өмегімен қалыптасады to do:

<i>Do you have to help him?</i>	Оған көмек беруіңіз қажет?
<i>He does not have to stay.</i>	Оған қалудың қажеті жоқ.

Кейбір модальдердің жетіспейтін нысандарын ауыстыру Етістіктер

Жоғарыда айтылғандай, модальдық етістіктер басқа етістіктерге қарағанда, бірнеше формада болмауы мүмкін, қажет болуы мүмкін. Мәселен, мысалы, етістіктер болашақта қолданыла алмайды және мүмкін емес, бірақ етістік өткен және болашақта керек. Белгіленген уақытта етістіктермен көрсетілген мағынаны өзгерту үшін сәйкес эквиваленттерді пайдаланыңыз:

can— to be able to (көмек бере алу)

may— to be allowed to (рұқсат алу)

He will be able to help us soon. Жақында ол бізге көмек бере алады.
We won't be allowed to use Сөздікті қолдануға рұқсат жоқ.

dictionary.

Етістің эквиваленті өткен және болашақтағы уақытқа дейін (жоғарыдан қараңыз):

<i>He had to warn them.</i>	Оған оларды ескерту қажет еді.
<i>They will have to stay here.</i>	Оларға мұнда қалу қажет.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Қандай етістіктер модальды мағынада орындала алады?
2. Бұл жағдайда сұрақ және теріс формалар қалай қалыптасады?

3. Мінез-құлқы бар керемет құрылымдар деген не?
4. Модальды глаголастардың мағынасын білдіру үшін қандай құралдар пайдаланылады, сол етістіктердің өздерінің нысандары болмаған кездерде мүмкін болуы мүмкін бе?

READING PRACTICE

My Hobbies

The word ‘hobby’ means a large variety of things that people do in their free time.

We can speak about hobbies in our lives when we go to school. That’s the time when time of studies can be clearly distinguished from time of rest. Children go dancing, swimming, they sing, play the piano or other musical instruments. They are fond of different sports and games, such as football, gymnastics, figure skating and others.

This is the first time when they collect things — for example, stickers, stamps, badges. It’s good when the hobby doesn’t take very much time. If it’s so, it’s already a bad habit. We can say so about computer games. It’s not good to become addicts.

When we are teenagers, our interests become wider. Boys become fond of digital technologies and cars; girls are often fond of flowers, different clothes and animals.

Now when we are college students, our hobbies are various. One of the boys in the group is fond of making robots with remote control by iPhone. This is great! Another boy likes to draw cars and their owners. This is a very unusual hobby! As for me, I learn to make computer programs, and I’m sure it will be helpful for me in my work.

My parents say that when their family life began, many of their hobbies disappeared. So I have a great opportunity. But my mum still likes to knit, and my dad — to make furniture. These hobbies are not only interesting for them, but also useful for the whole family.

Hobbies make our lives very interesting. It’s especially good when there are people with similar interests around you. This helps us to relax from our studies or main work and do something pleasant for ourselves and the others.

Active Vocabulary

animal [ænɪməl] жануар

boy [bɔɪ] бала

badge [bædʒ] төсбелгі
collect [kə'lekt] жинау, коллекция
 жинау
dancing ['dɑ:nsɪŋ] би
digital ['dɪdʒɪtl] сандық
disappear [dɪsə'piə] жоғалу
distinguish [dɪs'tɪŋɡwɪʃ] айыра алу
example [ɪɡ'zɑ:mpəl] мысал
figure skating ['fɪɡə 'skeɪtɪŋ]
 мәнерлеп сырғанау
group [ɡru:p] топ
gymnastics [dʒɪm'næstɪks] гимна-
 стика
hobby ['hɒbi] хобби
instrument ['ɪnstɹʊmənt] инстру-
 мент
knit [nɪt] тоқу
like [laɪk] ұнату
mum [mʌm] ана

clearly ['klɪəli] түсінікті
musical [ɪm'ju:zɪkl] музыкалық
opportunity [ɒpə'tjʊnɪti]
 мүмкіндік
owner ['əʊnə] иегер
relax [rɪ'læks] дем алу
remote [rɪ'məʊt] жойылған
remote control [rɪ'məʊt kən'trəʊl]
 қашықтықтан басқару
robot ['rəʊbəʊt] робот
stamp [stæmp] марка
sticker ['stɪkə] жабыстырма
teenager ['ti:neɪdʒə] жеткіншек
variety [və'raɪəti] көп түрлілік
various ['veəriəs] аулан түрлі
whole [həʊl] бүтін
word [wɜ:d] сөз

VOCABULARY EXERCISES

1. Study the Active Vocabulary. Translate the following words and phrases from English into Russian.

Hobby, like, word, variety, clearly, distinguish, figure skating, collect, example, sticker, stamp, badge, teenager, digital, animal, various, group, robot, remote, boy, owner, disappear, opportunity, mum, knit, whole, relax.

2. Guess the word by the explanation of its meaning.

- 1) a set of sounds or letters that has a meaning and is written with a space before and after it
- 2) moving about in time with music
- 3) a small piece of metal pinned on clothes to tell people something about its owner
- 4) exercises and movements that demonstrate the body's agility and strength
- 5) to stop being visible
- 6) to stop working, to rest
- 7) a small piece of gummed paper with a special design on it
- 8) a label or sign for sticking on something
- 9) a person who has something
- 10) a good time to do something

3. Give English equivalents for the following words.

Хобби, әртүрлілік, музыкалықаспап, мысал, мәнерлепсырғанау, жасөспірім, топ, робот, жануарлар, бала, анасы,

махаббат, анық, жинау, айырмашылық, сандық, тұтас, қашық, түрлі, тоқылған.

4. Paraphrase the words in *italics* using the Active Vocabulary. Make other changes in the sentence if necessary.

1. We have a *chance* to go on a bus tour to Moscow this weekend.
2. My sister *is fond* of collecting *many* things: postcards, dolls, books, dresses. She says she *has a rest* when she looks at her collection. But in fact she *has no rest*. She *has* a really big collection.
3. "I see *well* that you must go in for sports to improve your health," said *mother* to her child.

5. Insert prepositions or post-verbal adverbs.

1. The word 'hobby' means a large variety ____ things that people do their free time.
2. Teenagers are fond ____ digital technologies.
3. There are hobbies which are not only interesting ____ you, but also useful ____ the whole family.

4. Hobbies make our life interesting, especially when there are people similar interests around us.
5. Can you tell me ____ your hobbies?

6. Translate the following text into English.

Менің достарым маған хоббидің әртүрлі болуы мүмкін екенін көрсетті. Менің досым Игорь саяхатқа өте ұнайды. Ол барлық құрылыстарда болды және ұшақ, поезд, автобус, велосипед және жаяу жүрді. Менің досым Николай фотосуретті ұнатады. Олаңдар, ғимараттар, табиғат және маңызды оқиғаларды суретке түсіреді. Менің ағам тамақ дайындауға өте ұнайды, бірақ оның профессорының ешқандай қатысы жоқ. Бірақ оның дыс-аяғы әрқашан өте дәмді, және ол өзі басқаларға қуаныш әкеледі. Мен маркалар жинауды ұнатамын. Олар пайдалы ақпарат көп. Сонымен қатар, олар шетелдік сөздерді үйренуге көмектеседі, себебі менің коллекцияларым тақырыптар.

SPEAKING EXERCISES

1. Look at the plan of the text. The sentences are in a wrong order. Put them in the correct order.
1. Hobbies of college students.	4. The disappearance of hobbies.
2. Hobbies and teenagers.	5. The aim of hobbies.
3. The meaning of the word 'hobby'.	6. Hobbies in children's lives.

2. **Use the corrected plan from ex. 1 to retell the text.**
3. **Speak about your own hobbies. Use the following plan:**
 1. A history of my hobbies.
 2. My collections.
 3. My favourite activities.
 4. My preferences (sports, TV programmes, films etc).
4. **Discuss the following topics in your group.**
 1. Are there useless hobbies?
 2. Do people inherit (наследуют) hobbies from their parents?
 3. Can learning a foreign language be a hobby? If it can, what is it like?
 4. Did computer and television reduce the time devoted the hobbies?
5. **Make up dialogues on the following situations.**
 1. Two friends are looking at each other's stamp collection. They decide to exchange some stamps.
 2. Two friends are discussing their favourite films.
 3. Two boys are discussing their favourite types of cars (aeroplanes).

WRITING EXERCISES

1. **If you have a *collection* of something, describe it in detail (in writing). For example:**
 1. If it's a collection of coins, write down the countries they come from and what is depicted on them.
 2. If it's a collection of CDs, write down what categories of CDs you have.
- Read your essay to your groupmates.**
2. **If you are fond of some *activity*, describe it in detail.**
 1. If you are fond of growing flowers, describe what type of flowers you have.
 2. If you are fond of knitting or sewing, describe it or bring some examples of your work to the class.
 3. If you are fond of making photos, tell the group about it and show your best photos.
 4. If you are fond of something else, it's also good. Write about it and tell the story to your groupmates.

III ТАРАУ

МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІ

18-сабақ

TEXT

The Metric System

Physics measures such physical quantities as time, length, mass, density, velocity, area, volume, temperature and energy. There are different units of length and mass. Nearly all of them are interrelated. Nowadays, three main systems of measurement are widely used: the British system of units, the metric system of units and the International System of Units (SI).

With a few exceptions, all the nations of the world use the metric system. It is so easy that anyone who knows arithmetic can learn it quickly. Before the introduction of the metric system (metre — kilogram — second), the British foot—pound—second system was widely used. But the latter system (which is still in use in Great Britain and the USA) was very complicated and caused serious difficulties in the international trade. For example, in the British system 1 mile is equal to 1760 yards, 1 yard — to 3 feet and 1 foot — to 12 inches. This means that it's very difficult to convert units. But in the metric system, each unit is a multiple of the following lower unit by ten. Therefore, the conversion to a higher quantity is done by moving the decimal point to the right to the required number of places, and vice versa.

The idea of the decimal system was realized only at the end of the 18th century. In 1791, the French Academy of Science decided that the standard of length should be one ten-millionth part of the distance from the Equator to the North Pole. Two French scientists charged with the task took this distance on a line running through Paris and divided it into 10,000,000 equal parts. They called one of the parts a metre ('measure'), which became the main unit. Metre was also used to measure area and volume. Thus a square metre and a cubic metre appeared.

The main advantage of the system is that for shorter measurements the metre is divided by ten, so a decimal system was used. Shorter units had Latin prefixes and longer ones — Greek prefixes. So, 'millimetre' is Latin for 'a thousandth part of a metre' and 'kilometre' is Greek for 'a thousand metres'.

As for the unit of mass, it was defined as the mass of a cubic centimetre of water at the temperature of 4 °C (the temperature of its maximum density). As we know, the name of this unit is gram.

The SI units are derived from the metric system and were internationally accepted in 1960. Besides metre (m), kilogram (kg) and second (s), its basic units are Kelvin (K), ampere (a), mole (mol) and candle (cd). This system was introduced in our country in the 1960s, and every day we measure things by the units from this system.

Active Vocabulary

advantage [əd'vamtɪdʒ]

басымдылық

area ['eɪə] алаң

arithmetic [æ'riθmətik] арифметика

basic ['beɪsɪk] негізгі

British ['brɪtɪʃ] британдық

candle ['kændl] 1. шам; 2.

кандела (*жарықтың өлшем бірлігі*)

cause [kɔːz] қызмет ету себеп

centimetre ['sentɪmɪtə] сантиметр

charge [tʃɑːdʒ] тапсыру

complicated ['kɒmplɪkeɪtɪd] күрделі

conversion [kən'vɜːʃən]

қайтаесептеу, аударма

convert [kən'vɜːt] аудару

cubic ['kjuːbɪk] кубтық

decimal ['desɪməl] ондық

define [dɪ'faɪn] анықтау

density ['densɪti] тығыздық

derive [dɪ'raɪv] шығару; болу

distance ['dɪstns] қашықтық

equal ['iːkwəl] тең

equator [i'kweɪtə] экватор

exception [ɪk'sepʃən] ерекшелік

gram(me) [gr@m] грамм

Greek [ɡriːk] гректік; грек тілі

inch [ɪntʃ] дюйм

interrelated [ɪntərɪ'leɪtɪd] өзара

байланысқан

introduce [ɪntrə'dʒʊz] енгізу

kilogram(me) ['kɪləʊgræm] кило-грамм

kilometre ['kɪləmi:tə] километр

Latin ['lætɪn] латындық; латын тілі

length [leŋθ] ұзындық

line [laɪn] сызық

mass [mæs] масса

measure ['meʒə] шара

measurement ['meʒəmənt] өлшем

metre ['mi:tə] метр

metric ['metrɪk] метрлік

mile [maɪl] миля

millimetre ['mɪlɪmi:tə] миллиметр

mole [məʊl] моль (*өлшем бірлігі*)

multiply [Wltɪplai] көбейту

nation ['neɪʃən] ұлт

nearly ['niəli] North Pole ['nɑː9

paul] Солтүстік полюс

pound [paʊnd] фунт

prefix ['priːfɪks] (*лингв.*) жалғаулық

quantity ['kwɒntəti] көлем

realize ['riəlaɪz] сату

require [rɪ'kwaɪə] талап ету

science ['saɪəns] ғылым

scientist ['saɪəntɪst] ғалым

second ['sekənd] секунда

trade [treɪd] сауда

square ['skweə] төрт бұрыш, төрт бұрышты

standard ['stændəd] стандарт;

стандарты

system ['sɪstəm] жүйе

ten-millionth [ten'mɪljənθ] он миллиондық

EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

1. What quantities does physics measure? Are most of them interrelated?
2. How many systems of measurement are widely used nowadays?
3. All the nations of the world use the metric system, don't they?
4. What was used before the metric system? Did the earlier system have any drawbacks?
5. When was the idea of the decimal system realized?
6. What is the main unit of the metric system? How was it measured?
7. Were the units of area and volume defined as well?
8. Do shorter units have Greek or Latin prefixes?
9. What is a unit of mass?
10. Is there a difference between the metric system and the SI system?
11. When was the SI system introduced in the USSR?
12. What synonyms to the phrase 'metric system' can you find in the text?

2. Study the Active Vocabulary. Insert the missing words.

1. Can you ___ cubic metre into cubic centimetres?
2. The ___ between Moscow and Samara is 1049 ____.
3. 'Biology' is a ___ word, and 'science' is a ____ one.
4. The teacher ___ one of his pupils with a difficult task.
5. Newton was a great ___ who formulated laws of gravitation.
6. What is the ___ of this swimming pool? — The swimming pool is twenty-five ___ long and two ___ deep, and ten ___ wide. So, I — twenty-five by two and by ten, and I get five hundred .
7. The ___ of ice is more than the ___ of water as a liquid. But the ___ of ice is less than the ___ of water at 4 °C.
8. Who was the first traveller who reached the South ___ ?
9. The ___ that studies stars is astronomy.
10. The ___ units of the ___ systems are a metre, a ___ and a ___.

3. Continue the following statements.

1. The British system of units, the metric system of units and the International System of Units (SI) are ...

2. Everyone who knows arithmetic can ...
3. Before the introduction of the metric system ...
4. The conversion to a higher quantity in the metric system is done

5. In 1791, the French Academy of Science decided ...
6. Two French scientists took this distance ...
7. Metre was also used to measure ...
8. The main advantage of the metric system is ...
9. The unit of mass was defined .
10. The SI system is derived ...

4. **Make up a plan of the text and retell the text using your plan.**
5. **Discuss the following topics.**
 1. The disadvantages of the British system of units.
 2. The introduction of the metric system.
 3. Prefixes in the metric system.
6. **Find in one of scientific journals or on the Internet a short article in English on the topic of the lesson. Study and discuss the article in class.**
7. **Write an essay on one of the following topics.**
 1. The difference between the metric system of units and the International System of Units (SI).
 2. The origin of the British system of units.
 3. The introduction of SI units.
 4. Conversion in the British system of units.

19-сәбақ

TEXT

Functions of Computers

Computer is one of the inventions of the 20th century that changed the world greatly. The first computers of the 1940s were enormous. But now they are almost in every family and in every office building.

Most machines do only one job, some are multifunctional (e.g. a TV set + DVD player). But no device is as multifunctional as a computer. The parts of the machine (or its hardware) remain the same, you change only the program (software), and your computer immediately learns to do various things. A browser program is designed to look at pages on the Internet (you can also say 'to browse', this accounts for the word 'browser').

A word processor program lets you to print text and then change styles of fonts and sizes of pages. A database program is used for searching and sorting records. Such program is used in shops, libraries, hospitals, accountant offices and so on. They make work with great amounts of data much quicker.

Computers are found everywhere and used in every sphere of life. In a plant, one can make a computer model of a car or plane and check its resistance to stress. Such calculations without a computer could have taken several months. Computer is used at school: children watch films, presentations and web pages. This helps them to study effectively.

Computers also have some disadvantages. There is a famous joke that computers are designed to solve problems but half of the time they are a problem. As computer is a complicated device, one small breakage may stop its work. Moreover, the equipment is soon out of date.

Besides, there is a problem of compatibility. First of all, there are hardware devices which can't work with old operating systems, such as a processor, a hard disc drive, a video card etc. Then, there are programs which need more resources than computer actually has.

Thirdly, computers become more and more complicated, and much effort is required to learn how to work with them. Fourthly, computer viruses cause a lot of trouble — they can spoil, remove or steal computer data, and every user knows it well from his experience.

And on top of all, computer is a multifunctional device, as we already know, so it can be used both to do work and to entertain us. Children often fall prey to the computer and Internet: they play computer games, spend their free time chatting with friends on the Internet and doing practically nothing. This aspect can't be denied.

To crown it all, computer is a good device like many others, designed to help people. But it's our own free will that lets us use it in order not to waste time but to get best results.

EXERCISES

1. **Answer the following questions to the text.**
 1. When was computer invented?
 2. Were there many computers in the middle of the 20th century? Why do you think so? Find a possible explanation in the text.
 3. Is computer a multifunctional device?
 4. What types of computer programs can you name?
 5. In what spheres of life can computers be used?
 6. Computers have many disadvantages, don't they?
 7. What are their main disadvantages? Are there any that you have met using your computer?

8. What are the relations between children and computer? Is there any danger?
9. Can you name any other functions of the computer?
10. Can you add anything to the list of the drawbacks of the computer?
11. Computer can be used both for good and bad purposes, can't it?
12. Name other things that can be misused, like computer. (For example: atomic energy, a gun, the television...)

2. Study the Active Vocabulary. Insert the missing words.

1. The ____ of one computer stopped the whole work of the company.
2. Yesterday my brother bought a ____ device: it's a printer, a scanner and a fax.
3. If you want to look at the library collection, open this program.
4. To install the driver, insert the CD into the _____ and follow the instructions of the computer.
5. If you have problems with your hardware or _____, ask my friend Igor. He is a famous specialist, he has great _____ and can ____ any problem.
6. The hottest place in your computer is a ____ .
7. Check your computer for _____. They can spoil your ____.
8. What _ do you have? Are there many? — Yes, there are. But there is only a problem of ____ of software.
9. He uses the Internet only to _____ himself: he listens to music, watches films and installs programs.
10. Computer can make _____ quicker than any calculator.

3. Continue the following statements.

1. The first computers of the 1940s were ...
2. A browser program is designed to ...
3. A word processor lets you ...
4. Database programs are used in shops ...
5. Computers are used everywhere: in a plant one can make .
6. Computer is also used at school: children watch .
7. There is a joke that computers are designed to solve problems but ...
8. There is a problem of compatibility .
9. Computers become more and more complicated, and much effort .
10. Computer viruses cause a lot of .
11. Children often fall prey to computer ...
12. It's our own free will that lets us use the computer in order .

4. Make up a plan of the text and retell the text using your plan.

5. Discuss the following topics.

1. Multifunctional devices around us.
2. Different types of computer programs.
3. Spheres of life where computers are indispensable nowadays.

4. The problem of compatibility.
5. Computer viruses and their influence on our lives.
6. **Find in one of scientific journals or on the Internet a short article in English on the topic of the lesson. Study and discuss the article in class.**
7. **Write an essay on one of the following topics.**
 1. Advantages and disadvantages of the computer.
 2. Computer as a multifunctional device.
 3. Newer and newer hardware and software: modernization of computer which has no end.
 4. Children and computer: any problems?

20-сабақ

TEXT

The Urals — the Centre of the Russian Metal Industry

The Urals — a borderline between Europe and Asia — are a mountain chain which appeared many years ago as a result of tectonic activity. As time went on, the mountains were being destroyed by the action of water, sun and air. As a result, the highest mountains are only one thousand metres high. One more consequence is that the greatest deposits of ores came to the surface of the Earth. The fact that they were easily accessible stimulated the development of plants.

The Ural mining industry began during the time of Peter the Great. In the 18 th century, the Urals, with their high quality ores and rich forests (a fuel for plants), played the greatest role in the world industry. Russia exported metal even to Great Britain.

The modernization of the Ural industry began with Magnitogorsk plant, built near the mountain Magnitnaya, rich in metallic ores. Later, many engineering plants were built in the region. The greatest plants are situated in Magnitogorsk, Nizhniy Tagil, Chelyabinsk and Novotroitsk.

At the beginning of the 20th century, the Ural metal industry suffered a crisis because of the shortage of coal. But the delivery of coal from Kuzbass solved the problem.

It must be mentioned that about 70 metals and minerals were first discovered in the Ural mountains. Large deposits of iron, copper, lead, zinc, nickel, titanium, wolfram and many other metals characterize the region.

Nowadays some of the deposits are exhausted, and the plants work on the ores from new layers (Kazakhstan, Siberia). But nevertheless, the Urals are the region with great history, traditions and experience, and hopefully it will have new stages of development.

Active Vocabulary

accessible [æk'sesbl] қолжетімді	layer ['leɪə] қабат
action [ækfən] әрекет	lead [led] қорғасын
activity [æk'tɪtɪ] белсенділік	mention ['menʃən] еске түсіру
Asia ['eɪfə] Азия	metallic [mɪ'tælik] металдық
chain [tʃeɪn] шынжыр	mineral ['mɪnərəl] минерал
characterize [kærɪktəraɪz] мінездеу	mining ['maɪnɪŋ] өндіруші
coal [kəʊl] көмір	modernization [mɒdənaɪ'zeɪʃən] модернизация
consequence ['kɒnsɪkwəns] салдар	mountain ['maʊntɪn] тау
copper ['kɒpə] мыс	nevertheless [ˌnevəðə'les] әйткенмен
crisis ['kraɪsɪs] кризис	nickel ['nɪkl] никель
delivery [dɪ'lɪvəri] жеткізілім	ore [ɔ:] кен
deposit [dɪ'pɒzɪt] кенорны, кен	plant [plɑ:nt] зауыт
destroy [dɪ'strɔɪ] бұзу	region ['rɪ'dʒən] регион
development [dɪ'veləpmənt] даму	result [rɪ'zʌlt] нәтиже
discover [dɪs'klʌvə] ашу	role [rəʊl] рөл
Earth [z:θ] жер (<i>планета</i>)	shortage [ʃɔ:tɪdʒ] кемшілік
easily ['i:zɪli] жеңіл	Siberia [saɪ'biəriə] Сібір
Europe [jʊərəp] Еуропа	situated [sɪtʃueɪtɪd]: to be situated бейіи болу
exhaust [ɪg'zɔ:st] жұқарту	stage [steɪdʒ] стадия
export [eks'pɔ:t] экспорт тау	stimulate ['stɪmjəleɪt] ынталандыру
forest ['fɒrɪst] орман	suffer ['sʌfə] азап шегу
fuel ['fjʊəl] отын	surface ['sɜ:fɪs] бет
hopefully ['həʊpfʊli] үміттену	titanium [tɪ'teɪniəm] титан
керек	Ural [jʊərəl] Орал; Оралдық
industry ['ɪndəstri] өнеркәсіп	Urals [jʊərəlz] Оралтаулары
iron ['aɪən] темір	wolfram ['wʊlfrəm] вольфрам
	zinc [zɪŋk] мырыш

EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.
 1. Where are the Urals situated?
 2. Why are these mountains not very high?
 3. Why are the deposits of ores easily accessible?

4. When did the Ural mining industries begin? Did Russia export metal at that time?
5. Where did the modernization of the Ural industry begin?
6. What was the reason for the crisis in the Ural metal industry?
7. How many metals and minerals were first discovered in the Urals?
8. What are the recent problems of the Urals?
9. Does the author of the text hope that the region will have new stages of development? What do you think?

2. Study the Active Vocabulary. Insert the missing words.

1. Fifty years ago, there was a ____ here. Then all the trees were cut and many ____ and factories were built.
2. The ____ are a ____ of mountains which divides our continent into and.
3. The factory can't work. We have a ____ of copper. ____, we'll have a of it soon.
4. ____ of gold in California were in the middle of the 19th century.
5. Gagarin was the first man who flew round the ____ in a spaceship.
6. The ____ of ores is very thick here. A plant can be built nearby.
7. The ____ of industry means that plants stop working. But all the problems can be ____.
8. The Elbrus is the highest ____ in Europe.
9. These mountains are the result of tectonic ____.
10. Irkutsk is ____ in Siberia.

3. Continue the following statements.

1. The Urals are a mountain chain which ...
2. Mountains were being destroyed, and now the highest mountains ...
3. In the 18th century, the Urals ...
4. The modernization of the Ural industry began .
5. The greatest plants are situated .
6. At the beginning of the 20th century, the Ural metal industry .
7. About 70 metals and minerals .
8. Nowadays some of the deposits are ...
9. Hopefully, the Urals will .

4. Make up a plan of the text and retell the text using your plan.

5. Discuss the following topics.

1. The birth of the mountains.
2. Traditions and innovations in the Ural metal industry.
3. The role of the Urals in the world industry — the 18th century and the 21st century.

6. Find in one of scientific journals or on the Internet a short article in English on the topic of the lesson. Study and discuss the article in class.

7. Write an essay on one of the following topics.

1. Natural resources — the wealth of our country.
2. A history of the Ural metal industry.
3. Problems of modern Ural.

21-цабақ

TEXT

Industrial Electronics

Hundreds of electronic devices are now used for scientific, industrial and everyday purposes. They help to do jobs better or more rationally than before and take over jobs that couldn't be done otherwise. So, industrial electronics undoubtedly plays a very important role today. You can easily find many electronic devices at home: a CD player, a TV set, an MP3 player, a computer and many others.

The application and use of electronic devices demand good knowledge of their fundamentals.

In meters and lamps, electricity flows in the wire. But inside any transistor or microchip (and previously in radio tubes), electric current passes through the space (or semiconductor) separating certain parts in this unit. Such action is called electronic. It's not difficult to imagine it because the same happens in lightning. There you actually see how electricity jumps through space.

The first electronic equipment used radio lamps. They were: a radio set, a TV set, computing machines (predecessors of modern calculators), computers (which occupied big rooms), tape recorders.

The next stage came when transistors were invented. The devices became more powerful and much smaller. The number of devices increased greatly, some multifunctional devices appeared (radio + tape recorder). Computers and calculators became smaller: cassette recorders and video-cassette recorders appeared.

The next period was the period of microchips. They helped to reduce big parts of devices, computers and other devices.

The latest period of industrial electronics development is the period of total digitization of all electronic devices, making them compatible with the computer. Photos are no longer made on film but on memory cards, cassettes and video cassettes are out of use. Television is also becoming digital.

Industrial electronics is a great part of our leisure time, it makes people's lives easier and reduces their working time.

Active Vocabulary

application [æpli'keiʃən] апликация	calculator ['kælkjuleitə] калькулятор
cassette ['kæset] кассета	occupy ['ɒkjʊpaɪ] басқалай
certain ['sɜ:tən] анықталған	otherwise [ʌðəwaɪz] басқалай
compatible [kəm'pætibl] үйлесімді	pass [pɑ:s] өту
computing [kəm'pjʊtiŋ] есептегіш	powerful ['paʊəfʊl] қуатты
current ['kʌrənt] ток	predecessor ['pri:disəsə] бастамашы
demand [di'mɑ:nd] талап ету	previously ['pri:viəslɪ] алдын-ала
digitization [didʒitai'zeiʃən] сандық форматқа ауысу	purpose ['pɜ:pəs] мақсат
electric [i'lektrik] электрлік	radio ['reidiəʊ] радио
electricity [ilek'trisiti] электр	rational ['ræʃənl] рационалды
electronics [ilek'trɒniks] электро-ника	reduce [ri'dju:s] кішірейту
everyday ['evrɪdeɪ] күнделікті	scientific [saɪən'tifik] ғылыми
film [film] 1. пленка; 2. Фильм	semiconductor [semikənəktə] жартылай өткізуші
flow [fləʊ] ағын; ағу	space [speɪs] кеңістік
fundamental [fʌndə'mentl] негіз; негіз болатын	tape [teɪp] таспа;
imagine [i'mædʒɪn] көрсету	tape recorder [teɪp ri'kɔ:də] магнитофон
increase [in'kri:s] ұлғаю	television ['telɪvɪzən] телевидение
inside [in'saɪd] ішінде	total ['təʊtl] толық
jump [dʒʌmp] секіру	transistor [tæn'zɪstə] транзистор
lamp [læmp] лампа	tube [tju:b] трубка
leisure ['leɪzə] демалыс, көңіл көтеру	undoubtedly [ʌn'daʊtɪdli] әлбетте
lightning ['laɪtnɪŋ] найзағай	unit ['ju:nɪt] бөлшек
	video-cassette recorder [vɪdiəʊ kə'set ri'kɔ:də] бейнео магнитофон
	wire [waɪə] сым

EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

- For what purposes are electronic devices used now? What do they help us to do?
- Industrial electronics plays an important role today, doesn't it?
- What electronic devices are usually found at home? What can you find at home?
- What is the difference between electric and electronic devices?
- Where do you actually see how electricity jumps through space?
- What were the first electronic devices based on?
- Did the first computers look like modern ones?
- Did the next stage come when transistors or cassettes were invented?

9. Why did computers become smaller when microchips were introduced?
 10. What is the latest period of the industrial electronics development called?
 11. What devices became compatible with the computer?
 12. What does electronics mean in our life?
 13. Do you think that electronics does only good to people?
 14. What will be the next period of the industrial electronics development, in your opinion?
- 2. Study the Active Vocabulary. Insert the missing words.**
1. In lightning, electricity _____ through .
 2. What do you like more: watching _____ or listening to the _____ ?
 3. I can't _____ how people lived without _____ devices.
 4. Do you have any _____ at home? — No, I have only discs. I'm for
 5. Does this camera have much ? — No, this camera is not digital.
— It has a 5-millimetre .
 6. Devices which have _____ , and not tubes are much smaller and much more powerful.
 7. The number of digital devices _____ every year. We depend on more and more.
 8. Many electronic devices are used for _____ , not for work.
 9. Computers and digital cameras are _____ devices. It means that they can exchange information.
- 3. Continue the following statements.**
1. Electronic devices are used for ...
 2. You can find many electronic devices at home: a TV set ...
 3. Inside any transistor, electric current passes ...
 4. In lightning, you actually see ...
 5. The first electronic device used .
 6. Devices with transistors become ...
 7. Microchips helped to reduce .
 8. The latest period of the industrial electronics development is .
 9. Photos are no longer made on 5-millimetre film, but ...
 10. Industrial electronics makes people's life ...
- 4. Make up a plan of the text and retell the text using your plan.**
- 5. Discuss the following topics.**
1. The fundamentals of electronics.
 2. The first electronic devices.
 3. Transistors and microchips and their influence on the size and productivity of electronic devices.
- 6. Find in one of scientific journals or on the Internet a short article in**

English on the topic of the lesson. Study and discuss the article in class.

7. Write an essay on one of the following topics.

1. The role of industrial electronics in modern society.
2. Digitization and its influence on people's leisure time.

22-сәбақ

TEXT

A History of Buildings

For many thousands of years, people have lived in houses and liked comfortable and safe living, not so dependent on weather conditions.

At first, people began building houses of wood, stones or clay. Clay was mostly used in hot countries, as people had learnt that clay bricks dried in the sun became as hard as stones. Men learnt the use of these sun-dried clay bricks especially in Ancient Egypt. Some of buildings created at that time are still standing though several thousands of years have passed.

Hundreds of years later, the ancient Egyptians discovered that stone can be used as a building material. With it, they built temples, palaces, tombs... The greatest tomb ever built was the stone pyramid of Khufu, Pharaoh of Egypt.

Another ancient civilization, the Greeks, also used stone, and their beautiful buildings remind us of their great culture. The Greeks decorated houses with splendid carvings. They were very fond of using upright pillars for supporting and decoration. In Greece, parts of many of these ancient buildings can still be seen today. The elements of Ancient Greece architecture began to be used again during the period of the Renaissance in Europe. In our country, the latest period when trends were followed was the period of 'Stalin classicism'.

Greek culture was inherited by Roman one. When Augustus became emperor, Rome was made of clay, and he left Rome made of stone. The Roman period left many architectural monuments, such as the Colosseum, Arch of Titus, Pantheon, and many other buildings and their relics.

Ancient Rome embodied the tradition suppressed by time and followed to the logical end.

Many ancient cultures had their own architecture — ancient China, Burma, the civilization of the American Indians. Archeologists find more and more places left by man for centuries — the legendary city of Petra in Jordan, which is hidden in the mountains; the city of Machu Picchu in

Peru left for three centuries and found in 1911 by an American architect Hiram Bingham; a Buddhist temple Borobudur on Central Java (in Indonesia) forgotten by everyone, hidden by thick forests. It was restored in the 1970s with the help of UNESCO.

Modern architecture is quite different from ancient buildings.

In all epochs, there are buildings that are designed to be beautiful and stand for centuries, and buildings which are built for practical purposes. In Soviet time, buildings made from prefabricated blocks were very popular and were erected very quickly. Their architectural style is very strict and devoid of any ornaments. The drawbacks of these buildings are: they conduct sound and give away heat, and nearly all of them exist longer than it was planned originally. This was the period when the idea of combination of architecture, technology and science was embodied, and art gave way to constructivism.

Modern architecture is free to choose and combine all the experience accumulated during the centuries. There are hundreds and hundreds of buildings worth admiring in any country. New buildings that appear should match them in quality, longevity and beauty.

Active Vocabulary

accumulate [ə'kjʊmjʊleɪt] жинақтау	combine [kəm'beɪn] құрамдастыру,
admiration [ædmə'reɪʃən] таң қалу	үйлестіру
arch [ɑ:tʃ] арка	conduct [kən'dʌkt] зә. жүргізу (<i>физ.</i>)
archaeologist [ɑ:ki'bɒldʒɪst] археолог	construction [kən'strʌkʃən] құрылыс
architectural [ɑ:ki'tektʃərəl] архи- тектуралық	create [kri:'eɪt] жасау
architecture ['ɑ:kitektʃə] архитек- тура	culture ['kʌltʃə] культура
art [ɑ:t] өнер	drawback ['drɔ:bæk] кемшілік
block [blɒk] блок; block of flats көппәтерлі үй	dry [draɪ] кептіру
brick [brɪk] кірпіш	decoration [dekə'reɪʃən] әшекей
Buddhist ['bʊdɪst] буддалық	dependent [dɪ'pendənt] тәуелді
carve [kɑ:v] кесіп алу	devoid [di'vɒnd] айырылған
civilization [sɪvɪlaɪzɪʃən] цивилиза- ция	Egypt ['i:dʒɪpt] Египет
classicism ['klæsɪsɪzəm] классицизм	Egyptian [i'dʒɪpɪən] мысырлық; мысыр
clay [kleɪ] топырақ	embody [ɪm'bɒdi] іскеа сыру
Colosseum [kɒlə'siəm] Колизей	emperor ['empərə] император
combination [kəmbeɪneɪʃən] комбинация	epoch ['i:pɒk] дәуір
	erect [ɪ'rekt] тұрғызу
	ever ['evə] күндердің күнінде
	everyone ['evriwʌn] әрбір
	follow ['fɒləʊ] еру

Indian ['indɪən] үнді, Үнділік
Indonesia [ɪndə'ni:ziə] Индонезия
inherit [ɪn'herɪt] мұра ету
Java ['dʒɑ:və] Ява (*арал*)
Jordan [dʒɔ:dən] Иордания
legendary ['ledʒəndəri] әйгілі
live [lɪv] өмір сүру
logical ['lɒdʒəɪkl] логикалық
longevity [lɒn'dʒevɪti] төзімділік
match [mætʃ] сәйкес болу
monument ['mɒnjumənt] монумент, ескерткіш
originally [ə'ɪdʒɪnəli] бастапқы
ornament [ɔ:nəmənt] орнамент
palace ['pæləs] сарай
Peru [pə'ru] Перу
pharaoh ['feərəʊ] перғауын
pillar [pɪlə] бағана, тірек
plan [plæn] жобалау, болжарлау
 prefabricated
house [pri:'fæbrɪkeɪtɪd haʊs] құрамалы үй

pyramid ['pɪrɪmɪd] пирамида
relics ['reɪlɪks] қалдықтар
Renaissance [ri'neɪsɑ:ns] Қайта өркендеу дәуірі
Roman ['rəʊmən] римдік
safe [seɪf] қауіпсіз
sound [saʊnd] дыбыс
splendid ['splendɪd] өте жақсы, сәулетті
stone [stəʊn] тас
strict [strikt] қатал
sun-dried ['sʌndraɪd] күнге кептірілген
suppress [sə'pres] басы,
technology [tek'nɒlədʒi] технология
temple ['templ] ғибадатхана
tomb [tu:m] мола, кесене
tradition [trə'dɪʃən] салт
trend [trend] бағыт
wood [wʊd] ағаш
worth [wɜ:θ]

EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

1. Why do people build houses?
2. What were the first houses made of?
3. Where was clay mostly used?
4. Did the houses made of clay stand the test of time?
5. Who discovered that stone was a good building material?
6. What were the characteristic features of the architecture of ancient Greece?
7. Did Ancient Greece influence the architecture of other countries and epochs?
8. What famous monuments of Roman architecture still exist?
9. Did ancient cultures have their own architectural styles?
10. Did archaeologists find new monuments of ancient architecture even in the 20th century?
11. Is modern architecture different from ancient buildings?
12. Can we classify buildings of each epoch into two categories?
13. What are the advantages and disadvantages of the buildings made of prefabricated blocks?

14. Are these houses beautiful and breathtaking? Why?
15. Are there buildings worth admiring and following? Name some of them.

2. Study the Active Vocabulary. Insert the missing words.

1. This house belongs to ___culture, that's why it's made of clay.
2. A ___ is a place for religious services.
3. The Spasskaya Tower of the Moscow Kremlin was ____in 1491.
4. is a country situated in South America.
5. The__ of ____ are the greatest tombs in the world.
6. house is built quickly, but it is cold and it _____ sound.
7. To celebrate the 9th of May is a good ____.
8. it was a tower, but now it's a museum.
9. of Egypt had great tombs, which had the form of _____, that's why we still remember these people.
10. find more and more ancient towns.

3. Continue the following statements.

1. For many thousands of years people have liked ...
2. At first, people began building houses of...
3. People know that clay bricks ...
4. Men learnt the use of these sun-dried clay bricks ...
5. The idea to use stone as a building material belongs to .
6. The greatest tomb ever built was ...
7. The Greeks decorated houses with ...
8. The elements of Ancient Greece architecture began to be used again .
9. The Roman period left such monuments as ...
10. Archaeologists find more and more places ...
11. In all epochs, there are buildings that ...
12. Prefabricated houses were very popular in Soviet time, and they were .
13. Modern architects are free to choose ...
14. There are hundreds of buildings worth admiring .

4. Make up a plan of the text and retell the text using your plan.

5. Discuss the following topics.

1. Why were clay buildings constructed mostly in hot countries?
2. The influence of Greek architecture on modern one.
3. Ancient civilizations and their cities.
4. Types of buildings which exist in all epochs.
5. Buildings which are worth admiring.

6. Find in one of scientific journals or on the Internet a short article in English on the topic of the lesson. Study and discuss the article in class.

7. **Write an essay on one of the following topics.**

1. The advantages and disadvantages of stone as a building material.
2. Greek and Roman architecture.
3. Soviet buildings: their advantages and disadvantages.
4. My speech addressed to modern architects.

23-сәбақ

TEXT

Forests — Ecosystems or Green Gold?

The forest is a basis for the existence of many organisms. The forest protects the Earth from erosion, prevents evaporation — in this way it feeds rivers and serves home for animals. The forest is not only trees. Under the branches of higher trees, there are lower trees and then — grass, mushrooms, etc. In this way, the density of organisms and their diversity is very high.

Forests are often called ‘the lungs of the planet’. As we know, when man breathes, he consumes air containing oxygen and gives out air containing carbonic gas. So the amount of carbonic gas increases. This gas is also educed in the process of burning. But there is a way back. During the photosynthesis, carbonic gas turns into oxygen. It’s the forests that do the main part of work turning CO₂ into O₂. This explains their name ‘the lungs of the planet’.

In his activity, man needed timber for building and warming his home and fields for growing crops. That’s why for hundreds of centuries forests were disappearing and the ecological balance was being changed.

For the first civilizations of people, it was difficult to realize the possible danger. Recently palaeontologists have found out that ecological crises happened in ancient times. One of the tribes of the South American Indians — Anasasi — abruptly left its place of living with roads and irrigation systems around 1200 AD. It happened because they had destroyed forests so violently that the latter didn’t replenish on the devastated areas. Similar problems appeared in the 20th century. The only difference was that people started thinking the situation over. That’s when ecology appeared.

It’s extremely important to take care of forests. If a forest is destroyed because of commercial interests, there will be little water and the erosion will start on the slopes. Thus, the productivity of planes will decrease. This shows how important forests are. For the sake of life on the Earth there must be large areas of natural ecosystems.

Our country does much to preserve forests. In 1942, the so-called ‘forests of the

first group' were created. It is illegal to cut them. Still, much depends on the people. Because of them forest fires take place. It will take one hundred years to grow the similar forest in the same place. It's our task to save natural resources because we are a part of nature, the most reasonable and responsible part. Only if we take care of the Earth, people who'll live after us will have a clean planet, fit for healthy living.

EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

1. What does the forest do for the planet?

2. Does the forest consist only of trees?
3. Why are forests often called 'the lungs of the planet'?
4. What was commercial interest in forest? Did nature suffer because of the activity of man?
5. Were there ecological crises in ancient times? Give an example from the text.
6. When did ecology appear?
7. What happens if forests are destroyed?
8. Does our country preserve forests? What is done for their protection?
9. Will our children live on a clean planet if we take care of nature? What will happen in reality, in your opinion?

2. Study the Active Vocabulary. Insert the missing words.

1. We are ___ for the ecology of our planet.
2. If forests are destroyed too quickly, their ability to ___ decreases.
3. is a chemical process in green plants in which carbonic gas turns into ___ .
4. Great areas of forests are ___ because of human activity.
5. National parks are places where the beauty of nature is ____ .
6. Men cut forests because they needed ___ and place for agriculture.
7. In the ___ areas where there is no forest, the process of ___ of the soil can begin easily.
8. Some ancient ___ disappeared because they knew nothing about ecology.

3. Continue the following statements.

1. The forest protects the Earth from erosion ...
2. Under the branches of higher trees, there are ...
3. When man breathes, he ...
4. During the photosynthesis ...
5. In his activity, man needed timber .
6. Recently scientists have found out that ecological crises ...
7. If the forest is destroyed because of commercial interests .
8. Our country protects forests: in 1942 ...
9. Because of people forest fires take place, and if will take ...
10. Only if we take care of Earth ...

4. Make up a plan of the text and retell the text using your plan.

5. Discuss the following topics.

1. The role of forests in the natural world.
2. Forest as a source of oxygen.
3. Destroying forests: positive and negative effects.

6. Find in one of scientific journals or on the Internet a short article in English on the topic of the lesson. Study and discuss the article in class.

1. Forest is not only trees.
2. Cutting forests: profitable business or danger for the ecosystem?
3. The protection of forests in Russia.

24-сабақ

TEXT

The Role of Technical Progress

The scientific and technical revolution has changed our lives very much. Computers, mobile phones and other digital devices have entered our everyday life.

The atomic, space and energy age was followed by the age of computers. The tasks which had seemed eternal before have been solved one by one by computers. During the last decade, many fundamental changes occurred because of electronic devices. It is even difficult to imagine social and economic consequences of the microelectronic revolution.

The large use of computers has influenced our lives in such a way that it was difficult to imagine 15 or 20 years ago. On the one hand, computers have simplified our life greatly. If you typed a text on the typewriter and made a mistake, you had to type the whole page again. Making several copies of the same document used to be a difficult job too. But now it's quite different. Correcting mistakes is easy. Computer also helps us to buy goods, find information, book tickets, make presentations and annual reports, and make difficult calculations. Time is saved for leisure.

Leisure time is also influenced by computer and other periphery devices. You no longer go to music shops — many things are available on the Internet. You needn't write letters to your relatives or friends — you can send an e-mail. And your photo albums are on the computer too.

Computer games are probably also a part of your free time. They became more and more realistic and complicated, and for many people it becomes impossible to tear themselves away. This means that electronic devices such as a computer and TV set are used mostly for entertainment and consume most of the time that could be spent on work, going for a walk and sleeping. Man becomes a slave of the devices which were designed to make him stronger.

Is there a way out? In fact, there is, but many people don't know it and are still slaves. The best decision is not to give these devices a place in your heart. They should do their work. And when you have a rest, prefer real communication to virtual one and living an active life to watching films about crime. Then electronics will be not our lord or enemy but our friend.

Active Vocabulary

age [eidʒ] ғасыр	lord [lɔ:d] мырза
annual [ænjʊəl]	occur [ə'kʌ:] туындау
atomic [ə'tɒmɪk] атом жылсайынғы	periphery [pə'rɪfəri] периферия
available [ə'veɪləbl̩] қолжетімді	photo album ['fəʊtəʊ 'ælbəm] фотоальбом
consequence ['kɒnsɪkwəns] салдар	progress ['prəʊɡres] прогресс
copy ['kɒpi] көшірме	realistic [rɪə'lɪstɪk] шынайы
correct [kə'rekt] түзету	relative ['relatɪv] туыс
crime [kraɪm] қылмыс	report [rɪ'pɔ:t] есеп
decade ['dekeɪd] онжыл	simplify ['sɪmplɪfaɪ] жеңілдету
document ['dɒkjʊmənt] құжат	slave [sleɪv] құл
e-mail ['i:meɪl] (= <i>electronic mail</i>)	social ['səʊʃl] әлеуметтік
электрондық пошта	tear (oneself) away ['tear a'wei] жыртылған
enemy ['enəmi] жау	ticket ['tɪkɪt] билет
enter ['entə] енгізу, кіру	type [taɪp] теру
good [ɡʊd] жақсылық	typewriter ['taɪpraɪtə] баспа
impossible [ɪm'pɒsɪbl̩] мүмкін емес	машинасы
influence ['ɪnfluəns] ықпал; ықпал ету	virtual ['vɜ:tʃʊəl] виртуалдық

EXERCISES

1. Answer the following questions to the text.

1. The technical revolution has changed our life very much, hasn't it?
2. What were the predecessors of the computer age?
3. Do computers make our lives easier and simpler? In what way?
4. Computers influence our free time too, don't they?
5. Can you get music and video on the Internet? What other information can you get there?
6. What devices became compatible with the computer during the last years?
7. Can you communicate with your friends on the Internet? Do you like such communication or do you prefer real one?
8. In what way do computer games influence people?
9. Do electronic devices take all our free time?
10. Is man a slave of the devices which were designed to make him stronger?
11. Does the author suggest a way out?
12. What is the way out in your opinion?

2. Study the Active Vocabulary. Insert the missing words.

1. helps you to send letters quickly.
2. If there is an interesting programme on TV, it's difficult for a person to ____ .
3. During the last two ____ , scientific progress and digitization took place.
4. For some people, the computer is an equivalent of the ____: a device for printing and editing documents.
5. Do you have many ____ ? — Yes, I have parents, grandparents, two sisters and three brothers.
6. I don't buy ____ any more, all my photos are on my computer.
7. The computer is a multifunctional device. So the ____ is that it can be used both for work and for leisure.
8. The ____ age was followed by the microelectronic one.

3. Continue the following statements.

1. The atomic, space and energy age was followed by ...
2. It's difficult to imagine social and economic consequences ...
3. Computers have simplified ...
4. The computer helps us to buy goods, find information ...
5. Leisure time is also influenced ...
6. You no longer go to music shops .
7. You needn't write letters to your relatives ...
8. The computer and TV set are used mostly for entertainment .
9. The best decision is not to give these devices ...
10. When you have a rest, prefer real communication ...

4. Make up a plan of the text and retell the text using your plan.

5. Discuss the following topics.

1. The fundamental changes caused by technical revolution.
2. The use of computer for work.
3. Electronic devices which are used mostly for entertainment.

6. Find in one of scientific journals or on the Internet a short article in English on the topic of the lesson. Study and discuss the article in class.

7. Write an essay on one of the following topics.

1. Computer and leisure time.
2. Man: a slave or a master of electronic devices?
3. Electronic slavery: is there a way out?

IV Т А Р А У

ІСКЕРЛІК АҒЫЛШЫН ТІЛІ. BUSINESS ENGLISH

1-БӨЛІМ

ШЕТ ЕЛДЕГІ ЖҰМЫС ПЕН ОҚУҒА ДАЙЫНДЫҚ. PREPARATION FOR STUDIES ABROAD

25-Сабак

ШЕТЕЛДЕГІ ОҚУДЫ ЖАЛҒАСТЫРУ. CONTINUING STUDIES ABROAD

Сіз Америкада немесе Канадада шетелдік университетте түсуге ниет болса, Қабылдау комиссиясы қысқа эссе (2 машинамен беттер), өзім туралы жазуды қажет етеді. Ол кейде Эссе, және мақсаты есеп, немесе себептері Statement деп аталады.

Бұл мақалада Қабылдау комиссиясының қызықты оқиғалары қысқаша баяндалуы керек. Бұл сіз осы салада қандай тәжірибесі, тек сіздің өмірбаяндар құрғақ тұсаукесері, ал, керісінше, сіз осы тандалған ро-трисче табысқа болады қарастыру керек негіз жоғары оқу орнына түсу үшін сіздің қабылданған шешімнің себептері туралы қысқа әңгіме емес, .

Мұндай эссе мұғалімдерге болашақ студенттің тұлғасы туралы болжам құруға көмектесуі керек. Сондықтан сіз оларды шынымен университетке түсу керек деп сендіруіңіз керек.

Құрастырудың кейбір жалпы принциптері *Personalstatement*:

- Сіздің кейіпкерлеріңіз бен өмірлік жоспарларыңызды жақсы түсінуге көмектесетінін жазыңыз.
- Өзіңіз туралы айтатын барлық ақпарат эсседің жалпы мақсатына байланысты болуы керек.
- эссе тек оң ақпаратты қамтуы керек.
- Ол сіздің аты-жөніңізді, қолтаңбаңызды, сіз қолданатын мамандықтың атауын қамтуға тиіс.

Американдық және Канаданың жоғары оқу орындарында төмендегідей дипломдармен марапатталған: бакалавр-бакалавр (ТМД Университетінің 3-4 курстарына сәйкес), магистратура (университетте екі жыл оқу), доктор-доктор (3-5 жыл)).

Ресей Abitur он екі мектеп бітіргеннен куәлігі шамамен тең болып табылады. арнайы бағдарламада американдық университеттік білім

беру төрт жылға әдетте тең дипломдар Vania-жолы.

Американдық және канадалық университеттер, шетелдік студенттер үшін бөлінген барлық дерлік stipen-dii, екінші және үшінші кезеңдерінде (аспирантура) өтіңіз. But сіз 1-ші кезеңін (бакалавриат зерттеулер) ро-stupit келсе, Сіз ne-obhodimye жинай аласыз құжаттар - олар кейінірек талқыланатын болады - және барлық жағдайлар obuche-niya және ықтимал қаржылық қолдау туралы білу үшін таңдалған университет хабарласыңыз.

1. Translate the text.

Undergraduate Admission

Applicants to the School are required to submit an Application for Admission to the University and are required to follow the regular University admission procedures described in the FIU Undergraduate Admissions website.

Applicants must be eligible for admission to the University before receiving admission to the School. A minimum TOEFL score of 500 written is required for international applicants.

Any student who has completed two years of college (60 transferable semester hours) may apply for admission to the upper division programme. Full credit will be granted for both Associate in Arts and Associate in Science degrees from regionally accredited institutions. Domestic students may enroll on either a full-time or a part-time basis; International students must enroll full-time (at least 12 credits per semester. Students with less than 60 transfer credits are subject to freshman admission criteria.

All students are required to meet the University's Curriculum requirements prior to graduation. It is not necessary to have been previously enrolled in a hotel, restaurant or tourism programme. The curriculum will provide the specialized professional education to equip the student for a career in hospitality and tourism management. Students with training in liberal arts, business, education or technology, for example, are qualified to enroll in the programme.

A maximum of 60 lower division undergraduate semester credits may be transferred from a junior or community college programme. More credits may be transferred from a related upper-division programme at a four-year institution.

2. Read and fill in the application form.

Application Form

Applications should be returned to the University.

This form must be completed in black ink or using a typewriter or word processor.

Please use A4 size paper for all attachments.

Please indicate which course you are applying to:

- Programming Principles
- Programming Paradigms
- Algorithms
- Data Structures
- Logic & Computation
- Computer architecture

1. Personal details

Family name:

Title: Mr, Mrs, Miss, other title:

First names:

Nationality:

Male/Female:

Country of permanent residence:

Date of birth:

Age:

Place of birth:

2. Education

University or College attended:

Subjects studied:

Grade Dates:

3. Any other qualifications or training

Give details, where obtained, and dates:

4. Relevant experience

Please give details of any past employment (paid and voluntary), or any other experience you think relevant.

5. Reasons for study

Please state in not more than 150 words:

- a) why you wish to undertake this course;
- b) why you feel it is relevant to your particular educational/professional needs;
- c) how you envisage contributing to the future development of your country upon completing your course of study.

6. Finance

Please state why you require a scholarship to undertake your proposed course of study. Further enquiries may be made prior to the offer of a scholarship.

7. Essay

Please attach to this form an essay (in English) of no more than 1,000 words analysing what you consider to be the most significant issue relating to the society, politics, economics or culture today.

8. Supporting documents

Please attach any other information you think relevant to your application. Do not include testimonials.

9. Address for correspondence where you can be contacted.

E-mail:

Telephone number (mobile and home):

Fax (if applicable):

I certify that the statements made by me on this form are correct. I confirm that if my application is successful, I will conform to the requirements.

10. Signature: Date:

Notes to candidates:

- References and transcripts will not be returned to applicants.
- Successful applicants are required to sign a declaration that they will return to their country for a minimum of years on completion of their studies.
- The University regrets it cannot provide feedback on unsuccessful applications.

26-сабақ

УНИВЕРСИТЕТПЕН ХАТ АЛМАСУ. CORRESPONDENCE WITH THE UNIVERSITY

Егер сіз американдық немесе канадалық университетті таңдасаңыз, қабылдау процесін дөсіз бірнеше суреттерді жазуыңыз керек.

тіркеудің қысқаша ережелері:

- Хатты компьютерге теру керек.
- Бір беттен артық болмауы керек.
- Өрістер тым тар болмауы керек.
- Хатты аяқталған абзацтарда көрсету керек.

Жоғарғы оң жақ бұрышта сіздің мекен-жайыңыз орналасқан болуы керек. Аты-жөні, көше, үй, қала, мемлекет, пошта индексі, ел.

Төменде 1 - 2 жолға мекенжайы бойынша күнді басып шығару керек. Сіз жазған университеттің мекен-жайы алдында екі бос жол болуы керек. Барлығы солға сәйкес келеді.

Төмендегі жол арқылы хабарлама: Құрметті мырза, адамға немесе белгісіз адамға жүгінгенде; Құрметті ханымдар, әйелге өтініш жасаған кезде.

Сіздің хатыңыздың параграфтары айналыстан және бір-бірінен бос жолмен бөлінуі керек. Соңғы абзацтан кейін, екі жол сызылып тасталады және әдетте Сенің тілектеріңмен жазылады.

Қолтаңбаға тағы 4 - 6 жол жіберіп, атыңызды теріңіз.

REQUEST FOR APPLICATION MATERIALS
(Сұраныс-хат)

Galina Belova
6, Komsomolsky Prospekt, ap. 7,
Moscow
Russia
E-mail: Galya@mail.ru

February 15, 2016

Prof. M.
Director of Undergraduate Studies
Department of Computer Science
University of Toronto 10 St.
George Street, Room 6055
Toronto, Ontario, Canada M5S H1

Dear Sir

I am Galina Belova, 19, a final year student at Moscow Technical School of Computer Science.

I am majoring in Programming in computer systems. A list of my courses with hours and grades (unofficial transcript) is enclosed. I am to graduate next spring, and I wish to apply for admission as a student in your Department. I would like to begin studying in the fall semester of 2012.

Would you please send me an application form and other papers necessary for application. I will be very grateful for any additional information (entrance requirements, financial aid, undergraduate programs).

Sincerely yours,
Galina Belova

1. Translate into English.

Өткен жылы студент, оқу сағаттарының санын көрсететін пәндер тізімі, студент ретінде қабылдау, күзгі семестр (американдық), сауалнама, қосымша ақпарат, қаржылық көмек, талапкерлерге қойылатын талаптар.

2. Spell the abbreviations of the tests and translate into Russian their full names.

TOEFL Test of English as a Foreign Language
TWE Test of Written English
TSE Test of Spoken English

3. Write a request of your own.

COVERING LETTER

(Сүйемелдеу хат)

Мекенжай: сіздің және алушыңыз

Dear Sir

As my application for the fall of 2012, I am sending you the following materials (enclosed):

1. Completed Application Form.
2. Completed International Student Financial Statement.
3. Certified copy of my official transcript (academic certificate) with attached official translation into English made by the Moscow State Notary Office 1.
4. Two-page Personal Statement.
5. Three letters of recommendation (in separate envelopes).
6. Copies of TOEFL, TWE.

Please acknowledge the receipt of this packet.

Please also let me know if you need any additional documents.

I would be very grateful to you if you would duplicate your admission decision via e-mail.

Thank you for consideration of my application.

Sincerely yours,
Galina Belova

4. Translate into English.

сауалнама, ұсыныс, дипломның ресми көшірмесі, құжат,
қабылдау туралы шешім.

5. Translate into English your academic certificate.

ACCEPTANCE AND REFUSAL

(Ұсыныстарды қабылдау және қабылдамай)

Университеттің ұсынысын қабылдамайтын хатүлгісі:

Galina Belova
6, Komsomolsky Prospekt, ap. 7,
Moscow,
Russia
E-mail: Galya@mail.ru March 1,

2016

Associate Chair Faculty of Engineering The University of Western
Ontario 118 Western Road,
London, ON, Canada N6G 1G7

Dear Sirs

Thank you very much for your offer of admission and teaching assistantship. I regret that I cannot accept your offer because I have already accepted an offer from University of Toronto, where the programme is closer to my field of interest.

I am very grateful for your consideration and favourable attitude towards my application.

With many thanks for your help,

Sincerely yours,
Galina Belova

Ұсыныс қабылданған үлгі хаты:
(Мекен-жайы)

Dear Sirs

I was very pleased to learn that I was admitted as a student in the Faculty of Computer Science and that the teaching assistantship is being offered to me. Your department has excellent reputation, and it is honour to me to be accepted there.

I would like to inform you that I accept your offer of admission and teaching assistantship in the fall of 2012. I am also sending you this acceptance via e-mail.

Please acknowledge the receipt of this message by return e-mail.

Please send me information about on-campus housing.

With many thanks for your generous help.

Sincerely yours,
Galina Belova

6. **Learn the expressions used in the letters and render in English the contents of the letters.**

27-сабақ

ЖҰМЫСҚА ОРНАЛАСУҒА ДАЙЫНДЫҚ. PREPARATION FOR A JOB

Бұл сабақта біз жұмысқа орналасу мәселелеріне қатысты боламыз. Жұмысқа орналасу үшін қажетті рәсімдер мен құжаттар, атап айтқанда,

АҚШ-та туралы қысқаша біліңіз.

Text 1

1. To begin your job search, you must identify the kind of job you want, where the jobs are and what employers expect.
2. If you are a student or a graduate of a vocational, technical or professional (university) training programme and you have the same interests, you already know the kind of job you want.
3. Begin by thinking about the work you can do. Include the work you have been trained to do, work you have actually done and work you enjoy doing.
4. Next, talk to as many people as possible about your job interests and concerns.
5. Thinking and talking help you build a network of people interested in helping you.
6. This network will lead to specific job contacts.
7. However job counselling is also useful.
8. Job counselling is a professional service that may include vocational interest and aptitude testing; informing and advising about particular jobs; and providing training and guidance in the various steps at a job search.

1. Find in the text the equivalents of the following word combinations.

Жұмысиздестіру, кәсіби білім беру мекемесі, кәсіби байланыстар, жұмысқа орналастыру, кәсіби жарамдылықпен мүдделерді тексеру, оқыту және басшылық.

2. Answer the questions to text 1.

1. What must you do to begin your job search?
2. What must you include when thinking about the work you can do?
3. How can you build a network of people interested in helping you?
4. What is job counselling?
5. Does it provide training and guidance?

Text 2

1. Employers want to select employees who have or who can learn the skills necessary to do the job.
2. Most employers will not hire people who are not dependable or who cannot get along with others.
3. Thus, they want to learn as much as possible about the skills, dependability and personal characteristics of prospective employees.
4. Depending on the job you are applying for, you might have to complete an application form, participate in one or more employment interviews, submit a resume, take a test, have a physical examination

or submit references, samples of your work and copies of your school records.

- Each of these steps in the employment process provides the employer with important information about you.

3. Find in the text the equivalents of the following words and word combinations.

Кәсіпкерлер, қызметкерлер, дағдылар, қызметкерді іріктеу (қызметкердің сенімділігі), жеке қасиеттері, жұмысқа қабылдау, емтихан тапсыру, медициналық тексеруден өту.

4. Which statements are correct?

- Employers want to select only such employees who already have the necessary skills.
- Most employers will hire only dependable people.
- Employers want to learn all except your personal characteristics.
- You might have to take a test when applying for a job.
- You are never requested to submit references or school records.

Text 3

- Many people believe that answering newspaper want ads is the best method to use.
- Job advertisements are found in the classified advertising section of newspapers.
- Want ads are also found in professional journals.
- There are two main types of want ads: 'Help wanted' and 'Jobs wanted'.

You should read want ads for two reasons: first, to learn more general information about jobs that are available; second, to learn specific information about a particular job that is of interest to you.

- An ad may tell the education and work experience that are required for the job, the location of the job, the working hours and the pay.
 - It also tells you how to apply for the particular job.
 - Avoid ads that make unrealistic offers.
 - If an ad suggests that you will make a lot of money quickly and easily, do not apply for that job.
5. Find in the text the equivalents of the following words and word combinations.

Хабарландыру, лайықты жұмыс, кәсіби журналдар, жұмыс іздестіру, «Жұмыс іздеген», «Жұмыс іздеймін», кәсіби тәжірибе, компанияның орналасқан жері, жұмыс күні, төлем, нақты ұсыныстар, көп ақша табу.

6. Ask questions to text 3.
7. Say in a few words, what documents you must prepare before applying for a job.
8. Retell the texts.

28-сабақ
ҚҰЖАТТАРДЫҚ ҰРАСТЫРУ ЖӘНЕ
ТОЛТЫРУ. DRAWING UP AND FILLING
IN DOCUMENTS

Text 1

1. Here are the information and official records that you should gather before you apply for any job.
 2. You will need a Social Security number for almost any job.
 3. All US residents, foreigners with special visas and even foreign students can get a Social Security number and a card.
 4. If you are not a US citizen, you will have to explain what kind of visa you have and give visa number.
 5. If you are a foreign student at a US university, you usually can be employed only by your university.
 6. Some foreign university students earn small amounts of money by working as babysitters, dishwashers, translators and foreign language tutors.
 7. In addition, after graduation, foreign students are sometimes permitted to work in this country for one year to gain more experience and knowledge.
1. **Find in the text the equivalents of the following words and word combinations.**

Әлеуметтік кепілдіктер картасы, азаматтығы, туу туралы куәлігі, визаның түрі, балаларды іздестіру, жеке шет тілі мұғалімі, тәжірибе мен білімді кеңейту.

Text 2

1. If you are younger than 18, you must have a work permit.
2. You can get a work permit from the principal's office of a high school or from the county school board office.
3. Some jobs require you to drive during working hours.
4. Most states require a written test and a driving test.
5. Being limited-English-proficient or a foreigner should not, normally, stop you from getting a driver's licence.
6. If you went to high school in another country, you should do

everything possible to get a copy of your foreign high school diploma.

7. If you attended a college or university, you should get an official transcript of your record.
8. If you completed a vocational — technical training programme, you should have a certificate to verify that you had such training.
9. Some professions require you to have a state licence in order to work. These professions include cosmetology, nursing, medicine, law, accountancy, pharmacy, engineering, teaching and others.
10. To get the licence, you must take an exam. To find out about getting a state licence, contact the state licensing board in the capital of your state.
11. Employers may be interested in knowing the kind of training and experience you received in the military, even if you served in the military of another country.

2. Find in the text the equivalents of the following words and word combinations.

Жұмыс уақыты, жұмыс уақыты, жүргізуші куәлігі, ағылшын тілін жетік меңгергендігі, жүргізуші куәлігі, орта білім туралы куәліктің көшірмесі, дипломның ресми сертификаты, лицензиясы, лицензиялық комитеті, армияда оқыту және білім беру.

Text 3

1. A personal data sheet is a form that has information about you that an employer might want to see.
2. Practise printing your answers on a blank paper before you write on the form.
3. Use a dictionary to make sure that you spell correctly.
4. A completed job application provides the employer the answers to questions about your education and work experience.
5. The answers to unstated but important questions tell him about your ability to work neatly, spell correctly and provide accurate and complete data.
6. A resume ['rezju(:)mei] is an individualized, written summary of your personal, educational and experience qualifications.
7. If you are looking for a professional, technical, administrative or managerial job, you will need a resume.
8. A resume is like a written sales presentation.
9. An effective resume creates a favourable impression of you while presenting your abilities and experience.
10. Make a complete and accurate record of every job you have had.

11. For each job, include the dates and places you worked, your duties and the name of your supervisor.
 12. You should list your most recent job first and your first job last.
 13. Try to give US equivalent, for foreign terms, including job titles university degrees, and (translations of) publications and companies.
 14. Also, give specific information about foreign work experience, including cities and countries and a description of your exact duties.
3. **Find in the text the equivalents of the following words and word combinations.**

жекепарақ, блок-хатпентолтыру, жұмысқа қабылдау, білімалужәнежұмыстәжірибесі туралы толтырылған сауалнама, дұрыс жұмыс істеу, сауатты жазу, дәл және егжей-тегжейлі деректерді ұсыну, қысқаша мәлімет, ақпараттың қысқаша сипаттамасы, жарнама, жұмыс тәжірибесі, еңбек міндеттері.

II БӨЛІМ

ШЕТ ЕЛГЕ БАРУ. ІСКЕРЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАР. BUSINESS TRIP ABROAD. BUSINESS CONTACTS

29-Сабак

ВОКЗАЛДА. ӘУЕЖАЙДА. AT THE RAILWAY STATION. AT THE AIRPORT

1. **Make up a story about Mr X.'s business trip using the following words and expressions.**

тілді білу

Шетелге мамандарды шетелге жіберу туралы шетелге жіберу туралы сұрау салу шетелге іссапарға бару сапары қысқа мерзімді іссапарға іссапар шығындары іссапарға бару үшін іссапарға бару рұқсат алу үшін рұқсат алу үшін виза (виза) бойынша рұқсат (виза)

language knowledge/proficiency
sending abroad request for sending specialists abroad
mission/business trip/assignment
long-term business trip
mission abroad
short-term business trip
travel(ling) expenses
to be on a mission
to make a business/mission permit/authorization/permission
entry visa
exit visa
to give/grant permission to obtain/get permission

төлқұжат
 шетелдік азаматтарға
 төлқұжат тапсыру үшін
 паспорт беру
 іссапарға бару ұзақтығы
 кедендік болу мерзімі
 кедендік консулдық консул
 консулдығы медициналық
 бақылау паспортын бақылау
 кедендік бақылау келуі елге
 келу делегациясының
 делегациясы ақпарат келу
 шетелге қабылдау қабылдау

expiration of a visa validity of a
 visa to grant a visa to apply for a
 visa to obtain/get a visa to extend a
 visa
 questionnaire/personnel depart-
 ment) form/personal history official
 registration of documents/
 papers/putting smb's papers in
 order passport
 passport (for travelling abroad)
 to show/produce one's passport
 training/study course
 (professional) training of students
 journey/trip
 official trip, mission
 duration of a journey/trip
 purpose/aim of a journey/trip
 call/summons
 period/term of a mission
 term of stay(ing)
 customs office/the Customs
 customs officer/official
 consul
 consulate
 medical control/examination
 passport control customs inspection
 place arrival in the country arrival
 of a delegation to inform/notify of
 the arrival stay(ing) abroad
 reception departure/leaving

2. **Tell a story about what Mr X. was looking for and asking at the airport and in the plane. Use in your story Indirect Speech.**

At the Airport

Where is the Aeroflot office?
 How do I call Aeroflot?
 шалуға болады?

«Аэрофлота» өкілдігі қай жерде?
 «Аэрофлот»-қа қалай қоңырау

When should I be at the airport?

I would like to confirm my (return) reservation

Where is the information office?

Where is the ticket office?

I want a ticket on a plane to ...

please; flight number ...

Is this a direct flight?

How long is the flight?

When does the plane get to .? How much does the ticket cost? Where is the waiting room?

Where is the cloak room?

I would like to check this.

Where do I claim my bags?

I would like to claim my bags, please.

Porter, here are my bags/baggage/ hand luggage.

When (where) is the check-in? When does boarding begin?

Show me my place, please.

Please bring me .some water an airsickness pill When are we to land?

3. Tell a story about what Mr X. was looking for and asking at the railway station and in the train. Use in your story Indirect Speech.

At the Railway tation

Where is the terminal?

How do I get to the station? Where is .the schedule of trains?

Is there a[through] train to ...?

How much does aticket in the international/first-class/second-class carto ... cost?

Әуежайда қашан болуы керек?

Мен өзімнің рейстерімді растағым келеді.

Ақпараттық үстел қайда?

Касса қайда?

Мен, өзіңіздің жылыңыз бен билетіңізді ..., рейстің нөмірі ...

Бұл рейс тікелей ме?

Ұшудың ұзақтығы қандай?

Ұшақ қашан келеді. Билет қанша тұрады?

Күтетін бөлме қайда?

Мұнда сақтау орны қайда?

Мен оны сақтауды қалаймын.

Жүк қайда аласың?

Сұрағым, менің багажым.

Портер, менің багажым / қол жүгім.

Қашан (қайда) тіркеу керек?

Қондырғы қашан басталады?

Маған өз орнын көрсетіңіз, өтінемін.

Маған беріңіз, өтінемін ...

су

аэроны

Қашан қашан келуге болады?

Станция қайда?

Станцияға қалай жетуге болады?

Поездардың кестесі қайда?

Поезд бар ма? [Тікелей байланыс].

Халықаралық / жұмсақ /

бөлмедегі автокөлік билеті қанша тұрады?

When does train number ... leave (arrive)?	# ... поезд қашан қояды / кетеді?
When does the train leave for ...?	Пойыз қай уақытта ... кетеді?
Please give me a ticket (a return/round-trip ticket) in the sleeping-car to ...	Пожалуйста, маған жеңіл автокөлікке билет беріңізші ... (бар және артынан)
From which platform?	Қай платформа?
When does the train get in to ...?	Поезд қашан келеді.
How do I get to platform number ...?	Платформаға қалай жетуге
the snack bar	болады? шкаф
the newspaper stand	газет кітабы
Is this carriage number .?	Бұл машина нөмірі ...?
Here is my ticket.	Міне, менің билетім.
Please wake me an hour before we arrive (at/in)	Мені күтіңіз, келуден бір сағат бұрын (а ...)
dining car	асхана машинасы
toilet	дәретхана
Please bring me .	Бір шайға шай беріңізші
a cup of tea	басқа жастық / көрпе
one more pillow/blanket	Келесі станция дегеніміз не?
What is the next station?	ең жақсы білімді жарнамалаңыз.
4. Tell a story about travelling al or films. Use the vocabulary	

30-Сабак

AT THE HOTEL. CURRENCY EXCHANGE. ҚОНАҚ ҮЙГЕ ОРНАЛАСТЫРУ. ВАЛЮТА АЙЫРБАСТАУ.

1. Translate Mr X.'s words into English using the suggested expressions.

Мен қалар едім ...	to put up/stop at a
Қонауіде тоқтағанды бөлмені	hotel to register at a
алдын-ала бронға қойғанды	hotel
Қонақжайдан бөлме алуға,	to reserve/book/engage a room
босатуғатапсырысты жоққа	in advance
шығаруға	to check in/check out
	to cancel the reservation to
	reserve a room in .
	hotel
	boarding house кемпинг
Меніңтегім Х.	
Қалақонақүйлерітуралынеайтуғабола	
ды?	
Мен алдын ала төлеп немесе	
кететініме бола ма?	
Тәулігіне бөлме қанша тұрады?	
Қонақ үйде ... бар ма? ыңғайлылық	
жеке заттарды жинауға қабылдау	
кондиционерлердің электрлік	
Камин Басқа қандай	
ыңғайлылықтар / құралдар	
бар?	
Сізде бар ма ...? би залы	
мейрамханасы	
бассейн теннис корты, гольф	
ойынына арналған бильярд	
Бір ай бойы екі апта бойы бір	
бөлмелі пәтерді жалға алғым	
келеді	
Мен оны телефон арқылы	
электрондық пошта арқылы	
қоямын. Міне, растау.	
Мен балабақшадағы теңізге /	
квадратқа / тауларға қарайтын	
бөлмені алғым келеді.	
Бұл нөмір мен үшін жарамды. Нөмір	
бар ма? арзан арзан	
Бөлме бағасына кіреді ме?	
таңғы ас Таңғы астың қайда	
және қашан?	

camping site the Astoria the Metropol
the Ritz Hotel last name say of

pay in advance or on departure

the price per night

conveniences laundry service air-
conditioning electric fire facilities
ballroom restaurant swimming pool
tennis court golf course billiards
to book a room for ... a night a
fortnight a month

to reserve by .

the confirmation
overlooking the .
facing .
with the view of . to suit to include

personal services to be served

Менің нөмірім қай қабатта?

Қай жерде ... орналасқан?

Қызмет көрсету бюросы

Ақша айырбастау

Әуе/темір жолкассасы

лифт

Нөмірдің кілтін беріңізші.

Нөмірде ... барма?

Ауа желдеткіш

теледидар

телефон

компьютер

Бланк толтыруға көмек беріңіз.

service bureau

currency exchange

the air/railway ticket office

the key to.

an air-conditioner

to fill in the form

2. Translate into English the reception clerk's replies.

К сожалению, в настоящий момент double rooms у нас есть

только ...

singlerooms

expensive rooms a cheap back

room a room with no bath

to stay with sb

Қанша уақыт қабізде

тоқтайсыз?

Сіздің нөміріңіз ... қабатта

Кешіріңіз, сэр, келу карточкасын

толтыру кезінде қонақтың есімі

жазылатын жолды толтырмапс

the column/line

the guest

Міне Сіздің кілтіңіз, сэр.

Бірнәрсе қажет болса қонырауды басыңыз.

to press the button

Сізге ...

You can have your ...

Костюм үтіктеуі

pressed

Бәтеңке тазалауы көйлек жуу

нөміріңізге түскі ас алып келуі

мүмкін

Сіздің қызметіңізге

. is at your service.

портье

porter

қызметші әйел

chambermaid

On the premises of this hotel
... a beauty parlour a
stationery stall an information
bureau the hairdresser's a
foreign exchange desk to
leave the key with ...

3. Translate these expressions into Russian.

Currency Exchange

1. Where is the nearest exchange office?
 2. Where can I change foreign currency?
 3. What are the operating hours of the bank (currency exchange office)?
 4. Which window (counter) should I go to?
 5. What is the rate of exchange for US dollars (pounds sterling, euro)?
 6. How much is the commission?
 7. Where should I sign?
 8. Please give me a receipt for the currency exchange.
 9. Please note that I exchanged this amount of currency.
4. **Describe one of the hotels of your home town/city.**
5. **Tell your own story (or a story you heard) about registration at a hotel and currency exchange.**

31-Сабақ

**FORMAL AND INFORMAL CORRESPONDENCE.
INVITATIONS. CONGRATULATIONS. WISHES**

1. Read and translate the samples of formal and informal letters.

Letters of Invitation and Replies

Formal Letter of Invitation

Mr and Mrs John Alan Green
request the pleasure of
Mr Vladimir N. Vladimirov's

company at dinner on Wednesday,
December the tenth at seven o'clock
1, Newton Street.

R.S.V.P.

R.S.V.P. (*Fr. Répondez s'il vous plait*) — Ответьте, пожалуйста.

Acceptance

Mr Vladimir N. Vladimirov
accepts with pleasure
Mr and Mrs John Alan Green's
kind invitation for dinner
on Wednesday, December the tenth
at seven o'clock.

Refusal

Mr Vladimir N. Vladimirov
much regrets that a previous engagement
prevents his accepting
Mr and Mrs John Alan Green's
kind invitation for dinner
on Wednesday,
December the tenth.

Informal Invitations for Dinners

Dear Mrs ...,

Will you and Mr ... have dinner with us on Friday, the first of April, at eight o'clock?

It is a long time since we have had the pleasure of seeing you and we do hope that you will be able to come.

Sincerely yours, .

Acceptance

Dear .,

Mr .and I will be delighted to dine with you on Friday, the first of April, at eight o'clock. How very nice of you to invite us!

We are both looking forward with great pleasure to seeing you and Mr ... again.

Sincerely yours, .

Refusal

Dear Mrs .,

I cannot tell you how sorry I am that we cannot dine with you on Friday, the first of April. Unfortunately my husband is on a business mission now, and he will be back only on Sunday, too late for your dinner party. That is why we are unable to accept your kind invitation. It was very kind of you to ask us; and I know Mr ... will be as sorry as I am to miss an evening with you and Mr

Sincerely yours, ...

Congratulations

My dear N,

I am so glad to find out that you really have got the rank of Principal and a new appointment. You thoroughly deserved to get both. I suppose that you will soon be leaving us now. Well, you must come over here all the more frequently until you do go. With hearty good wishes.

Yours very sincerely, N.

Reply to the Letter

My dear K,

It was most kind of you to write me such a cordial letter. Of course I feel as pleased as I can at the result of the whole affair. I won't be leaving England for another six weeks, so we'll often meet again. I must thank you most deeply for the great encouragement you have given me. I don't know what I should do without it.

Yours ever sincerely, M.

Address

«Университетпен хат алмасу» сабағында сіз хаттың ішінде мекен-жайдың дизайнымен танысқансыз. Қазір Convert-дағы мекен-жай туралы.

Қайтару мекен-жайы жоғарғы сол жақ бұрышта немесе конверттің жиналмалы бөлігінде көрсетілуі керек.

Алушының аты конверттің орталығынан сәл төмен жазылған.

Мөртабанның жоғарғы оң жақ бұрышында.

John A Green
1, Newton Street,
Town of Mount Royal
Quebec, Canada, HP 2T1

stamp

Vladimir N.Vladimirov 567,
Moskovskaya Street,
248 000, Kaluga,
Russia

2. Learn the expressions of some traditional congratulations.

Merry Christmas!

Happy New Year!

Happy New Year and my very best wishes!

(The) Same to you!

May Day greetings to you!

Victory Day greetings to you!

3. **Here are congratulations on other occasions. Invent and describe a scene of congratulating, using some of these expressions.**

Congratulations on your success!	Сәттілікпен!
(On your good luck!)	Жеңіспен!
Congratulations on your lucky win!	Туған күніңмен
Happy birthday!	құттықтаймын!
Many happy returns of the day!	Дипломды қорғаумен!
I hear you've defended your thesis.	Мектеп бітіргеннен кейін!
Congratulations!	Институтқа жолдама!
You've finished school.	Бірінші жалақымен!
Congratulations!	Келуіңмен! Келгеннен кейін!
You're a student now.	Оралуыңмен!
Congratulations!	Сіз дипломды қорғап
I hear you've got your first pay	қойдыңыз ба?
wages. Congratulations! Welcome!	Құттықтаймыз!
Welcome home!	
I hear you've defended your	
graduation project / got your first	
degree.	
Congratulations!	

4. **Learn the expressions used when giving a present.**

And here's a little souvenir to re-
member me/us by.
And this is a little memento from
me/us.

5. **Make short poems with different wishes (see the examples below).
Don't forget to thank for kind wishes or to wish the same.**

Wishes and Replies

I wish you ...	Мен сізге тілеймін...
With all my heart I wish you ...	Шын жүректен тілеймін ...
I wish you every success!	Үлкен жетістіктер тілеймін!
I wish you (every) success in	Емтиханды тапсыруды тілеймін!
passing your examination!	

Good luck to you with your exam(ination)!	бақыт тілеймін!
With all my heart I wish you happiness/joy!	аңызға жақсылық тілеймін!
sh you the best of everything! On the occasion of... I wish you ...	нысты ... мен ... тілеймін!
For your birthday I wish you ... ! Сізге	Туған күніңмен
жақсы демалыс тілеймін!	тілеймін! Have a good rest!
Жақында қалпына келтіргім келеді! Мен бақытты саяхат	Get well (and) soon!
тілеймін!	Happy journey!
Сәттілік тілеймін!	Good luck!
Ұзақ өмір!	May you live on and on and on!
Ұялмаңдар!	Don't be shy! Courage!
Абай болыңыз!	Take care of yourself!
Сау бол!	Keep well!
Із армандарыңыз орындала берсін!	Stay healthy!
Мен сіздерге бірдей тілеймін!	May (all) your dreams come true!
Және сен де бақытты!	(The) same to you!
Мен де сенемін.	I also wish you joy!
сы үміттенеміз. Жақсы болар еді ...	I hope so.
Жақсы болса, жақсы болар еді!	Let's hope for the best.
Құдай сізге көмектессін!	It would be fine.
	If only it were as you say!
	God help you!

Examples:

My dear Bess, I wish you every ...

You've been so kind as to give me a lift, that you must receive a ... On my day I've made some dishes and received some kind ...

I see you're going on vacations, so here are my ...

Happy New Year has been struck, may it bring to you Good ...! Let us have a pleasant rest: we shall hope for the ...

Now I wish the same to you, may your dreams come quickly ...

6. Write some invitation letters.

1. Танымал жазушының (белгілі жазушының құрметіне) құрметіне арналған ресмитүскіасқа ханым мен ханымдарға шақыру.
2. Достарыңызға жартылай ресмитүскіасқа шақыру (сіздің таныстықтарыңызға мырза және ханым ...).
3. McDonald's-ге (McDonald's-дәтүскіасішу үшін) таңғы астыңысынуға бейресми шақыру.
4. Туған күнді шақыру мен досыңызға қысқахат (туған күніне арналған түскіасқа).
5. Сіздердің ауылдарыңызда демалысты өткізуге шақыруымен үш аптадан тұратын шағын N әрпі (демалыс күндері).

7. Write three responses to an invitation for dinner.

1. Сіз шақыруды қабылдайсыз.
2. Сіз шақыруды қабылдай алмайсыз, себебі сіз шақыруда көрсетілген демалыс күнінен бірнеше күн бұрын демалыс үйіне барасыз.
3. Сіз шақыруды қабылдай алмайсыз, өйткені сіз басқа жерге шақырылдығыңыз(because of a previous engagement).

32-Сабак. BUSINESS TALK

1. Make up a dialogue between representatives of two different firms using the following words and expressions.

іскерлік мақсаттағы лауазымға	appointment
тағайындалу құқығын беру туралы	understanding
түсінік (түсіну). танысу ...	to give/receive authority to do smth
Бізде өкілдік етудің құрметі бар ...	to be familiar with ...
Бұл құжатқа директор қол қоюы	We have honour to represent ...
керек.	This document must go over the
Бұл мақсаттарға қандай сома	director's signature.
бөлінеді?	What amounts will be allowed for
Осы мәселе бойынша бізді	the purpose?
таныстыра аласыз ба?	Could you put us in the picture
Сізде қандай да бір ұсыныстар бар	about .?
ма?	Have you got any proposals to
Сіз біздің шарттарымызға	make?
қанағаттанасыз.	Are you happy with our terms of
Біз мұны ала аламыз ба? Мұны	.?
талқылау керек.	Can we take that .?
Опциялар бар.	It's a matter for a discussion.
Мен сені қайта шақырамын	There may be alternatives.
мәселе.	I'll call you back concerning the
сапарға барыңыз	subject.
Сіз оған сене аласыз.	to pay a visit
тағайындалған менеджер	He is a person you can rely on.
	appointed to be Manager

2. Imagine a telephone conversation between two managers and retell it using Indirect Speech.

Мазасыздықтың ешқандай себебі жоқ. Сіздің ойыңызды нақты түсіндіріңіз.

Біз сізден сұраған едік ...

Мен бұған сенімдімін, келісімге өкінбеймін.

Сіздің ұсыныстарыңыз туралы.

Мен түсінемін, сіз түсінесіз

Бұл сіздікі.

Мұнда біз келісідік.

There is no reason to worry. Would you be more specific, please.

We would request you to ...

I'm quite positive about it. to seek agreement You won't regret it. Regarding your offer.

I see your point.

It's up to you to decide.

We are with you here.

3. Translate into Russian the expressions on the left and react to the statements in a polite manner using the suggestions given on the right.

It goes contrary to our plans.

It's next to impossible ...

I'm sorry to say no.

We are eager for lunch .

It was hard talks, but it's all over now!

My secretary will fix you up with all you need.

We've captured a big contract to supply

... We all have to adjust to new situations.

Our arrangement will operate

immediately. Perhaps we can settle for ...

May I trouble you to consider our plan .

Өкінішті ...

Бұл біздің кінәміз емес ...

Сіз не істей аласыз ...

Қошмасатын уақыт.

Келіссөздерге қатысқаны үшін алғысымызды білдіреміз.

Сіз өте мейірімді.

Бұл қандай сәттілік!

Енді көріңіз ...

Әрқашан көмектесуге дайын.

Әрине! Жақсы! Ең

жақсысын істейік!

4. Read and learn some idioms you may hear during the talks with your foreign partners.

Көктегі қраннан гөрі қолыңызда құстың болуы жақсы.

Мүйіздерден бұқаны алып,

бұл қарталарды кез-

келген қымбатқа түсіріп,

картаға түсіру оңай,

кемдегенде,

ортақ нәрсені қалай табуға

аболатынын біліңіз.

A bird in the hand is worth two in the bush.

to take the bull by the horns to lay

cards on the table to be in the

clouds at all costs

to split the difference

easy as ABC

to put all one's eggs in one basket

at all events

to have an eye for something to see

eye to eye with .

ойын шамға тұрарлық
ұзақ уақыт бойы заттар
қоймаңыз
жәшігі
бір жерде тұр
шұңқырсыз
нүкте

the game is worth the candle to
let no grass grow under one's
feet
to stand one's ground
without a hitch
to cross a 't' and dot an 'i'

5. **You meet a foreign delegation arrived to your home town. They bring many presents for representatives of your firm. Write the plot of a short play and act it out. Use the expressions of gratitude given below.**

Gratitude

Рахмет!
Рахмет, иә.
Рахмет, жоқ.
Сіз үшін рахмет ...
Үлкен рахмет!
Бізге келгеніңіз үшін рақмет.
Бізді ұмытып кеткеніңізге рахмет.
Мен сіздерге қалай алғысымды
білмеймін.
Мен оны өте бағалаймын.
Сіздерге алғысымды білдіремін.
Біз сіздерге алғыс айтамыз!

Thank you.
Yes, please.
No, thank you.
Thank you for .
Thank you so/very much. Thanks
a lot.
Thank you for coming to see us.
Thanks for the visit.
Thank you for remembering us.
Thank you for keeping in touch. I
don't know how to thank you.

Thank you. Much obliged.
I would like to express our grati-
tude.
We are so grateful to you!

6. **Think of and write a larger play on private business talk. Use the expressions of this lesson and previous ones.**
7. **Act as the Chairman at a press conference on problems of studies and work abroad.**

МАЗМҰНЫ

Алғы сөз.....	3
---------------	---

I-тарау

Кіріспе-түзету фонетикалық курсы

Жалпы мағлұмат. Ағылшын әліпбиі. Транскрипция. Ағылшын дыбыс артикуляциясының негізгі ерекшеліктері.....	4
1-сабақ	9
Алдыңғықатардағы дауысты дыбыстар. Дауыссыздар. Family	
2-сабақ	16
Кейінгі қатардағы дауысты дыбыстар. Кейбір дыбыстардың үйлесуі. Family	
3-сабақ	23
Дифтонгтар және үш дауысты дыбыстардың үйлесімдері. Family Traditions	
4-сабақ	31
Дауыстылар. Қатаң дауыстылар. Visiting Card. Identity Card	
5-сабақ	44
Дауыстылар мен дауыссыздардың үйлесуі. Екпінсіз буындардағы дауыстылар. Etiquette	

II тарау

Тәжірибелік грамматиканың негіздері

6-сабақ	51
Зат есім. Етістік. Learning Foreign Languages	

7-сабақ	68
Сын есім. Үстеу (салыстыру деңгейлері). Бұйрық рай. Сұраулы сөйлем. Болымсыз сөйлем. About Myself	
8-сабақ	84
Есімше. Герундий. Анықталмаған жеке сөйлемдер. Weather. English Weather	
9-сабақ	91
Есімдік. Сан есім Көмекші сөз. My Day	
10-сабақ	101
Есімдік (соңы). My Friends	
11-сабақ	106
Уақыттың қиысуы. Төлеу сөз. Guests	
12-сабақ	113
Пассивті етіс. My College	
13-сабақ	121
Күрделі қосымша. Тәуелсіз есімшелі тіркес. Travelling	
14-сабақ	128
Шартты сөйлем. Sport	
15-сабақ	134
Құрмалас сөйлемдер. Шартты рай. Health	

16-сабақ..... 144
 Модальді етістіктер. Telephone
 Conversation Rules

17-сабақ.....152
 Модальді мәндегі етістіктер.
 My Hobbies

III тарау

Маманның кәсіби қызметі

18-сабақ. The Metric System ... 159

19-сабақ. Functions of
 Computers.....162

20-сабақ. The Urals — the Centre
 of the Russian Metal Industry....166

21-сабақ. Industrial Electronics 169

22-сабақ. A History of
 Buildings.....172

23-сабақ. Forests — Ecosystems or
 Green Gold?.....176

24-сабақ. The Role of Technical
 Progress.....179

IV тарау **Іскерлік ағылшын тілі.** **BusinessEnglish**

1 бөлім. Preparation for
 Studies
 Abroad

25-сабақ. Continuing Studies
 Abroad.....182

26-сабақ. Correspondence
 with the University.....185

27-сабақ. Preparation for a Job..188

28-сабақ. Drawing up

2 бөлім. Business Trip Abroad .
 and Filling in Documents.....191
 Business Contacts

29-сабақ. At the Railway Station At
 the Airport.....193

30-сабақ. At the Hotel Currency
 Exchange.....196

31-сабақ. Formal and Informal
 Correspondence Invitations
 Congratulations . Wishes.....199

32-сабақ. BusinessTalk.....204

Оқу құралы

**Голубев Анатолий Павлович, Коржавый Алексей Павлович, Смирнова
 Ирина Борисовна**

Техникалық мамандықтарға арналған ағылшын тілі

Оқу құралы

Редакторы Г. В. Лаврик, Дуйсебекова Ж.М. Техникалық редактор Н. И. Горбачёва.
 Компьютермен беттеу: РЮ. Волкова. Корректор П. К. Гарфилд

Шығ. № 107116121 . Баспаға қол қойылды 11.07.2016. Формат 60 x 90/16 . Оффсеттік қағаз
 № 1 . Оффсеттік баспа. Гарнитура «Ньютон» . Шар. бас. п. 13,0 . Тиражы 2 500 экз.

Тапсырыс №

«Издательский центр «Академия» ЖШҚ. www. academia-moscow. ru129085, Мәскеу, Мира
 даңғ, 101В, кұр . 1 .
 Тел. /факс: (495) 648-05-07, 616-00-29.

Санитарлық эпидемиологиялық қорытынды № ПЕССРУ. ПЩ01 . Н00695 от 31.05.2016.

Баспаның электрондық тасымалдауыштарынан басып шығарылған.

«Тверь полиграфиялық комбинаты» ААҚ, 170024, Тверь қ., Ленин даңғ, 5 .

Телефон: (4822) 44-52-03, 44-50-34. Телефон/факс: (4822) 44-42-15.

Homepage— www.tverpk.ruЭлектрондық пошта(E-mail) — sales@tverpk.ru

